

■ Grabovac Beáta

SÖTÉT ÉS VILÁGOS VONÁSOK NEMZETKÖZI ÉS VAJDASÁGI KONTEXTUSBAN

Újvidéki Egyetem
Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar
Szabadka

GRABOVAC BEÁTA

**SÖTÉT ÉS VILÁGOS VONÁSOK
NEMZETKÖZI ÉS VAJDASÁGI
KONTEXTUSBAN**

Újvidéki Egyetem
Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar
Szabadka

Felelős kiadó:

Dr. Pintér Krekić Valéria

Kiadói bizottság:

Dr. Francišković Dragana

Dr. Borsos Éva

Dr. Grabovac Beáta

Dr. Horák Rita

Dr. Beke Ottó

Dr. Fehér Viktor

Dr. Samu János

Dr. Halasi Szabolcs

Dr. Major Lenke

Huszka Márta

Recenzensek:

Dr. Göncz Lajos

Dr. Deák Anita

Dr. Josip Ivanović

Lektor:

Fajtner-Martonosi Lília

Tördelőszerkesztő és borítóterv:

Csernik Előd

ISBN 978-86-81960-42-4

GRABOVAC BEÁTA

**SÖTÉT ÉS VILÁGOS VONÁSOK
NEMZETKÖZI ÉS VAJDASÁGI
KONTEXTUSBAN**

Újvidéki Egyetem
Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar
Szabadka
2025

Sötét és világos vonások nemzetközi és vajdasági kontextusban © 2025 Grabovac, Beáta.

This work is licensed under the CC BY-NC-ND 4.0 International License.

Publisher: Hungarian Language Teacher Training Faculty in Subotica.

To view a copy of this license, visit:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Sötét és világos vonások nemzetközi és vajdasági kontextusban © 2025 Grabovac, Beáta.

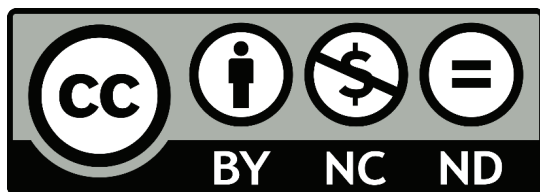
A mű a CC BY-NC-ND 4.0 nemzetközi licenc feltételei szerint használható fel.

Kiadó: Hungarian Language Teacher Training Faculty in Subotica.

A licenc teljes szövege megtekinthető itt:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

This work is licensed under CC BY-NC-ND 4.0

TARTALOMJEGYZÉK

I. BEVEZETÉS	7
II. SÖTÉT VONÁSOK	11
II/1. Sötét vonások: a machiavellizmus	12
II/2. Sötét vonások: a nárcizmus	24
II/2.1. A grandiózus nárcizmus	26
II/2.2. A sérülékeny/vulnerábilis nárcizmus	28
II/3. Sötét vonások: a pszichopátia	30
II/3.1. Az elsődleges pszichopátia	33
II/3.2. A másodlagos pszichopátia	34
II/4. Sötét vonások: a szadizmus	36
II/5. A Sötét Triád és a Sötét Tetrád	38
II/6. A szubklinikai és a klinikai szint	42
III. VILÁGOS VONÁSOK	45
III/1. A világos vonások előfutárai: proszocialitás, altruizmus és empátia	46
III/2. Kaufman világos vonásai: a Kantianizmus, a Humanizmus és Az emberiségbe vetett hit	51
IV. VAJDASÁGI KUTATÁSOK 1.: POZITÍV MENTÁLIS EGÉSZSÉG A SÖTÉT ÉS A VILÁGOS VONÁSOK TÜKRÉBEN	53
IV/1. Pozitív mentális egészség	53
IV/2. Sötét vonások és pozitív mentális egészség vajdasági magyar résztvevők körében	56
IV/2.1. A sötét vonások közötti interkorrelációk	59
IV/2.2. A pozitív mentális egészség mutatói közötti korrelációk 1.	60

IV/2.3. A sötét vonások és a pozitív mentális egészség mutatói közötti korrelációk	62
IV/3. Világos vonások és pozitív mentális egészség vajdasági magyar résztvevők körében	65
IV/3.1. A világos vonások közötti interkorrelációk	69
IV/3.2. A pozitív mentális egészség mutatói közötti korrelációk 2.	70
IV/3.3. A világos vonások és a pozitív mentális egészség mutatói közötti korrelációk	71
 V. VAJDASÁGI KUTATÁSOK 2.: AFFEKTÍV MŰKÖDÉS A SÖTÉT ÉS A VILÁGOS VONÁSOK TÜKRÉBEN	 73
V/1. A sötét vonások összefonódásai az affektív működés egyes területeivel	73
V/2. Sötét vonások, érzelmi intelligencia és empátia vajdasági magyar résztvevők körében	80
V/3. Világos vonások és kognitív empátia vajdasági magyar résztvevők körében	86
 VI. VAJDASÁGI KUTATÁSOK 3.: KÖTÖDÉS, ROMANTIKUS KAPCSOLATOK, SZAKÍTÁS ÉS SÖTÉT VONÁSOK	 89
VI/1. A kötődés fogalma és fajtái	89
VI/2. Kötődés és romantikus kapcsolatok	91
VI/3. Sötét vonások és romantikus kapcsolatok	94
VI/4. Romantikus kapcsolatok megszakadása a sötét vonások és a kötődés tükrében	98
VI/5. A sötét tetrád, a kötődési stílusok és a szakítási stratégiák vajdasági szerb résztvevők körében	105
 VII. ÖSSZEGZÉS	 113
 Felhasznált irodalom	 120

I. BEVEZETÉS

Az emberiséget létezésének kezdetei óta foglalkoztatja az a kérdés, hogy honnan erednek olyan markáns különbségek az emberi természetben, amelyeket az emberi jóság és gonoszság fogalomkörei fémjelznek. Vajon mi az oka annak, hogy egyes személyek azonos helyzetekben teljesen másképp gondolkodnak, éreznek, reagálnak, viselkednek és viszonyulnak társaikhoz, mint mások? A válasz személyiségünk struktúrájában kereshető, mert személyiségvonásaink hálózata és ezek dinamikus összefonódásai olyan tartós gondolkodási, viselkedési és érzelmi jellemzőink (Allemand & Flückigen, 2022), amelyek meghatározzák azt, hogy egyes helyzetekben hogyan fogjuk magát a szituációt értelmezni, illetve milyen minőségű és intenzitású kognitív, affektív, motivációs töltése és lecsapódása lesz az adott helyzetnek, élménynek és hogyan fogunk reagálni.

A monografikus kiadvány az ún. sötét és világos vonásokat járja körül. A személyiséglélektanon belül az emberi rosszindulat és gonoszság egyik megjelenési formája az ún. Sötét Triád (Bereczkei, 2016), amelybe a machiavellizmust, a szubklinikai nárcizmust és a szubklinikai pszichopátiát mint averzív személyiségtípusokat sorolhatjuk. Ezek mellé az utóbbi időben a szubklinikai szadizmus is bekerült és a kötetben így már a Sötét Tetrád komponenseivel fogok foglalkozni, melyeknek közös nevezője, hogy toxikus, averzív és káros hatással lehetnek a hordozóikra, de még hangsúlyosabban más személyekre nézve (Bonfá-Araujo és mtsai., 2022). A könyvben a sötét vonások szubklinikai változatairól lesz szó, olyan esetekben is, ha csak a nárcizmus, pszichopátia vagy szadizmus elnevezéseket említem. A pozitív oldal a világos vonások terepe (ide tartoznak a Kantianizmus, a Humanizmus és Az emberiségbe vetett hit), amelyek az emberi jóindulatot, a mások iránti mélyebb érzékenységet és megbecsülést tükrözik.

A Sötét Tetrád több mint két évtizede áll a kutatások fókuszában, a Világos Triád pedig – szigorú fogalmi keretbe foglalva a tematikát – körülbelül öt éve keltette fel a tudósok érdeklődését. A kötetben a malevolens és a benevolens oldal bemutatására és esetenként kontrasztálására töreksem. Kurrens nemzetközi kutatási irányokat és eredményeket követve célom többek között az is, hogy az e témakörben eddig megvalósított kutatásaim fő eredményeit bemutassam és megvitassam. E munkák más, a témában jeleskedő hazai szakemberekkel való együttműködésből születtek az elmúlt öt évben. A munka gyakorló kutatókat támogató mozzanata abban rejlik, hogy kiemel egyes olyan területspecifikus mérőeszközöket, amelyeket nemzetközi szinten a legutóbbi években állítottak össze és új elméleti szempontokat követnek. E mérőeszközök közül egyeseket munkánk során magyar és/vagy szerb nyelvre adaptáltunk, tehát a mi kutatómunkánk folyományai, így e műben ezek is bemutatásra kerülnek.

A sötét és a világos oldal a nemzetközi szakirodalomban sokféle témakörrel kapcsolódik össze, melyek közül e könyvben részletesen tárgyalom személyes, egyéni szinten a pozitív mentális egészséget és jóllétet; személyközi szinten az affektív működés különböző aspektusait, az empátiát és az érzelmi intelligenciát; valamint a kötődést és az intim/romantikus kapcsolatok megszakadásának szféráját. Célom, hogy e kutatási területeken belül a nemzetközi eredményekre és nézőpontokra építve bemutassam azokat a saját, hazai eredményeinket, amelyek szerbiai, vajdasági magyar és szerb résztvevők jellemzőit tükrözik.

A gyakorlati jelentősége e könyvnek abban rejlik, hogy olyan egyéni különbségekkel foglalkozik, amelyekkel a mindennapokban lépten-nyomon találkozhatunk. A toxikus, averzív személyiségekkel kapcsolatban jó tudni, hogy hogyan lehet felismerni e személyiségkonnstellációkat, illetve megfelelően viszonyulni hozzájuk, reagálni rájuk, míg a világos vonások hordozóival kapcsolatban a gyenge pontok erősítésére lehet helyezni a hangsúlyt.

A monográfia szervesen kapcsolódik az Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Karának a Bevezetés a pszichológiába és Bevezetés a pedagógiai pszichológiába nevű tantárgyaihoz.

II. SÖTÉT VONÁSOK

A sötét vonásokkal kapcsolatos úttörő munka Paulhus és Williams (2002) nevéhez köthető, akik népszerűvé tették a Triádot tudományos, pszichológiai körökben. A machiavellizmussal, szubklinikai nárcizmussal és szubklinikai pszichopátiával gyakran találkozunk mindennapjainkban, mivel nem érik el a klinikai és patológikus szintet (Bereczkei, 2016; Paulhus & Williams, 2002). Az utóbbi évek tudományos eredményeinek fényében a hármast kibővítették egy negyedik elemmel, a szubklinikai szadizmussal, amellyel együtt az előző név is megváltozott Sötét Tetrádra (lásd például Paulhus, 2014). A legújabb, de még kidolgozatlan változat a Sötét Pentád ötlete, amelyben a rosszakarat (angolul: spitefulness) az ötödik elem, de ezt az elképzelést illetően a kutatások még nagyon kezdetlegesek.

II/1. Sötét vonások: a machiavellizmus

A machiavellizmus fogalma Niccolò Machiavelli 1532-ben megjelentetett, *A fejedelem* című művéhez köthető, amelyben körvonalazta, hogy egy sikeres uralkodó milyen jellemzőkkel kell, hogy rendelkezzen és a fogalom a későbbiek során innen került át a tudományos pszichológia berkeibe. A szerző ebben a műben egy olyan személyiségstruktúrát mutatott be, melyet a cinizmus jellemez, illetve a kétszínű viszonyulás a környező személyek és a világ irányába. Ezek az egyének bizalmatlanok, mert úgy vélik, hogy mindenki más ellenük dolgozik, vagyis az ellenségük, ami miatt a saját önös érdekük és önző működésük is megalapozott; filozófiájuk szerint ha ők nem járnak túl a másik ember eszén, akkor maguk válnak a másik vagyis „az ellenfél” áldozatává (Monaghan és mtsai., 2016; Monaghan és mtsai., 2018).

A machiavellista személyiségekre jellemző, hogy a saját céljaik elérése érdekében bármit megtesznek, manipulatívak, másokat megtévesztenek és nem tartják be a morális-társadalmi szabályokat (Birkás és mtsai., 2021). Bereczkei (2016, 17.) szerint a machiavellista „olyan ember, aki másokat eszközként használ fel arra, hogy saját céljait elérje”.

A Sötét Tetrád tagjai közül a machiavellizmusnak nincs patológiás és klinikai szinten komolyabb, kórosabb változata és meghatározható személyiségvonásként, a világhoz való viszonyként és magatartásként is (Birkás és mtsai., 2021). Az ilyen személyeket a színlelés, a környezetükben levő személyek megtévesztése, félrevezetése, becsapása és megkárosítása jellemzi (Bereczkei, 2016; Birkás és mtsai., 2021; Christie & Geis, 1970). A machiavellisták markáns vonásai közé tartozik mások manipulálása, egyfajta praktikus és stratégiai gondolkodásmód, az előre tervezés, a racionalitás, a rugalmasság, az opportunizmus és az anyagiasság is (Birkás és mtsai., 2021; Czibor & Bereczkei, 2021; Jones & Paulhus, 2011). Saját előnyeiket szem előtt tartva a mások felé irányuló viselkedésüket/viszo-

nyulásukat gyakran a helyzethez igazítják (Lyons, 2019), ami annyit jelent, hogy nem mindig ellenségesek, nem együttműködők és barátságatlanok, ugyanis a helyzetből adódó előnyök, illetve hátrányok diktálják aktuális hozzáállásukat. A rugalmas, adaptív változékonyság az egyik specifikus megkülönböztető jegyük (Dinić & Grabovac, 2025; Lyons, 2019).

Bereczkei (2016) szerint a machiavellista személyiségprofiljának öt alapvonása a manipuláció, az amoralitás, a cinizmus, az érzelmi hidegség és az empátia hiánya. A szerző a manipuláció jelentését konkretizálva kiemeli mások kihasználását, becsapását, megrövidítését. Mindközben a machiavellisták óvatosak, taktikusak és vigyáznak arra, hogy az őszinteség vagy jóakarát látszata megmaradjon. Az amoralitás a társadalmi, erkölcsi normák figyelmen kívül hagyását jelzi, míg a cinizmus a bizalmatlanságból eredő negatív emberképet jelenti, vagyis azt a hitet, hogy a másik ember is maliciózus és ellenséges motivációkkal rendelkezik (Bereczkei, 2016). Ehelyütt ki kell emelni, hogy cinizmusuk miatt társas kapcsolataik eleve alá vannak ásva – gyanakvóak, bizalmatlanok és mindenkiről azt feltételezik, hogy rosszindulatú (Birkás és mtsai., 2021). Így a cinizmus nemcsak önzésük miatt van jelen, hanem sajátos önvédelmi mechanizmusuk is, vagyis az „azért bántok másokat, mert különben ők bántanának engem” gondolatmenetet tükrözi.

A hidegvér a mások iránti hűvösséggel, közömbösséggel, racionális orientációval egyenlíthető ki, az empátia hiánya pedig a másokra való ráhangolódás képtelenségére utal (Bereczkei, 2016), így nem megfelelő és hiányos működésű a másik ember iránti érzékenységük. Bereczkei (2016) szerint társas kapcsolataik ismerve az érzéketlenség, az önzés és a rosszindulat, de megtévesztés során rugalmasan válogatnak a módszerek és a különböző alapállások közül, taktikusan alkalmaznak különféle viselkedéseket a behízelkedéstől kezdve az együttműködésen át az ellenségességig. E személyiségstruktúra középpontjában Rauthmann (2013) szerint a mizantropia áll.

A machiavellizmus mérésére több önbeszámoló módszer áll a rendelkezésünkre, melyek közül mindegyiknek vannak előnyei, illetve hátrányai (például a mérés részletessége, a háttérben álló faktorstruktúra stabilitása, stb.). Emiatt vajdasági magyar és szerb résztvevőkön is többféle mérőeszközt alkalmaztunk a machiavellizmus koncepciójával kapcsolatban, illetve adaptáltunk az egyik vagy a másik vagy mindkét nyelvre.

A Mach-IV (Christie & Geis, 1970) a machiavellizmus eddigi tudományos, pszichológiai története során a leggyakrabban alkalmazott mérőeszköz a kutatásokban, az arany standard. A kezdetekben három dimenzióját tartották számon, amelyek: a Machivellista cinizmus (angolul: Cynical view of human nature/Machiavellian Cynicism/Views, rövidítve: Cinizmus), a Morálitás (angolul: Disregard for conventional morality/Morality) és a Manipulatív taktikák (angolul: Duplicitous Tactics/Tactics, rövidítve: Taktikák) (Fehr és mtsai., 1992). A Cinizmus az emberi természet pesszimista felfogása, negatív emberkép, magasszintű bizalmatlanság mások irányába – az a személyes filozófia, hogy az embereknek nem lehet hinni, nem lehet jóakarukban bízni (Grabovac & Dinić, 2022). A Morálitás a morális szabályok olyan rugalmasságát jelöli, hogy önös célelés érdekében semmiféle eszköz és módszer használatától nem kell visszariadni, a morális szabályok lazák és képlekenyek – vagyis az erkölcstelen viselkedések indokoltak, ha saját cél megvalósítására irányulnak (Grabovac & Dinić, 2022). A Taktikák pedig azt jelölik, hogy mások szándékos félrevezetése, önérdékű manipulálása elfogadható – helyénvaló és indokolt a manipulatív taktikák és stratégiák alkalmazása (Grabovac & Dinić, 2022).

Magyar nyelven elérhető a Dahling-féle Machiavellista Személyiség Skála is (angolul: Machiavellianism Personality Scale, rövidítve: MPS, Dahling és mtsai., 2009). A magyar változatot Talmácsi és munkatársai validálták 2012-ben. Az eredeti, angol verzió negyvenöt tétellel indult, majd ezt a szerzők tizenhatra csökkentették, amelyek négy alskálá-

ra vezethetők vissza: az Amoralitásra (vagy Amorális manipulációra), az Ellenőrzés/Kontroll iránti vágyra, a Státusz iránti vágyra és a Mások iránti bizalmatlanságra (Talmácsi és mtsai., 2012). Az első faktor mások könnyed befolyásolására vonatkozik és a rugalmas erkölcsre, a második mások kontroll alatt tartására interperszonális helyzetekben márcsak azért is, mert a környezetükben levő személyeket fenyegetésként élik meg, a harmadik a sikeresség materiális és látható mutatóinak megszerzésére irányuló hajtóerő és a negyedik azzal a machiavellista felfogással kapcsolatos, hogy mások rosszindulatúak irányunkba és ezt megelőzendő túl kell járni az eszükön. A skála magyar változata tizenöt tételből és alskáláiból áll: a Kontroll iránti vágy, a Mások iránti bizalmatlanság, az Amoralitás és a Kontrollérzet (Talmácsi és mtsai., 2012). A Státusz iránti vágy nem jelent meg komponensként a magyar kérdőívben, a Kontrollérzet pedig ahhoz kapcsolódik, hogy a személy hogyan éli meg, hogy ő vagy valaki más irányítja-e az életét. Az eredeti, angol nyelvű skálához viszonyítva módosulás a magyar változatban az is, hogy az Amoralitás alskála a rossz szándékú befolyásolási hajlandóságot nem méri, csak az etikátlan eszméket és viselkedéseket. A következő részben az általunk adaptált Dahling-féle skála szerb változatát mutatjuk be¹.

¹ Erről részletesebben lásd: Grabovac, B., & Dinić, B. M. (2022). "The devil in disguise": a test of Machiavellianism instruments (the Mach-IV, the Machiavellian Personality Scale, and the Five Factor Machiavellianism Inventory). *Primenjena psihologija*, 15(3), 327-353.

A DAHLING-FÉLE MACHIAVELLISTA SZEMÉLYISÉG SKÁLA SZERB VÁLTOZATA - ALSKÁLÁK ÉS EGYES TÉTELEK

- I. Želja za statusom: Društveni status je dobar znak uspeha u životu.
- II. Želja za kontrolom: Volim da naređujem u društvenim situacijama.
- III. Amoralna manipulacija: Smatram da je laganje neophodno da bi se ostvarila takmičarska prednost nad drugima.
- IV. Nepoverenje prema drugima: Ljudi su motivisani samo ličnim dobitima.

Az Ötfaktoros Machiavellizmus Kérdőív (angolul: Five Factor Machiavellianism Inventory, rövidítve: FFMI, Collison és mtsai., 2018) az egyik nemrégiben kifejlesztett és modern mérőeszköz, amely ötvenkét tételre oszlik. Collison és munkatársai állították össze 2018-ban és a machiavellizmussal kapcsolatos szakértői becsléseken és értékeléseken alapszik (Collison és mtsai., 2018). Az Ötfaktoros Machiavellizmus Kérdőív három fő faktort mér. Az első közülük az Antagonizmus (angolul: Antagonism), melybe beletartozik az Önzés/alacsony Altruizmus (angolul: Selfishness/low Altruism), a Szerénytelenség/alacsony Szerénység (angolul: Immodesty/low Modesty), a Manipulatív hajlam/alacsony Őszinteség (angolul: Manipulativeness/low Straightforwardness), a Közönyösség/Érzéketlenség/Ridegség/alacsony Érzékenység (angolul: Callousness/low Tender-mindedness) és a Cinizmus/alacsony Bizalom (angolul: Cynicism/low Trust). A Cselekvéskészség/Ágencia (angolul: Agency) faktor aldimenziói közé tartozik a Teljesítmény (angolul: Achievement), az

Aktivitás (angolul: Activity), az Asszertivitás/Önérvényesítés (angolul: Assertiveness), a Kompetencia/Rátermettség (angolul: Competence), a Sérthetetlenség-érzés/Sebezhetetlenség-érzés (angolul: Invulnerability) és az Önbizalom (angolul: Self-confidence). Végül a Tervezés (angolul: Planfulness) faktorhoz tartozik a Megfontoltság (angolul: Deliberation) és a Rendszeretet (angolul: Order) (Collison és mtsai., 2018).

A következő részben az Ötfaktoros Machiavellizmus Kérdőív magyar és szerb változatát mutatjuk be, az alskálákhoz tartozó egy-egy tétellel. A szerb adaptált változat egy már megjelent cikkünkhöz kapcsolódik².

² Grabovac, B., & Dinić, B. M. (2022). “The devil in disguise”: a test of Machiavellianism instruments (the Mach-IV, the Machiavellian Personality Scale, and the Five Factor Machiavellianism Inventory). *Primenjena psihologija*, 15(3), 327–353.

AZ ÖTFAKTOROS MACHIAVELLIZMUS KÉRDŐÍV MAGYAR VÁLTOZATA (FFMI-HU) – ALSKÁLÁK ÉS EGYES TÉTELEK

- I. Teljesítmény: Nem vagyok ambiciózus személy. (-)³
- II. Aktivitás: A barátaim lustának tartanak. (-)
- III. Önzés: Megtalálom a módját, hogy segítek más embereknek. (-)
- IV. Asszertivitás: Gyűléseken általában hagyom, hogy mások beszéljenek. (-)
- V. Kompetencia: Úgy tűnik, hogy semmiben sem vagyok teljesen sikeres. (-)
- VI. Megfontoltság: Alaposan át szeretem gondolni a következményeket, mielőtt döntést hozok.
- VII. Sérthetlenség: Az emberek érzelmileg stabil személyként jellemeznének.
- VIII. Szerénytelenség: Az alázatosságot túlbecsülik.
- IX. Rendszeretet: Szeretem előre kitervezni a munkámat.
- X. Önbizalom: Magabiztos vagyok a másokkal való párbeszédben.
- XI. Manipuláció: Néha hazudni kell, hogy valamit elérj.
- XII. Érzéketlenség: Gyakorlatiasként lennék szívesebben ismert, mint kedvesként.
- XIII. Cinizmus: Jó az elővigyázatosság mások indítékaival szemben.

³ A (-) jel negatív előjelű tételre vonatkozik.

AZ ÖTFAKTOROS MACHIAVELLIZMUS KÉRDŐÍV MAGYAR VÁLTOZATA (FFMI-HU) – ALSKÁLÁK ÉS EGYES TÉTELEK

- I. Postignuće: Nisam ambiciozna osoba. (-)
- II. Aktivnost: Moji prijatelji kažu da sam lenj. (-)
- III. Sebičnost: Naći ću način da pomognem drugoj osobi. (-)
- IV. Asertivnost: Na sastancima obično druge pustim da pričaju. (-)
- V. Kompetentnost: Ne izgleda mi da ću biti potpuno uspešan u nečemu. (-)
- VI. Promišljenost: Pažljivo razmotrim posledice pre nego što donesem odluku.
- VII. Nepovredljivost: Ljudi bi me opisali kao emocionalno stabilnog.
- VIII. Neskromnost: Skromnost je precenjena.
- IX. Red: Volim da isplaniram posao unapred.
- X. Samopouzdanje: Samouveren sam u odnosima sa drugima.
- XI. Manipulativnost: Ponekad moraš da slažeš da bi stvari bile urađene.
- XII. Bezosećajnost: Radije bih bio poznat kao „praktičan” nego kao „drag”.
- XIII. Cinizam: Važno je biti oprezan prema tuđim motivima.

A kérdőív újítása a korábbi létező mérőeszközökkel szemben az, hogy a machiavellizmus koncepciójának nemcsak az antagonistá eleméit méri fel, hanem olyan mozzanatokat is, amelyek a személyes fejlődést előre viszik, célirányos és célorientált és stratégiai komponenseket is. Mindezt az Ágencia és a Tervezés faktorokon keresztül teszi, amelyekről

első ránézésre az mondható el, hogy alapvető emberi erőforrásokat, kapacitást és a mozgósíthatóságukat mérik.

Hazai kutatásunkban⁴ a Mach-IV, a Dahling-féle Machiavellista Személyiség Skála és az Ötfaktoros Machiavellizmus Kérdőív szerb változatainak validitásait hasonlítottuk össze, vagyis azzal foglalkoztunk, hogy a skálák miben hasonlítanak és miben térnek el egymástól, illetve melyek a korrelátumaik más pszichológiai konstruktumokhoz kapcsolódóan. Három témakört öleltünk fel: a személyiséget, a distresszt és az érzelmi regulációt. A személyiséget illetően az Ötfaktoros és a Big Five modellben több eltérő személyiségdimenzióra vezetik vissza az emberi működést. E modellekben a Neuroticizmus (Érzelmesség/Emocionalitás) többek között azt jelenti, hogy a személy több negatív érzelmet él meg az átlagtól, érzékenyebb, elégedetlenebb, reaktívabb és gyakori nála a szorongás; az Extraverzió azt, hogy a személy élvezzi a társas kapcsolatokat, valamint asszertív fellépés és pozitív érzelmek jellemzik; a Tapasztalat iránti nyitottság vagy csak Nyitottság magába foglalja a képzeletgazdagságot, érdeklődést; a Barátságosság (más néven Kellemesség) olyan jellemzőkben tükröződik mint az önzetlenség, bizalom, nagylelkűség, szolgálatkészség; a Lelkiismeretesség ismérve a célirányos viselkedés, önfegyelem, szorgalom, felelősségteljesség (Carver & Scheier, 2003; Smederevac & Mitrović, 2006). Az ún. HEXACO modell (Ashton és mtsai., 2014) dimenziói részben megfelelnek a fent említetteknek, azzal, hogy kiválik hatodikként az Őszinteség-Alázat a Barátságosságból és az őszinteséget, a méltányosságot, a kapzsiságkerülést és a szerénységet jelöli. Korábbi kutatások az Őszinteség-Alázat és a Sötét Triád között erős negatív korrelációt találtak (Hodson és mtsai., 2018),

⁴ Grabovac, B., & Dinić, B. M. (2022). “The devil in disguise”: a test of Machiavellianism instruments (the Mach-IV, the Machiavellian Personality Scale, and the Five Factor Machiavellianism Inventory). *Primenjena psihologija*, 15(3), 327–353.

ami azt jelenti, hogy ez a személyiségdimenzió meghatározó mozzanat az averzív működésben.

Az érzelmi regulációnak/szabályozásnak Gross és John (2003) szerint két fajtája van, az Érzelemnyomás és a Kognitív átértékelés. Az első esetében a személy tompítja, elfedi és nem mutatja ki az érzelmeit, a második esetében pedig célirányosan optimista és pozitív hozzáállás irányába koordinálja gondolatait és érzelmeit; ez a második fajta érzelmszabályozási mód többek között a lelki egészség megőrzését is támogatja (Gross & John, 2003).

Emellett a depresszióval, a szorongással és a stresszel mint distressz-mutatókkal (a distressz jelentése: pszichológiai feszültség- és leterheltségélmény, amely negatív érzelmi állapotokkal jár) is dolgoztunk. E negativitás-mutatók közül a depresszió koncepciója a kellemetlen érzelmek és hangulatok mellett például az élet értelmetlenségének érzését és a személyes értéktelenség-érzetet is magába foglalja, a szorongás skála a testi tünetekhez és a félelem érzéséhez kapcsolódik, míg a stressz a túlreagálást, zaklatottságot is feltételezi többek között (Lovibond & Lovibond, 1995).

A vajdasági kutatásban százkilencvenöt szerb résztvevőnk volt, akiknek kilencvenkét egész nyolcvan százaléka egyetemista vagy főiskolai/egyetemi diplomával rendelkező személy.

A hat alapvető személyiségvonást (az Őszinteséget-Alázatot, az Emocionalitást, az Extraverziót, a Barátságosságot, a Lelkiismeretességet és a Tapasztalatok iránti nyitottságot) a HEXACO-60-al mértük (Ashton & Lee, 2009, szerb adaptáció: Sokolovska és mtsai., 2018). Az érzelmi reguláció Kognitív átértékelés és Érzelemnyomás stratégiáit az Érzelmi regulációs kérdőívvel (Gross & John, 2003; szerb adaptáció: Popov és mtsai., 2016), míg a depressziót, a szorongást és a stresszt a Depresszió Szorongás Stressz Skálával (DASS-21, Lovibond & Lovibond, 1995, a szerb adaptáció a <http://www2.psy.unsw.edu.au/Groups/Dass/>

Serbian/Serbian.htm honlapon található, Psychological Foundation of Australia, 2025).

A három machiavellizmust mérő skála összekapcsolódásai a különböző személyiségvonásokkal, distressz mutatókkal és az érzelmi regulációval eltérő „korrelációs profilokat” eredményeztek.

A Mach-IV statisztikailag szignifikánsan, erősen és negatívan korrelált az Őszinteséggel-Alázattal ($r = -0.53$), az Érzelmességgel/Emocionalitással ($r = -0.17$), Barátságossággal ($r = -0.25$), Lelkiismeretességgel ($r = -0.22$), a Tapasztalat iránti nyitottsággal ($r = -0.16$) pedig gyengén és negatívan. A depresszióval ($r = 0.35$) és stresszel ($r = 0.31$) közepesen és pozitívan, míg a szorongással gyengén és pozitívan ($r = 0.26$). Az érzelemszabályozást illetően pedig pozitívan és közepesen az Érzelemelnyomással ($r = 0.34$).

A Machiavellista Személyiség Skála az Őszinteséggel-Alázattal ($r = -0.65$) erős negatív korrelációt mutatott, a Barátságossággal közepesen és negatívan ($r = -0.35$) és a Nyitottsággal gyengén és negatívan ($r = -0.16$). A distressz mutatók közül a depresszióval pozitív és gyenge korrelációt ($r = 0.26$) és a szorongással is ($r = 0.26$), míg a stresszel pozitív és közepes korrelációt ($r = 0.31$). Az érzelemszabályozást illetően pozitív és gyenge a kapcsolat az Érzelemelnyomással ($r = 0.26$).

Az Ötfaktoros Machiavellizmus Kérdőív gyenge, negatív kapcsolatot mutatott az Őszinteséggel-Alázattal ($r = -0.25$), közepesen és negatívan az Emocionalitással ($r = -0.40$), alacsony és negatívan a Barátságossággal ($r = -0.20$), míg a Lelkiismeretességgel közepesen és pozitívan ($r = 0.42$). A distressz mutatókkal a korrelációk statisztikailag szignifikánsak és negatívak voltak: a depresszióval ($r = -0.30$) közepesen, a szorongással ($r = -0.22$) gyengén, a stresszel ($r = -0.24$) gyengén a korreláció. Ezzel szemben a Kognitív átértékeléssel a korreláció pozitív volt és szintén gyenge ($r = 0.21$).

Kutatásunk eredményei alapján elmondható, hogy a három mérőeszköz a machiavellizmus eltérő aspektusaival foglalkozik. A Mach-IV és a Machiavellista Személyiség Skála jobban hasonlít egymásra, ami abból is látható, hogy hasonló a korrelációs mintázatuk, míg az Ötfaktoros Machiavellizmus Kérdőív fókuszában a grandiozitás és az ágencia állnak és csak ezek után következnek az antagonizmus.

Az Ötfaktoros Machiavellizmus Kérdőív kiemelkedik és elkülönül a másik két skálától az Extraverzióval és a Lelkiismeretességgel való pozitív kapcsolata miatt és ezek ebben az esetben dominálnak, de meg kell említeni, hogy az Őszinteséggel-Alázattal is szembeötlő a korreláció erősségének a lecsökkenése.

Más természetűre utal az is, hogy a distressz mutatókkal konzisztensen negatív a kapcsolata, míg a Kognitív átértékeléssel pozitív. A Mach-IV és a Machiavellista Személyiség Skála pozitív korrelátumai különböző distressz mutatók és az Érzelemelnyomás, míg az Ötfaktoros Machiavellizmus Kérdőív negatív kapcsolatban állt a distresszrel és pozitívban a Kognitív átértékeléssel, ami az érzelemszabályozás konstruktív módja. Ezen eredményeken keresztül azt is láthatjuk, hogy valószínűleg az ágencia az a komponens, amely a machiavellista személyiségek rezilienciájának, rugalmas ellenállóképességének az alapja, vagyis lehetséges, hogy ez a védőfaktor a lelki egészséget romboló mozzanatok ellen.

Eredményeink alapján az Ötfaktoros Machiavellizmus Kérdőív a machiavellizmus stratégiai, dominanciához és ágenciához kapcsolódó aspektusait méri, míg az antagonisztikus, ellenszenves oldalát nem éri tetten a kellő mértékben és olyan módon, ahogyan ezt a Mach-IV és a Machiavellista Személyiség Skála teszi. Emiatt valójában a mérés céljától függ az, hogy mely kérdőív, illetve mérőeszköz alkalmazása a javasolt, de ha erősségekre és adaptív mozzanatokra is reflektálni szeretnénk, akkor a választás az Ötfaktoros Machiavellizmus Kérdőívre kellene, hogy essen.

II/2. Sötét vonások: a nárcizmus

A nárcizmus fogalma a görög mitológiából ered, az Ovidius által írt Narkisszoszról szóló műhöz kapcsolódik, amelyben saját tükörképébe szeret bele egy szépséges ifjú. Önmaga szerelmi objektumává válva ily módon elérhetetlen és viszonzatlan szerelmi vágyat éltet önmagában. Gabbard és Crisp-Han (2020) azonban kiemelik, hogy a történetben a személy fel sem ismeri, hogy önmaga tükörképét látja idealizált formában és nem egy másik individuumot. A nárcizmusról Freud értekezett 1914-ben, a későbbiekben pedig Kernberg (1967) volt az, aki a nárcisztikus személyiségstruktúráról írt.

A klinikai miliőt az átlagműködéssel ötvözve Krizan és Herlache (2017, 1.) modellt ajánl a nárcisztikus működésre, szerintük a nárcisztikus vonások „tranzakciós folyamatok az egyének és a társas környezeteik között”; egyéni szinten ezek lehetnek például érdeklődési körök, képességek, érzelmek, környezeti szinten pedig partnerek, lehetőségek, munkahelyi mozzanatok. A szerzők kiemelik, hogy nincs konszenzus a tudóstársadalomban azt illetően, hogy melyek a nárcisztikus személyiség alapelemei és az eddigi eredményeket figyelembe véve, egységesítésre és szintézisre törekedve megalkották a nárcizmus spektrum modelljét (angolul: narcissism spectrum model, rövidítve: NSM), mely szerint a nárcizmus multidimenzionális. A modell alappillére a merészség és grandiozitás (angolul: bold and grandiose), valamint a megközelítő beállítottság (angolul: approach-oriented) és a reaktivitás és sérülékenység (angolul: reactivity and vulnerability). Mindez összhangban áll azzal, hogy az eddigi kutatások alapján a tudósok a nárcisztikus személyiségstruktúrák két fő fajtáját különböztetik meg – a grandiózus és a sérülékeny/vulnerábilis nárcizmust. A feljogosultság/felhatalmazottság érzését és az önteltséget a nárcizmus mindkét variánsa tartalmazza. A korábbi elméletek szerint a három alapkategorizáció a nárcisztikus sze-

mélyiségnek az önrányultság (angolul: self-involvement), az arrogancia (angolul: arrogance) és a feljogosultság (angolul: entitlement) érzése, amelyek közül az elmélet szerint a feljogosultság és az „én fontossága” (angolul: self-importance) az a két elemi fenotipikus jellemző, amely a grandiózus és a vulnérabilis nárcizmusban is megtalálható. Azt a közös pszichológiai magot alkotják, amely „az az élmény, hogy az egyén és az én szükségletei speciálisak és fontosabbak, mint másokéi” (angolul: „...a sense of oneself and one’s needs being special and more important than others’...”, Krizan & Herlache, 2017, 4.). Újabb meglátások szerint a nárcisztikus jellemzők kontinuumként, dimenzionálisan képezhetők el, a nagyon alacsonytól a nagyon magas szintig, tehát spektrumon helyezkednek el és a patológikus változatok csak extrém megjelenési formái egyes egyéni különbségeknek (Krizan & Herlache, 2017). A nárcisztikus vonások paradoxona a kétfajta nárcisztikus minőségben rejlik: a bizonytalanság- és kisebbségérzet negatív érzelmi töltéssel a sérülékeny és a felfújtt önértékelés, gög és az önnön nagyság képze, a felsőbbrendűségi érzés pozitív érzelmekkel együttjárva a grandiózus fajtában (Krizan & Herlache, 2017).

II/2.1. A grandiózus nárcizmus

A grandiózus nárcizmus a szubklinikai nárcizmus egyik típusa, melynél dominál az exhibicionizmus, az önbizalom, a felsőbbrendűség-érzés, az arrogancia, a feljogosultság-érzés, a gőg, a versengés, a hiúság, az egocentrizmus, az agresszivitás, az energikusság és a dominancia társas közegekben (Birkás és mtsai., 2021; Krizan & Herlache, 2017; Lyons, 2019). Nagyzolnak és túl sokat képzelnek magukról, büszkék, dicsékvőek, figyeleméhesek (Nagy & Bandi, 2021). A másoktól származó pozitív előjelű figyelem, a nárcisztikus egyén kiválóságának dicsérete elteti e személyeket (Birkás és mtsai., 2021). Az arrogancia mellett ismeretőjegyük a magas Extraverzió és a tekintélyt parancsoló viszonyulás (angolul: authoritative), jellemzi őket a magas önértékelés és az ágencia, a merészség és a dominancia (Mahadevan, 2024).

A grandiózus nárcisztikus egyén személyisége magas Extraverzióval, alacsony Neuroticizmussal és alacsony Barátságossággal jellemezhető; motivációs szinten a státusz iránti vágy jellemzi, a (személyes) növekedésorientált fókusz és a megközelítő hozzáállás; kognitív szinten a státusz jelei iránt érzékenyek ezek a személyek, magas az önértékelésük, felsőbbrendűnek érzik magukat, magas a feljogosultság-érzésük és magas náluk az önközpontúság; érzelmi szinten magas a büszkeségre való és a pozitív affektivitásra/ézelmekre való hajlamuk, míg alacsony a depresszióra, szorongásra, szégyenre (Mahadevan, 2024).

A grandiózus nárcizmus személyközi profil-lenyomata a társas önérvényesítés és az alkati hajlam a büszkeségre és ez a fajta nárcizmus az ún. sólyom stratégiát helyezi előtérbe (Mahadevan, 2024). Mahadevan (2024) szerint ennek a lényege bátor státuszfelhalmozó működésmód – a státusz mindenkori növelése, így körkörösén mozogva minél magasabb a státusz, annál erőteljesebb a grandiózus nárcizmus

és annál asszertívebb/önérvényesítőbb a személy. Társas, személyközi helyzetekben szeretnek másokat kontrollálni, illetve mások csodálatát kiváltani (Birkás és mtsai., 2021; Nagy & Bandi, 2021).

IV/2.2. A sérülékeny/vulnerábilis nárcizmus

A szubklinikai nárcizmus másik típusa a sérülékeny/rejtett/vulnerábilis nárcizmus, amelyet néha mimóza nárcizmusnak neveznek (Nagy & Bandi, 2021). Az előzővel a felsőbbrendűség/feljogosultság érzete kapcsolja össze ezt a fajtát, de ezt elfedi a túlzott érzékenység és visszahúzódottság (Birkás és mtsai., 2021; Krizan & Herlache, 2017). Jellemzője a bizonytalanság, Introvertáltság (zárkózottság), az inadekvátság érzése és az is, hogy önbizalomhiányos/gátlásos, félős, szubmisszív a működésmód, alacsony az önértékelés és alacsony az ágencia (Mahadevan, 2024; Nagy & Bandi, 2021; Lyons, 2019).

A személyiség szintjén alacsony az Extraverzió és magas a Neuroticizmus, alacsony Barátságossággal párosulva; a motiváció szintjén magas a státusz iránti vágy, viszont a károk megelőzése van a középpontban és a visszahúzódottság; gondolati/gondolkodásmódbeli szinten a státusz különböző jegyeire érzékenyek, de alacsony az önértékelés és hangsúlyos az alsóbbrendűség érzete, amely mellett magas a feljogosultság érzése és az önközpontúság (angolul: self-centeredness); érzelmi szinten pedig a profil a grandiózus fajta ellentéte: alacsony a büszkeségre való hajlam és magas szintű a depresszióra, a szorongásra és a szégyenérzetre való hajlam (Mahadevan, 2024).

A sérülékeny nárcizmushoz a szégyenlősség társul, a konfrontáció-kerülés, az alkati hajlam a szégyenérzetre, ahol az ún. galamb stratégia dominál (Mahadevan, 2024). A galamb stratégia státuszvédő: a státuszszint alacsony, ez (fel)erősíti a sérülékeny nárcizmus szintjét, ami egyre csökkenti az aszertivitást (Mahadevan, 2024). Szociális kontextusban visszahúzódottság és gátlásosak (Nagy & Bandi, 2021).

A szubklinikai nárcizmus mérőeszközei a Nárcisztikus Személyiség-leltár (angolul: Narcissistic Personality Inventory, rövidítve: NPI, Raskin & Hall, 1979) vagy a Nárcisztikus Csodálat és Rivalizálás Skála (angolul:

Narcissistic Admiration and Rivalry Questionnaire, rövidítve: NARQ; Back és mtsai., 2013, melynek rövidített változata a Nárcisztikus Csodálat és Rivalizálás Skála – rövidített skála (angolul: Narcissistic Admiration and Rivalry Questionnaire – Short Scale, rövidítve: NARQ-S; Lekkelt és mtsai., 2018; a szerb adaptációról lásd Dinić és Jovanović 2021-es munkáját), amely szerb nyelven is elérhető és két alskálája a nárcisztikus rivalizálás és a nárcisztikus csodálat.

II.3. Sötét vonások: a pszichopátia

A pszichopátia fogalma 1941 óta jelent meg a pszichológiai szakirodalomban (Almas & Lordos, 2025).

A meghatározás kezdetei óta a klinikai pszichopátia egyik központi eleme az érzelmi válaszkészség deficitje volt (Almas & Lordos, 2025). Az affektív hiányosságot Lykken (1957, Lykken 1995) a kezdetekben úgy határozta meg, mint az „averzív ingerekkel szembeni szorongásos válaszok kialakításának képességében jelentkező specifikus zavar”-t (angoul: a specific impairment in the capacity to develop anxiety responses to aversive cues), míg a későbbiek során ezt a megváltoztatta: „temperamentumalapú deficitre a félelmi reaktivitásban” (angoul: temperament-based weakness in fear-reactivity) és ez a félelmi válasz deficitje az egyik alapvető hiányosság (Patrick, 2018a, 11.; Patrick, 2018b). Robert Hare, a pszichopátia egyik legismertebb kutatója központi elemként azt emeli ki, hogy a magas pszichopátiával jellemezhető egyéneket nem képes megérinteni mások fájdalma és szenvedése, hiányzik belőlük az empátia, amely többek között a szerelemnek is előfeltétele (Her, 2010). De mindemellett mások csodálatát sikeresen kivívják ezek az egyének (Her, 2010). Hare a klinikai pszichopátia kulcstényezőiként sorolja fel a következőket: 1. érzelmi és személyközi téren az őszintétlenség és felszínesség, önzés és grandiozitás (felfújtt, felnagyított énkép), a bűnbánat és a bűntudat hiánya, empátiahiány, mások félrevezetése és manipulálása, felszínes érzelmek jellemzik őket, míg a másik nagy csoport a 2. szociális devianciáé, a társadalmi zavaroké, amelybe az impulzivitás, a gyenge viselkedéskontroll, az inger és izgalomkeresési szükséglet, a felelősség hiánya, a korai viselkedéses problémák és a felnőttkori antiszociális viselkedés tartoznak (Her, 2010).

Fanti és munkatársai (2022) három, egymással kapcsolatban levő fő dimenzióon keresztül definiálják a pszichopátiát, mint zavart: személy-

közi szinten a grandiozitás–manipuláció (angolul: grandiosity–manipulation) van jelen, affektív szinten a ridegség–érzelemmentesség (angolul: callous–unemotionality), viselkedéses szinten pedig az impulzivitás–felelőtlenség (angolul: impulsivity–irresponsibility), de mind ezek mellett megemlíthetjük még a sorban a patológikus hazudozást interperszonális szinten, a büntudat hiányát, a sekélyes érzelmeket, az empátia hiányát érzelmi szinten és az izgalomkeresést viselkedéses mozzanatként (Almas & Lordos, 2025). A klinikai pszichopátia fő jellemzői közé sorolhatjuk a kutatók szerint az érzelmi ridegséget, az empátia és a lelkiismeret–furdalás hiányát, a nárcizmust, a manipulációt, a felelőtlenséget és az impulzív viselkedési stílust (Szabó és mtsai., 2016).

Meg kell jegyezni, hogy a pszichopátia felfogását illetően a pszichológia tudományán belül az utóbbi időben elvi változásoknak vagyunk tanúi. Ma már nem kategorikus, hanem dimenzionális jelenségnek tekintik, vagyis különböző személyeknél különböző mértékben lehet jelen, illetve feltehetően többkomponensű (Patrick, 2018b).

A klinikai pszichopátia egyik legújabb modellje a Triarchikus Pszichopátia Modell (Triarchic Psychopathy Model, rövidítve: TriPM, Patrick és mtsai., 2009, 423.), amelynek három eleme (szimptomatikus aldimenziója) a merészség (angolul: boldness), amely a „társas dominanciát, az érzelmi stabilitást/rezilienciát, kockázatvállalást” jelöli, az aljasság (angolul: meanness), amely „az empátiahiányt (ridegséget), önzést és mások agresszív kihasználását” jelenti és a gátlástalanság (angolul: disinhibiton), ami a „viselkedéses önuralom hiányát, felelőtlenséget és illékonyságot” takarja.

Végezetül, ki kell emelni, hogy a pszichopátia személyközi ára, hogy ezek az egyének másoknak distresszt okoznak ridegségükkel, manipulációjukkal, személyes ára a deficitárius kapcsolatokban és a szakmai nehézségekben tükröződik, míg társadalmi ára a pszichopátia legyőzésére, a pszichopátia elleni harcra költött összegekben köszön vissza (Almas & Lordos, 2025).

Karpman (1941) különböztette meg elsőként az elsődleges és a másodlagos pszichopátiát.

Szerinte az elsődleges pszichopátia örökletes és a lelkiismeret hiánya, valamint a deficitárius affektivitás jellemzi, míg a másodlagos szerzett/környezeti befolyás alatt áll, a kedvezőtlen szülő-gyermek kapcsolatból, traumatikus és bántalmazó hatásokból ered, neurotikus alapú és meghatározó jegyei a negatív érzelmek: a szorongás, a depresszió és a hosztilitás (ellenséges magatartás), valamint ezeknél a személyeknél jelen van a lelkiismeret csírája (Karpman, 1941/1948 alapján Almas & Lordos, 2025). Az elsődleges és a másodlagos pszichopátiát tárgyalva Szabó és munkatársai (2016) is Karpman (1948) munkásságához térnek vissza, akinek a véleménye az volt, hogy az elsődleges és a másodlagos pszichopátia nem különbözik egymástól a külső megjelenést illetően a következőkben: mindkettőnél jelen van az antiszociális viselkedés, az ellenséges/hosztilis magatartás, a másokkal való törődés hiánya, a felelőtlenség, a csalás és a megtévesztés.

II/3.1. Az elsődleges pszichopátia

Míg mindkét pszichopátia-fajta esetében magasak a pszichopátia pontszámok, az elsődlegesre jellemző, hogy a szorongás-szint az alacsonytól az átlagosig terjed, a félelem alacsony szintű, a depresszió az alacsonytól az átlagos szintig terjed, a borderline személyiségvonások (magyarul: határeseti személyiségvonások) az elsődlegesnél átlagos szintűek, a pozitív emocionalitás az átlagostól magas szintig terjed, míg az Extraverzió magas szintű (Almas & Lordos, 2025).

Az elsődleges pszichopátia karakterisztikuma az érzelmi alulaktiváció és a belső, negatív érzelmi/lelki szimptomatológia hiánya, a „rideg-érzelementesség” (Almas & Lordos, 2025, 372.).

II/3.2. A másodlagos pszichopátia

Az eddigi kutatási eredményeket összegezve Almas és Lordos (2025) kiemelik, hogy a másodlagos pszichopátiánál gyakrabban jelen van a depresszió, a negatív emocionalitás, a borderline személyiségvonások, a harag, a félelem és az érzelmi diszreguláció (angolul: emotional dysregulation; magyarul: érzelemszabályozási zavar), valamint az érzelemnyomás (angolul: emotional suppression), mint az elsődlegesnél. E személyek feltételezhetően valamilyen fajta bántalmazás áldozatai, magas a szorongás- és a félelemszintjük, a depresszió és a borderline személyiségvonások is, míg a pozitív emocionalitás és az Extraverzió alacsony (Almas & Lordos, 2025).

A másodlagos pszichopátiára jellemző a túlzott érzelmi éberség és felfokozottság (a „temperamentumalapú hiperérzékenység”, angolul: temperamental emotional hypersensitivity, Almas & Lordos, 2025, 372.)

A másodlagos vagy agresszív pszichopátiának klinikai szinten a következő jellemzői vannak: erőteljes negatív affektivitás (emelkedett szorongás- és stressz-reaktivitás szinttel, ellenségességgel, rosszindulatú bizalmatlansággal és agresszivitással karöltve), magas impulzivitás (Patrick, 2018b). Mint már mondtuk, ez a pszichopátia-típus környezeti hatások által meghatározott (például szülői elutasítás vagy bántalmazás folyamánya, Skeem és mtsai., 2003) és a magas szorongás dühre és depresszióra is hajlamosít (Szabó és mtsai., 2016). Így a másodlagos pszichopátia esetében az érzelmek zavara szerzett (Szabó és mtsai., 2016). Az antiszociális viselkedés az elsődleges pszichopátiánál eszköz lehet önös célok elérésére, míg a másodlagosnál a kellemetlen érzelmektől való megszabadulás módja; emellett az elsődleges fajtánál tipikusak a grandiózus nárcisztikus vonások, míg a másodlagosnál a sérülékeny nárcizmusra jellemzőek (Almas & Lordos, 2025).

A másodlagos pszichopátiát illetően Kimonis 2023-ban egy új modellt ajánlott az *Érzelmileg Érzékeny Gyermekek – Kedvezőtlen Szülői Bá-*

násmód – Allosztatikus (Túl)Terheltség (angolul: Emotionally Sensitive Child – Adverse Parenting Experiences – Allostatic (Over)Load, rövidítve: ESCAPE-AL) néven. Eszerint az érzelmi hiperérzékenységgel mint hajlammal rendelkező gyermekek fokozott fiziológiai és érzelmi arousal-lal (magyarul: éberségi szinttel) válaszolnak a tartós rossz szülői bánásmódra (Kimonis, 2023). Széles skálán mozognak a lehetséges negatív környezeti hatások: a szülői ridegségtől vagy kevés szeretettől, elutasításon vagy gorombaságon, fizikai bántalmazáson, verbális bántalmazáson vagy traumatikus eseményekben szemtanúként való részvételen keresztül a nem megfelelő kötődés jelenlétéig. A gyermekek megemelkedett stressz-szintje nem oldódik fel elfogadhatóan, mivel nem kielégítő a szülői érzékenység, válaszkészség és gondoskodás (Kimonis, 2023). A szülői bánásmód miatt sérül a stresszre választ adó rendszerük a már ezeknél az eleve túlérzékeny személyeknél a negatív környezeti hatások miatt (Kimonis, 2023). Az érzelmi hiperérzékenység a depresszió, a szorongás, a harag/hosztilitás (magyarul: ellenségesség) alapja az ilyen személyeknél. A másodlagos pszichopátia jellemzője az impulzivitás/dezinhibíció (magyarul: gátlásvesztés), gátlástalanság (angolul: disinhibition). A TriPM modell oldaláról nézve a gátlástalanság a központi elem, majd az aljasság (Hicks & Drislane, 2018).

A pszichopátia egyik leggyakrabban használt mérőeszköze a Pszichopátia Tulajdonságlista revidált változata (Hare, 1991, angolul: Psychopathy Checklist-Revised, rövidítve: PCL-R, Hare, 2003) klinikai közegekben, míg szubklinikai szinten a Levenson-féle Önjellemző Pszichopátia Skála (Levenson és mtsai., 1995, angolul: Levenson Self-Report Psychopathy Scale, rövidítve: LSRP, Levenson és mtsai., 1995), amely az elsődleges és a másodlagos pszichopátiát méri és elérhető szerb nyelven (lásd Dinić és munkatársai 2020b munkáját).

II/4. Sötét vonások: a szadizmus

A Sötét Triáddal kapcsolatos kutatások egyre nagyobb népszerűsége vezetett oda, hogy a kutatók azzal kezdtek el foglalkozni, hogy vajon a három eddig felsorolt komponens mellett van-e még olyan emberi, toxikus működésmód, amely a sötét vonások kategóriájába tartozik (Dinić & Jevremov, 2021).

A szadizmus a Tetrád utolsó, negyedik kandidátusa, melynek szubklinikai formája a mindennapi szadizmus. A szadizmus két típusa a mindennapi szadizmus és a szexuális szadizmus, melyek közül ez a második a klinikai szintű (Bonfá-Araujo és mtsai., 2025). A mindennapi szadizmus magja az élvezet megélése azokban a helyzetekben, amikor másokkal kegyetlenkedünk fizikailag vagy pszichológiailag, megalázzuk, megszegényítjük őket, agresszívek vagyunk velük és így alárendelt helyzetbe kerülnek velünk szemben (Foulkes, 2019; O'Meara és mtsai., 2011; Paulhus & Dutton, 2016; Plouffe és mtsai., 2023). A mindennapi szadizmus magasabb szintjével jellemezhető egyénnel kapcsolatban az eddigi eredmények azt mutatják, hogy általában az erőszakos tartalmak nézését is kedvelik (Buckels, 2018). Buckels és munkatársai (2013) a szadizmus meghatározásakor karakterisztikus jegyként kiemelik a verbális, a fizikai vagy a pszichológiai károkozást másoknak és emellett a kegyetlenséget. A szadizmus kulcsmozzanatai Furnham és Cuppello (2024) szerint az érzelmi hidegség/ridegség és az empátia hiánya.

A pszichopátia és a szadizmus sok esetben átfedést mutat és nehéz megkülönböztetni e két struktúrát. E témával foglalkoztak többek között Bonfá-Araujo és munkatársai (2025). Eredményeik szerint a szadizmus és a pszichopátia között kicsi a különbség és valószínűleg csak speciálisabb fókuszú mérőeszközökkel érhető tetten, míg mindkettőre jellemző az érzelmi ridegség, valamint az alacsony szintű a Barátságosság és az Őszinteség-Alázat (Feher & Vernon, 2021; Scholz és mtsai., 2022). Kü-

lönbségként említhető meg, hogy a pszichopátia meta-analitikus korrelációja erősebb volt és pozitív a nárcizmussal és a machiavellizmussal, míg erősebb, de negatív a Barátságossággal, Lelkiismeretességgel és az Őszinteséggel-Alázattal, mint a szadizmusé, míg a szadizmus meta-analitikus korrelációja erősebb volt és negatív a Neuroticizmussal és az Extraverzióval (Bonfá-Araujo & mtsai., 2025).

Az interperszonális kapcsolatokra reflektálva a mindennapi szadizmussal jellemezhető egyének személyközi kapcsolatairól az mondható el, hogy alacsony minőségűek élő találkozások esetén, illetve online környezetekben is, viselkedésük és gondolatmenetük háttérében pedig az áll, hogy mások fájdalmának élvezetét racionalizálják és saját felelősségüket önmaguk számára így lecsökkentik (Buckels, 2018).

Buckels, 2018; Buckels & Paulhus, 2013; Paulhus & Dutton, 2016) kidolgozta A szadista hajlamok átfogó felmérése (angolul: Comprehensive Assessment of Sadistic Tendencies, rövidítve: CAST) nevű kérdőívet, melynek alszállái: 1. a közvetlen szadizmus (például a testi bántalmazás, a fizikai erőszak élvezete), 2. a közvetett szadizmus (amikor mások szenvedésének látványa, megfigyelése okoz örömet, mondjuk a tévén keresztül) és 3. a verbális szadizmus (például a gúnyolódás és mások sértegetésének élvezete). A Szadista Személyiség Értékelésének Revideált változata (angolul: Revised Assessment of Sadistic Personality, rövidítve: ASP-8, Plouffe és mtsai., 2023) egy olyan mérőeszköz, amely több nyelven is megtalálható, így szerbül is.

II/5. A Sötét Triád és a Sötét Tetrád

A sötét vonások történetében a Sötét Tetrádot megelőzte a Sötét Triád koncepciója, amely 2002-ből származik (Paulhus & Williams, 2002). A Triádba három szociálisan averzív személyiség típus/profil tartozik: a machiavellizmus, a szubklinikai nárcizmus és a szubklinikai pszichopátia. A Hármás elemei rendelkeznek olyan jellemzőkkel is, amelyek egymástól megkülönböztetik őket (Muris és mtsai., 2017), más mozzanatokban viszont hasonlóak vagy azonosak, ami alapot ad ahhoz, hogy egy helyen kerüljenek tárgyalásra. Az évek során a kutatók egy része arra a kérdésre is kereste a választ, hogy a Hármásnak mi közös nevezője. Egyesek szerint a három komponens egymással átfedésben van azt illetően, hogy jellemző rájuk az egocentrizmus (angolul: self-centeredness), mások manipulálása (angolul: manipulativeness) és az érzelmi ridegség (angolul: callousness) (Mededović & Petrović, 2015). Mások szerint a három tagnak az úgynevezett „sötét magja” a személyközi manipuláció és a ridegség (Furnham és mtsai., 2013; Jones & Figueredo, 2013; Marcus és mtsai., 2018) az utóbbival a középpontban (Dinić és mtsai., 2021). A Sötét Triád esetében magas az ágenség (angolul: agency) és alacsony a közösségi érzés (angolul: communion) (Furnham és mtsai., 2013; Jones & Paulhus, 2011). Az ágenség és a közösségi érzés a társas motívumok két fő fajtáját képviselik, melyek esetében az ágenség azt mutatja meg, hogy valaki mennyire érzi magát befolyásosnak és kompetensnek, mások közül kiemelkedőnek és állandóan fejlődőnek, önérvényesítőnek, míg a közösségi érzés az együttműködés és a személyközi melegség/elfogadás érzését tükrözi, a kapcsolódást és a közösségbe való beilleszkedést, a társakhoz/más emberekhez tartozás szükségletét (Locke, 2018; Wiggins, 1991).

Fontos kiemelni, hogy a magas sötét vonásokkal jellemezhető egyéneknek önmagukra nézve sok aspektusban előnyös a működés módja, főleg rövidtávú időszakokban, viszont a környezetükben levő egyének

számára előbb vagy utóbb romboló és mérgező a hatásuk (Mededović & Petrović, 2015). Tehát adaptív és maladaptív mozzanatok is fel tudunk lelteni náluk. Például munkahelyi viszonylatban is speciális profilú, esetenként előnyös a Tetrád működésmódja, ugyanis a „négyes” közös jellemzői a Neuroticizmus (vagyis az alacsony beilleszkedés, érzelmi stabilitás és reziliencia), a magas rizikóvállalás (bátorság, vagyis sikeres harc a negatív érzelmek és különböző fenyegetettségekhez kapcsolódó érzelmek ellen) és a versengés (vagy alacsony Barátságosság, a hatalom és a győzelem iránti késztetés) (Furnham & Cuppello, 2024).

A Sötét Tetrád elnevezés a Triádhhoz viszonyítva újabb keletű, a 2013-as évhez köthető és ahogy azt már említettük, van benne egy hozzáadott, negyedik komponens is: a szubklinikai szadizmus (Buckels és mtsai., 2013). Ahogy Buckels és munkatársai (2013, 1.) fogalmazznak: a szadizmus esetében a „kegyetlenség iránti étvágy” a meghatározó jellemző.

Míg központi elemként Dinić és munkatársai (2021) a pszichopátiához a ridegséget, a machiavellizmushoz a csalárdságot, a nárcizmushoz pedig a grandiozitást kapcsolják, addig Furnham és Cuppello (2024) a machiavellizmushoz a ravasz, a nárcizmushoz a speciális, a pszichopátiához a vad, a szadizmushoz az aljas jelzöt társítja. Ha megpróbáljuk a négyes legmarkánsabb jellemzőit kiemelni, akkor a machiavellizmus esetében a másik objektifikációja önös célokért, a nárcizmusnál az én piedesztálra emelése, a pszichopátiánál az érzelemmentesség (ridegség), a szadizmusnál pedig a másik szenvedése mint örömforrás jelölhető meg.

A Tetrád sötét magjára, centrumára szintén több kandidátus van: egyes legfrissebb eredmények szerint ez ugyanaz, mint a Triádé (Jones & Figueredo, 2013), vagyis a (személyközi) manipuláció és az érzelmi ridegség (Dinić és mtsai., 2020a), míg mások a Tetrád központjaként (például Jordan és mtsai., 2022) az Antagonizmust jelölték meg a DSM-5-ből (a Mentális zavarok diagnosztikai és statisztikai kézikönyve, ötödik kiadás, Amerikai Pszichiátriai Társaság, 2013, angolul: The Diagnos-

tic and Statistical Manual of Mental Disorders, 5th edition; rövidítve: DSM-5), amely tartalmazza a figyelem iránti éhséget, az érzelmi rideg-séget, a csalárdságot, a grandiózus működésmódot és a manipulativitást (Krueger és mtsai., 2012). Kowalski és munkatársai (2021) szerint a sötét vonásokban mindig jelen van a szándékos rosszindulat, amely a rideg-séget és a személyközi manipulációt vagy az ezekhez nagyon hasonló alacsony Öszinteség-Alázatot foglalja magába. Bonfá-Araujo és munkatársai (2022) meta-analízisében a Tetrád érzelmi működéséről az eddigi kutatási eredmények alapján azt a következtetést vonja le, hogy a négyes negatív korrelációt mutat a pozitív érzelmekkel és az empátiával, míg pozitív a negatív érzelmekkel, emellett érzelmi regulációs nehézségek is jelentkeznek náluk.

A sötét vonások összekapcsolódásait illetően Bonfá-Araujo és munkatársai. (2022) azt találták, hogy egyesített korrelációkkal dolgozva a szadizmus a pszichopátiával korrelál a legerősebben a Sötét Triád tagjai közül, $r = .58$ -as szinten, majd a machiavellizmussal $r = .43$ és a nárcizmussal $r = .26$ -os szinten. A pszichopátia a Triádból erősebben összekapcsolódik a machiavellizmussal ($r = .52$), mint a nárcizmussal, míg a nárcizmus és a pszichopátia közötti korreláció $r = .38$, a machiavellizmus és a nárcizmus között pedig $r = .35$; így az eredmények azt mutatják, hogy a nárcizmus részben más természetű, mint a másik két elem (Vize és mtsai., 2016). A leghasonlóbb egymáshoz a pszichopátia és a machiavellizmus, amit a pszichopátia és a nárcizmus követ, a sor végén a nárcizmussal és a machiavellizmussal (Furnham és mtsai., 2013; Lyons, 2019). A Hármast elemezve a machiavellizmus és a pszichopátia több közös jellemzőt mondhat magáénak, mint a pszichopátia és a nárcizmus, de ezek is valamivel több átfedésben levő jellemzővel rendelkeznek, mint a nárcizmus és a machiavellizmus (Lyons, 2019). Lyons (2019) munkájában korábbi kutatások eredményeinek összegzéséből a személyiség dimenziói szintjén is le tudjuk követni a komplex összefo-

nódásokat, átfedéseket és eltéréseket. Ezek szerint a machiavellizmusra, a pszichopátiára és a nárcizmusra is az alacsony Barátságosság és Lelkiismeretesség jellemző. A pszichopátiánál és a machiavellizmusnál megtalálható a magas Neuroticizmus. A pszichopátia és a nárcizmus osztják a magas Extraverziót és Nyitottságot.

A Tetrád közös nevezője, vagyis az, ami összeköti a négy komponenst az érzelmileg rideg kihasználás és az empátiahiány (Buckels és mtsai., 2013; Paulhus, 2014).

II/6. A szubklinikai és a klinikai szint

A szubklinikai vonásokat a pszichológusok az átlagpopulációban mérik. Vonásként meghatározva őket különböző szintűek lehetnek, például alacsonyak, közepesek vagy magasak az adott egyénnél.

A klinikai pszichopátia és a klinikai nárcizmus börtönökhöz, pszichiátriai, klinikai, forenzikus intézményekhez kapcsolódik és ahhoz, hogy az adott diagnózis felállítható-e vagy sem. Ehhez a személynek el kell érnie egy küszöbértéket a diagnosztikus kérdőíven. Tehát szubklinikai-klinikai szintet úgy tudjuk megkülönböztetni, hogy eltérnek egymástól a mérés szigorúságában (pl. a diagnosztikus kritériumok jelenlétében és számában) és a kontextust illetően, vagyis abban, hogy ki a mért populáció.

A korábbiakban említettük már, hogy a machiavellizmusnak csak szubklinikai változata létezik, amelyet például a Mach-IV (Christie & Geis, 1970), az Ötfaktoros Machiavellizmus Kérdőív (angolul: Five Factor Machiavellianism Inventory, rövidítve: FFMI, Collison és mtsai., 2018), a Triád szintjén pedig a Rövid Sötét Triád/Hármas (angolul: Short Dark Triad, rövidítve: SD3, Jones & Paulhus, 2014), a Sötét Hármas Piszkos Tizenkettes (angolul: Dark Triad Dirty Dozen, rövidítve: DTDD, Jonason & Webster, 2010) mér.

A nárcizmus esetében a Nárcisztikus Személyiségleltár (angolul: Narcissistic Personality Inventory, rövidítve: NPI, Raskin & Hall, 1979), a Nárcisztikus Csodálat és Rivalizálás Skála rövid változata (angolul: Narcissistic Admiration and Rivalry Questionnaire – Short Scale, rövidítve: NARQ-S; Leckelt és mtsai., 2018), a Rövid Sötét Triád/Hármas (angolul: Short Dark Triad, rövidítve: SD3, Jones & Paulhus, 2014), a Sötét Hármas Piszkos Tizenkettes (angolul: Dark Triad Dirty Dozen, rövidítve: DTDD, Jonason & Webster, 2010) szubklinikai, míg a Nárcisztikus Személyiségzavar (angolul: Narcissistic Personality Disorder, rövidítve:

NPD – DSM-5, American Psychiatric Association, magyarul: Amerikai Pszichiátriai Egyesület, 2013) interjú keresztüli diagnózisának a megadása a klinikai szinthez tartozik.

A pszichopátiát illetően a Levenson-féle Önjellemző Pszichopátia Skála (angolul: Levenson Self-Report Psychopathy Scale, rövidítve: LSRP, Levenson és mtsai., 1995), a Rövid Sötét Triád/Hármas (angolul: Short Dark Triad, SD3, Jones & Paulhus, 2014); a Sötét Hármas Piszkos Tizenkettes (angolul: Dark Triad Dirty Dozen, rövidítve: DTDD, Jonason & Webster, 2010) szubklinikai eszköz, míg a Pszichopátiás Tulajdonságlista – revideált változat (angolul: Psychopathy Checklist-Revised, rövidítve: PCL-R, Hare, 2003) klinikai diagnózist ad meg.

A szadizmus esetében a szubklinikai változatot a Rövid Szadisztikus Impulzus Skála (angolul: Short Sadistic Impulse Scale, rövidítve: SSIS, O'Meara és mtsai., 2011); a Szadisztikus Tendenciák Változatai (angolul: Varieties of Sadistic Tendencies, rövidítve: VAST, Paulhus & Jones, 2015), A szadisztikus hajlamok átfogó felmérése (angolul: Comprehensive Assessment of Sadistic Tendencies, rövidítve: CAST, Buckels, 2018), A Szadista Személyiség Értékelésének Revideált változata (angolul: Revised Assessment of Sadistic Personality, rövidítve: ASP-8, Plouffe és mtsai., 2023) méri, míg a klinikai szinten a Szexuális szadizmus zavar (angolul: Sexual Sadism Disorder – DSM-5, Amerikai Pszichiátriai, 2013) található.

A szubklinikai és a klinikai szint megkülönböztetésének lényege, hogy a szubklinikai elnevezés a vonás mérsékeltebb szintű jelenlétére utal, míg a klinikai kategóriához a diagnosztikai küszöbérték átlépése és egyes kritériumok teljesülése szükséges.

III. VILÁGOS VONÁSOK

A világos vonások általánosságban az emberi jóakarathoz, a benevolenciához, a proszociális hozzáálláshoz és viselkedéses mozzanatokhoz és az altruizmushoz kapcsolódnak. Kaufman és munkatársai (2019) céljukként azt tűzték ki, hogy pozitív és növekedésalapú emberi jellemzőkkel foglalkozzanak és így született meg a Világos Triád koncepciója, amely korántsem annyira kidolgozott és empirikusan ellenőrzött, mint a Sötét Tetrádé. Az elméleti tudás még kezdetleges, illetve a kutatási eredmények számossága is messze áll az averzív vonásokat vizsgáló publikációkhoz viszonyítva.

III/1. A világos vonások előfutárai: proszocialitás, altruizmus és empátia

A proszocialitás, az altruizmus és az empátia egymásra épülő fogalmak, melyek a személyiség struktúráját illetően a Barátságosság (angolul: Agreeableness) dimenziójában tükröződnek (lásd például Aghababaei és mtsai., 2014; Furnham és mtsai., 2016; Graziano és mtsai., 2007).

A proszociális viselkedést úgy tudjuk meghatározni, mint olyan viselkedések együttesét, amelyek önkéntesek és amelyek egy másik egyén javát szolgálják, háttérükben pedig az altruizmus, a társas jóváhagyás/támogatottság vagy egyéb jutalom áll (Graziano & Eisenberg, 1997). Egy másik meghatározás szerint a proszociális viselkedés „gyűjtőfogalom, amely a segítségnyújtás széles körét foglalja magába” és amelynek „három leggyakoribb formája a segítségnyújtás, az altruizmus és az együttműködés” (Lábadi, 2013, 321.).

Az altruizmus definícióját nehéz megadni és a kutatói konszenzus is hiányzik e témában. Az egyik leglényegesebb mozzanata a jelenségnek, hogy a segítségnyújtó számára nem jelentkezik semminemű haszon vagy előny a helyzet végkimeneteleként (Lábadi, 2013). Batson (1991) az egoista és a valódi/genuin altruizmus között is különbséget tesz, ahol az első esetben pozitív érzelem keletkezik a segítségnyújtóban vagy a környezetében a tett láttán, míg a második esetében az „áldozat” motívumai dominálnak, a másik személy „boldogulása” válik a segítségnyújtó személyes céljává, tehát az önös érdekek törölődnek (Lábadi, 2013, 322.). Az altruizmus fogalmát Batson és munkatársai (2002) úgy határozták meg, mint egy olyan motivációt, amely esetében a másik személy előny(ök)höz juttatása, jólétének növelése áll a fókuszban és az egyik személynek a másik személy felé irányuló segítő viselkedése az, amely lehetővé teszi ezen előnyök megvalósítását. A segítő számára „költséges” ez a fajta viselkedés, vagyis befektetéssel, erőfeszítéssel, illetve va-

lamiféle involváltsággal jár, emellett a segítő személy nem is kap ezért sem társas, sem materiális jutalmat (Johnson, 2018). Az altruizmus a proszociális viselkedés egy típusa, míg a proszociális viselkedéshez a Barátságosság (angolul: Agreeableness) személyiségdimenzió megjelenési formái kapcsolhatók; a magas proszocialitással jellemezhető személynek mások felé irányuló orientációja van és gyakran jelennek meg nála segítő viselkedések (Graziano & Eisenberg, 1997).

Batson és munkatársai (2002, 486.) szerint az altruizmus gyökere az empátia, amely „másra irányuló érzelmi válasz, melynek kiváltó oka (a másik személy jóléte) és kongruens egy másik személy észlelt jólétével”⁵. Batson és munkatársai (2002) szerint két ellentétes értékről beszélünk, ha az egoizmust, önzést vesszük figyelembe (mivel ez a fokozott személyes jólétre irányul) és ha az altruizmusról beszélünk, amely fokozott jóléte egy vagy több egyénnek. Batson (1991, Lábadi, 2013) empátia-altruizmus modellje megkülönbözteti az önző/önös érdekű, jutalomkereső segítségnyújtást, az arousalcsökkentő, egoista motivációjú proszociális aktusokat és az empátia-altruizmust, amely a nem önző motiváción alapuló segítségnyújtás.

Az együttműködés, kooperáció eltér az előbbiektől abban, hogy jelen van benne a közös cél, a közös erőfeszítés, egymás támogatása, segítése a közös cél elérése érdekében, amelynek következménye valamiféle több személyre kiterjedő haszon (Lábadi, 2013). Az ember proszocialitása tehát annyit jelent, hogy a személy jót tesz másokkal (Penner és mtsai., 2005).

A Barátságosság egy olyan személyiségdimenzió, egyéni különbség, amelyet a kedvesség, az előzékenység/figyelmesség, az együttműködés és a segítőkészség határoznak meg, míg a motivációs háttérben az intimitás és a másikkal való egység keresése, a saját csoporttal való szoli-

⁵ Az angol eredeti: „...we define empathy as an other-oriented emotional response elicited by and congruent with the perceived welfare of someone else.” (Batson és mtsai., 2002, 468.).

daritás áll (Graziano & Eisenberg, 1997). Tehát sok esetben az „én” mint prioritás, legfőbb érték, fókuszpont és célelérést irányító erő a háttérbe szorul és a „mi” veszi át a helyét és gyakran dominál a gondolkodás-módban és a viselkedésben. A Barátságosság alacsony ágenciát és magas közösségi érzést tükröz (Graziano & Eisenberg, 1997).

A személyiségvonásokat illetően a Barátságosság és a Lelkiismeretesség dimenziója az, amely összekapcsolódik a proszocialitással és emellett még az empátiával; de a jellemzők közé tartozik a felelősség érzése és vállalása is, az énhatékonyság minél magasabb szintje (vagyis az az érzés, hogy a különböző kihívásokkal sikeresen meg tudunk küzdeni) és a biztonságos kötődés (azért, mert e személyek személyes biztonságérzete, énhatékonysága és optimizmusa magas, személyes erőforrás és védőfaktor is) (Lábadi, 2013).

Buda szerint „az empátia a személyiség olyan képessége, amelynek segítségével a másik emberrel való közvetlen kommunikációs kapcsolat során bele tudja élni magát a másik lelkiállapotába. Ennek a beleélésnek nyomán meg tud érezni és érteni a másikban olyan emóciókat, indítékokat és törekvéseket, amelyeket az szavakban direkt módon nem fejez ki, és amelyek a társas érintkezés szituációjából nem következnek törvényszerűen” (Buda, 1978, 55.). A szerző gondolatmenetére viszont a következőt is ráfűzi: „Empátiává a beleélés akkor lesz, ha az élményt tudatosan feldolgozzuk, és a másik emberből megértett összefüggéseket önmagunk számára megnevezzük és értelmezzük.” (Buda, 1978, 55-56.).

„Az empátia mások gondolataira és érzéseire való spontán és természetes ráhangolódás, függetlenül azok jellegétől.” (Baron-Cohen, 2006, 36.). Baron-Cohen (2006, 42.) szerint az empátia két fő komponense a kognitív és az affektív empátia, ahol az első „mások érzéseinek megértése, nézőpontjaik átvétele” (Baron-Cohen, 2006, 42.). Az affektív vagy érzelmi empátia „a megfigyelőnek a másik érzelmi állapotára adott, a helyzethez illő érzelmi válaszát jelenti” (Baron-Cohen, 2006, 42.). Az affektív és a kognitív empátia ma a kutatások középpontjában áll.

Johnson (2018) munkájában arra hívta fel a figyelmet, hogy a proszociális beállítódás mérésére nem áll rendelkezésre eszköz. Emiatt kidolgozta a Világos Triád/Hármas Skálát (angolul: Light Triad Scale), melynek rövidítése Light-3. A skálát létező empátia, együttérzés és altruizmust mérő állításokból állították össze és a végső változat 24 tételből áll. A Light-3 a proszociális beállítódás egyéni különbségeit hivatott regisztrálni és a skála megelőzi Kaufman és munkatársai (2019) azonos nevű, de más tartalmú Világos Triád/Hármas Skáláját (angolul: Light Triad Scale). Johnson (2018, 36.) meghatározása szerint a Proszociális beállítódás olyan egyéni különbségre utal, amely magába foglalja a perspektívaváltást, mint az empátia egyik tényezőjét („Perpektívaváltás”), az érzelmi választ mások affektív állapotaira (az „Érzelmi ragályt”), a másokért átélt aggodalmat nehéz helyzetekben („Együttérzés – aggodalom”), a motiváltságot mások segítésére és vigasztalására nehéz helyzetekben („Együttérzés – mások segítése iránti vágy”), a segítség után átélt kellemes érzelmeket („Altruizmus – melegséggel teli sugárzás”, angolul: warm glow), az abba való hitet, hogy mások segítése a legmegfelelőbb út („Altruizmus – a gondoskodás elve”, angolul: principle of care).

Johnson (2018) eredményei szerint a Proszociális beállítódás a skála magasabb rendű faktora, míg a hierarchiában ez alatt az empátia, az együttérzés és az altruizmus található. Ez a fajta beállítódás pozitív korrelációban áll a személyiség olyan aspektusait mérő mutatókkal, amelyek kapcsolatban állnak többek között a vonás érzelmi intelligenciával, az őszinteséggel, a Barátságossággal, a szerénységgel és az együttműködéssel. Érdekes eredmény, hogy a Neuroticizmussal is pozitív a kapcsolat, ami arra utal, hogy ezeknél a személyeknél jellemzően jelen van a negatív hangulat és a negatív érzelmek. A Sötét Tetrád tagjaival negatív kapcsolatot mutattak a kutatási eredmények, azzal, hogy a nárcizmus esetében ez alacsony.

A Sötét Tetrád tagjait általában nem jellemzi a proszocialitás, az altruizmus, vagyis mások segítése és a velük való őszinte törődés egyidejűleg a másik személy előnyeit és javát a fókuszba helyezve (Bonfá-Araujo és mtsai., 2023; Johnson, 2018). A jótékonykodó adományozás negatív korrelációban áll a Tetráddal, míg e személyekre az is jellemző, hogy több pénzt megtartanak maguknak különböző helyzetekben, ha ez lehetséges: konkrétan a nárcizmus és a pszichopátia előrejelzi a nyilvános elismerés iránti vágyat, míg a szadizmus az önös érdekű pénzmegtartást (Bonfá-Araujo és mtsai., 2023). A társas stratégiákkal kapcsolatban Jonason és munkatársai (2010) egy olyan modellt ajánlanak, mely két egymást metsző dimenzióból áll: az önzésből és az altruizmusból. A négy mező, amelyeket e dimenziók szintjei kialakítanak az aszociális, az önző, a segítőkész és a pluralista stratégia személy. Jonason és munkatársai (2010) legalább két társas stílust különböztetnek meg, melyek közül az egyik az agentikus és a kizsákmányoló, míg a másik a proszociális, melyek közül az előbbi a sötét vonásokhoz, míg az utóbbi a világos vonásokhoz kapcsolható.

III/2. Kaufman világos vonásai: a Kantianizmus, a Humanizmus és Az emberiségbe vetett hit

Kaufman és munkatársai (2019) munkássága és a Világos Triád koncepciója az, amely párhuzamba hozható a Sötét Triáddal.

A Világos Triádba három vonás tartozik, amelyek:

1. a Kantianizmus – más emberekre nem eszközként kell tekinteni, tisztelni kell mindenkit, olyan viszonyulás másokhoz, melyben nem csak a hasznot keressük belőlük,

2. a Humanizmus – minden ember értékes, méltóságteljes, meg kell becsülni, méltóságán nem szabad csorbát ejteni,

3. Az emberiségbe vetett hit – az emberek alapvetően jók, velük született jósággal rendelkeznek (Kaufman és mtsai., 2019; Stavradi és mtsai., 2023).

A világos vonások mérésére Kaufman és munkatársai (2019) a Világos Triád Skálát is összeállították.

Ha a skála tételeit elemezzük, akkor az első faktor az őszinteséghez, a manipuláció és a mások kihasználásának kerüléséhez, valamint a hitelenséghez kapcsolódik. A második a mások értékességébe vetett hitet tükrözi, magába foglalja mások nagyra becsülését, mások sikereinek ünneplését és az emberi sokféleség elfogadását. A harmadik a mások jóakaratóba vetett bizalmat, az emberi jóságba vetett hitet, a megbocsátást és a mások erősségeire fókuszálást fémjelzi.

A skálát e szerzők úgy állították össze meg, hogy a Sötét Triáddal kapcsolatos kérdőívek és skálák állításait használva az emberi jósággal, segítőkészséggel, a másik elfogadásával, stb. kapcsolatban alkottak pozitív előjelű kijelentéseket. A skála tizenkét állításból áll és háromfaktoros, vagyis Az emberiségbe vetett hitet, a Humanizmust és a Kantianizmust méri négy-négy állítással minden alskálán. A válaszadás hatpontos Likert skálán történik (1 = egyáltalán nem értek egyet, 6 = teljesen egyetértek).

A világos vonások alapján tehát meghúzódik a proszociális működésmód és az altruizmus, melyek motorja az empatikus képességünk.

A világos vonások pozitív korrelátumai közé tartozik a kapcsolódás, a kompetencia és az autonómia, a valahova tartozás szükséglete és az intimitás és az önbizalom; a szerelmi stílusok közül az Érosszal, a Storge-al és az Agapé-val mutatnak pozitív kapcsolatot, amelyek a romantikus, a baráti és a mindent felölelő szerelem megfelelői (a szerelmi stílusokat részletesebben a későbbiekben tárgyaljuk), valamint a biztonságos kötődéssel (e témakörrel is a későbbiek során foglalkozunk behatóbban) (Kaufman és mtsai., 2019). Az együttérzés és az empátia is jellemzi e személyeket, ezen utóbbi esetében a kognitív és az affektív empátia is pozitív módon előrelátta a világos vonásokat (Kaufman és mtsai., 2019).

A VILÁGOS TRIÁD SKÁLA MAGYAR VÁLTOZATA – ALSKÁLÁK ÉS EGYES TÉTELEK

- I. Az emberiségbe vetett hit: Az emberekben általában a legjobbat látom.
- II. Humanizmus: Hajlamos vagyok arra, hogy csodáljak másokat.
- III. Kantianizmus: Amikor emberekkel beszélgetek, ritkán gondolok arra, hogy mit szeretnék tőlük. (-).

IV. VAJDASÁGI KUTATÁSOK 1.: POZITÍV MENTÁLIS EGÉSZSÉG A SÖTÉT ÉS A VILÁGOS VONÁSOK TÜKRÉBEN

IV/1. Pozitív mentális egészség

A pozitív pszichológia emberképe utópisztikus és optimista, az „...embert szabad akarattal és autentikus pozitív érzelmekkel rendelkező lényként szemléli, aki autonóm módon választott célokat követ, és aki a tudatos célválasztásain keresztül képes arra, hogy a negatív érzelmi állapotait kontroll alatt tartsa, illetve önmaga képes előmozdítani, hogy minél több pozitív élményt éljen át.” (Nagy & Oláh, 2013, 557.). Mindehhez nagyon fontos kiindulópont a mentális egészség aktuális szintje és állapota, a mindennapi élet megtapasztalt színvonala.

A mai társadalomban egyre nagyobb figyelmet kap a mentális egészség, mivel közvetlen kapcsolatban áll az egyének szubjektíven értékelt életminőségével, társas kapcsolataival, munkahelyi produktivitásával. A mentális egészséget meg kell különböztetni a mentális betegségtől, olyan szindrómaként, amelyet a jóllét szimptomái alkotnak, tehát magas szintű érzelmi, pszichológiai és szociális jóllét (Keyes & Lopez, 2009). A teljes lelki egészség egyrészt érzelmi vitalitás, amely magas boldogság- és elégedettségszinten tükröződik, másrészt a pozitív funkcionálásban pszichológiai és társas szinten, míg az egyént nem jellemzi mentális betegség (Keyes & Lopez, 2009).

A pozitív pszichológia (angolul: positive psychology) keretein belül a kutatók a jóllét különböző fajtáit vizsgálják, beleértve a szubjektív jóllétet (angolul: subjective well-being), a pszichológiai jóllétet (angolul: psychological well-being) és a társas/társadalmi jóllétet (angolul: social well-being) (Nagy & Oláh, 2013).

Ezt a három koncepciót különböző kutatók dolgozták ki.

A szubjektív jóllét Ed Diener (1984) nevéhez köthető és

1. kognitív és

2. affektív komponensből áll, vagyis az élettel való elégedettségéből és a pozitív és a negatív affektus egyensúlyából.

Ryff és Keyes (1995) a pszichológiai jóllétet emeli fókuszba, amely hat komponenssel rendelkezik:

1. az élet és önmagunk pozitív értékelése,

2. mindenkori növekedés- és személyiségfejlődés,

3. az a hitünk, hogy életünk céltudatos és jelentésteremtő,

4. az a hit, hogy minőségiek a kapcsolataink,

5. az az érzés, hogy életünket és a bennünket körülvevő világot hatékonyan irányítjuk és hogy

6. képesek vagyunk az önmeghatározásra.

Keyes (1998) szerint a szociális jóllétnek a magja a társas elfogadás, de fontos hozzá a „szociális megvalósítás” és környezetünk/világunk jobbatétele, emellett a „társas integráció” és a közösséghez tartozás tudata, amely a személyes és a közösségi célok megvalósítására is irányul, míg a „szociális koherencia annak a tudatát jelenti, hogy a körülöttünk levő világ értékes, kiszámítható, és befolyásolható” (Nagy & Oláh, 2013, 568–569.). Ehelyütt meg kell jegyezni, hogy Szerbiában ez utóbbi az elmúlt néhány évtizedben, illetve jelenleg is kritikus állapotban van és feltételezhető, hogy a szociális koherencia aktuálisan megélhető szintje nagyon alacsony.

Ugyanakkor a rohamos technológiai és gazdasági változásokkal járó kihívások, valamint a személyes élet krízisei – például az emberi kapcsolatok könnyedebb felbomlása és képlékenysége – olyan tényezők, amelyek jelentősen befolyásolhatják az egyének mindennapi lelkiállapotát.

Láthattuk, hogy a pszichológia tudományágán belül a mentális, lelki egészség meghatározásai elhelyezhetők egy olyan kontinuumon, amelynek végpontján a pozitív, illetve a negatív meghatározások talál-

hatók. Ezek a pozitív definíciók az utóbbi években kerültek előtérbe és az emberi erősségeket hangsúlyozzák, míg a negatívak az emberi gyengeségekre, előnytelen működésmódokra, zavarokra és betegségekre helyezték a hangsúlyt (Nagy & Oláh, 2013).

A mentális egészségnek többféle definíciója létezik, melyek közül Vargha és munkatársaiét (2020, 281.) emeljük ki ehelyütt. Szerintük a lelki egészség úgy ragadható meg, mint „...egyfajta jóllét biológiai, pszichológiai, társadalmi és spirituális szinten, ezen kívül pedig képesség a pozitív állapotok fenntartására és megélésére, amelyhez a hatékony megküzdés és savoring, valamint a reziliencia és a dinamikus önszabályozás jelenléte is társul.” A meghatározásban összefonódik a múlt, a jelen és a jövő pozitív előjelű percepciója/feldolgozása. A szerzők e meghatározás alapján kidolgoztak egy új pszichológiai mérőeszközt, amely a pozitív mentális egészség szintjét mutatja meg. A definícióban megtalálható öt elem a következő:

1. Jóllét vagy globális jóllét, vagyis az érzelmi, pszichológiai, társas és spirituális jóllét, tételei a boldogság érzésével kapcsolatosak és a jó kedélyállapottal (Vargha és mtsai., 2020),

2. Savoring, vagyis a pozitív tapasztalatok létrehozása, fenntartása és fokozása – a pozitív élmények aktív élvezete (Szondy és mtsai., 2014), ez az alsókála az örömteli emlékek aktiválásával és használatával kapcsolatos, illetve a képzelet pozitív irányba terelésével (Vargha és mtsai., 2020),

3. Alkotó-végrehajtó hatékonyság, azaz a megküzdési képesség és a személyes célokkal kapcsolatos kitartás, ez a problémamegoldásra, ötletgazdagságra, a sikeres célelérésre irányul (Vargha és mtsai., 2020),

4. Önreguláció, az érzelmek és az én, a tudat kontrollja és a nyugalom, türelem, higgadtság kerül vele mérésre (Vargha és mtsai., 2020),

5. Reziliencia, a stresszes eseményekhez való sikeres alkalmazkodás olyan módon, hogy gyors és hatékony a felépülés és kilábalás ezekből (Vargha és mtsai., 2020).

IV/2. Sötét vonások és pozitív mentális egészség vajdasági magyar résztvevők körében

A sötét személyiségek pozitív mentális egészségével vajdasági közegben 2021-ben foglalkoztunk (Grabovac & Šakotić, 2021).

A kutatás során a hipotéziseink a következők voltak a sötét vonások és a pozitív lelki egészség összefonódásait illetően:

1. A machiavellizmus pozitív kapcsolatban lesz az Alkotó-végrehajtó hatékonysággal (Muris és mtsai., 2017) és negatívban a Jólléttel, a Savoring-gel, az Önregulációval és a Rezilienciával (Aghababaei & Błachnio, 2015; Jonason és mtsai., 2015; Kun és mtsai., 2021; Petrides és mtsai., 2011).

2. A nárcizmus pozitív kapcsolatban lesz a Jólléttel, Savoring-gel, Alkotó-végrehajtó hatékonysággal és a Rezilienciával (Aghababaei & Błachnio, 2015; Bonfá-Araujo és mtsai., 2021; Kun és mtsai., 2021; Muris és mtsai., 2017) és negatívban az Önregulációval (Jonason & Tost, 2010).

3. A pszichopátia negatív kapcsolatban lesz minden pozitív mentális egészség mutatóval (Aghababaei & Błachnio, 2015; Jonason & Tost, 2010; Kun és mtsai., 2021; Love & Holder, 2014; Muris és mtsai., 2017).

A résztvevők közé négyszázharminckilenc magyar felnőtt személy tartozott és ötvennégy százalékuk volt nő. Az egyetemista vagy egyetem végzett személyek közé ötvenegy egész kilenc százalék tartozott és a kor tizenhét és hetvenkét év között mozgott.

A mérőeszközök közül egyrészt a Rövid Sötét Triád Skálát használtuk (angolul: Short Dark Triad, rövidítve angolul: SD3; az eredeti változathoz kapcsolódó részleteket lásd itt: Jones & Paulhus, 2014; a magyar adaptációhoz kapcsolódókat pedig itt: Szabó és mtsai., 2021). A Rövid Sötét Triád skála huszonhét itemes és a machiavellizmust, a szubklinikai nárcizmust és pszichopátiát méri kilenc-kilenc állítással, a válaszadás pedig ötfokú Likert-skála segítségével történik, amelyen azt tudjuk jelölni, hogy mennyire egyezünk egy-egy kijelentéssel (1 = egyáltalán

nem értek egyet, 7 = teljesen egyetértek). A Rövid Sötét Triád Skála kulturális invarianciáját egy kutatás tizennégy nemzeti/kulturális kontextusban vizsgálta (Dinić és mtsai., 2025). Kultúrákat összevetve stabil a háromdimenziós struktúra és huszonegy állítás a saját elméleti dimenziójához sorolódik be, tehát kultúrákon átívelve ugyanazt mérik. A kutatás az országok eredményeit összevonva a Hármass egyedi, kultúrafüggetlen jellemzőit is kiemelte: a machiavellizmus esetében a stratégiai manipulációt és információkövetést, a nárcizmus esetében a külső validációt az egyén kivételesség- és egyediség-érzésének emelése céljából, a grandiozitást erősítve. A pszichopátia esetében pedig az impulzivitást és a dezinhibíciót, a kontrollhiányt (a gátlások kikapcsolását).

A Rövid Sötét Triád Skála mellett a Mentális Egészség Tesztet (rövidítve: MET, angolul: Mental Health Test) használtuk, amelyet Vargha és munkatársai (2020) dolgoztak ki magyar nyelven. A teszt tizenhét kijelentés és hatpontos Likert-skála segítségével méri, hogy az egyénre mennyire jellemző az adott állítás (1 = egyáltalán nem jellemző, 6 = teljes mértékben jellemző). A teszt alskálái a Jóllét (három állítás), a Savoring (3 állítás), az Alkotó-végrehajtó hatékonyság (5 állítás), az Önreguláció (3 állítás) és a Reziliencia (3 állítás).

A kutatás eredményeit Grabovac és Šakotić 2021-es cikke⁶ alapján részletezzük, illetve esetenként olyan adatokat is bemutatunk, amelyek nem kerültek publikálásra.

A Sötét Triád dimenziói közül a machiavellizmus átlagértéke 3.35 (a szórás = 0.75), nárcizmus átlaga 2.80 (szórás = 0.70), a pszichopátiáé pedig 2.42 (szórás = 0.77) volt, ami azt jelenti, hogy a machiavellizmus a legmagasabb szintű. A pozitív mentális egészség dimenziói közül a Jóllét átlagértéke 4.51 (szórás = 1.02), a Savoring, vagyis a pozitív élmények

⁶ Grabovac, B. & Šakotić-Kurbalija, J. (2021). The Effects of the Dark Triad Traits on the Five Pillars of Positive Psychology: The Moderation Effect of Gender. *Primenjena psihologija*, 14, 4, 473-498.

megélésének/fenntartásának képessége esetében az átlag 4.83 (szórás = 0.99). Az Alkotó-végrehajtó hatékonyság átlagértéke 4.43 (szórás = 0.82), az Önreguláció átlaga 3.07 (szórás = 1.11), a Reziliencia átlagértéke pedig 3.52 (szórás = 1.11) volt. A Cronbach-alfa pedig 0.65–0.82 között mozgott, amely elfogadható belső konzisztenciát jelez. Ebből az mondható el, hogy a Savoring a legmagasabb, melyet követ a Jóllét, viszont az Önreguláció és a Reziliencia a legalacsonyabbak. Ez a két utolsó eredmény feltételezhetően kapcsolódik az elmúlt harminc év történelmi eseményeihez és a társadalmi változásokhoz is.

Habár a mintánk jóval kisebb, mint Vargha és munkatársaié (2020), ha a MET kérdőívvel kapott átlagokat összehasonlítjuk az általuk meghatározott határértékekkel a lelki egészséget illetően, akkor a vajdasági magyar résztvevőkről elmondható, hogy minden mutató esetében az átlagos határértékekbe kerültek.

IV/2.1. A sötét vonások közötti interkorrelációk

E kutatásban a machiavellizmus és a pszichopátia között a legszorosabb a Pearson-féle korreláció, ez szignifikáns és pozitív az összefüggés ($r = 0.55, p < 0.001$). A nárcizmus és a pszichopátia között közepes erősségű, szignifikáns pozitív kapcsolat állt fenn ($r = 0.49, p < 0.001$). Emellett a machiavellizmus és a nárcizmus között közepes erősségű és pozitív irányú ($r = 0.36, p < 0.001$).

Eredményeink azt mutatják, hogy vajdasági magyar mintán legerősebben a pszichopátia és a machiavellizmus korrelál, majd ezt követi a nárcizmus és a pszichopátia. Ez az eredmény nincs teljesen összhangban Paulhus és Williams (2002) eredményeivel, miszerint ők a pszichopátia és a nárcizmus között találtak $r = 0.50$ korrelációt, a pszichopátia és a machiavellizmus között $r = 0.30$, míg a nárcizmus és a machiavellizmus között $r = 0.25$. Viszont összhangban van Vize és munkatársai (2016) eredményeivel. Az ő és a mi esetünkben is ezek a korreláció-szintek azt jelentik, hogy a három komponens nincs egymással teljesen átfedésben, nem vezethetők vissza egymásra, de vannak átfedésben levő pontjaik.

IV/2.2. A pozitív mentális egészség mutatói közötti korrelációk 1.

Azzal is foglalkoztunk, hogy milyenek az összekapcsolódások a pozitív mentális egészség mutatói között.

A Jóllét és a Reziliencia mind a négy másik mutatóval szignifikáns, pozitív kapcsolatban állt.

A Jóllét és a Savoring esetében közepes erősségű, pozitív irányú kapcsolat volt kimutatható ($r = 0.34$, $p < 0.001$). A Jóllét szignifikáns, közepes erősségű pozitív összefüggést mutatott továbbá az Alkotó-végrehajtó hatékonysággal ($r = 0.38$, $p < 0.001$), valamint szintén közepes pozitív kapcsolatot a Rezilienciával ($r = 0.48$, $p < 0.001$).

A Savoring és az Alkotó-végrehajtó hatékonyság három másik mutatóval kapcsolódott össze, mégpedig pozitívan. A Savoring szignifikáns, közepes erősségű pozitív kapcsolatban állt az Alkotó-végrehajtó hatékonysággal ($r = 0.38$, $p < 0.001$), valamint gyenge, de szignifikáns összefüggést mutatott a Rezilienciával ($r = 0.14$, $p < 0.01$).

Az Alkotó-végrehajtó hatékonyság szignifikáns, gyenge pozitív összefüggést mutatott a Rezilienciával ($r = 0.24$, $p < 0.001$), míg az Önregulációval nem volt kimutatható szignifikáns kapcsolat.

Az Önregulációnak két jelentős kapcsolata volt. Az Önreguláció és a Reziliencia között gyenge, de szignifikáns pozitív kapcsolat állt fenn ($r = 0.24$, $p < 0.001$). Az Önreguláció ugyanakkor a Jólléttel csak nagyon gyenge összefüggést mutatott ($r = 0.13$, $p < 0.05$), míg a Savoring-gel és az Alkotó-végrehajtó hatékonysággal nem állt jelentős kapcsolatban.

Vajdasági résztvevőinknél a legerősebb eredmény a Jóllét és a Reziliencia összekapcsolódása, ami annak is tükrözi, hogy a reziliensebb személyek jobban érzik magukat a mindennapokban.

Ezt követi az Alkotó-végrehajtó hatékonyság korrelációja a Jólléttel és a Savoring-gel. Az Alkotó-végrehajtó hatékonyság az a dimenzió, amely talán a legközelebb áll a tanulmányi és a munkahelyi sikeresség-

hez is. A magyarországi résztvevők esetében is ez az utóbbi két dimenzió összekapcsolódás emelkedett ki legerősebbként és ezek valamivel magasabbak is, mint a Vajdaságiaknál (Jóllét-Savoring: $r = 0.62$; Jóllét-Alkotó-végrehajtó hatékonyság: 0.63), ezeket pedig a Savoring-Alkotó-végrehajtó hatékonyság, Jóllét-Reziliencia és a Reziliencia-Önreguláció követte (Vargha és mtsai., 2020). A vajdasági eredmények arra utalnak, hogy az állhatatos harciasság és a kitartás a mindennapokban, valamint a személyes célok megvalósítása összefonódik a pozitív érzelmekkel, boldogsággal, kiteljesedettséggel, a fejlődés érzésével és a mindennapokkal való elégedettséggel.

IV/2.3. A sötét vonások és a pozitív mentális egészség mutatói közötti korrelációk

Egyik központi kérdésünk a sötét vonásokkal kapcsolatban arra irányult, hogy vajon milyen pozitív mentális egészség mutatókkal kapcsolódnak össze, valamint, hogy ez alapján milyenek a sötét személyiségek erősségei és gyengeségei, kapacitásai és korlátai.

A machiavellizmus nem mutatott szignifikáns korrelációt a Jóléttel és a Savoring-gel, ugyanakkor szignifikáns, de gyenge pozitív kapcsolatban állt az Alkotó-végrehajtó hatékonysággal ($r = 0.22$, $p < 0.001$). Emellett szignifikáns, gyenge erősségű negatív összefüggést mutatott az Önregulációval ($r = -0.28$, $p < 0.001$), valamint gyenge negatív kapcsolatot a Rezilienciával ($r = -0.11$, $p < 0.05$).

A nárcizmus gyenge, szignifikáns pozitív kapcsolatban állt a Jóléttel ($r = 0.13$, $p < 0.05$), a Savoring-gel ($r = 0.12$, $p < 0.05$) és a Rezilienciával ($r = 0.14$, $p < 0.001$). Emellett közepes erősségű, szignifikáns pozitív kapcsolatot mutatott az Alkotó-végrehajtó hatékonysággal ($r = 0.39$, $p < 0.001$). Az Önregulációval nem volt szignifikáns az összefüggés.

A pszichopátia szignifikáns, gyenge negatív kapcsolatban állt a Jóléttel ($r = -0.14$, $p < 0.001$) és a Savoring-gel ($r = -0.11$, $p < 0.05$). Gyenge pozitív kapcsolatot mutatott az Alkotó-végrehajtó hatékonysággal ($r = 0.12$, $p < 0.05$), ugyanakkor közepes erősségű, szignifikáns negatív összefüggést az Önregulációval ($r = -0.34$, $p < 0.001$). A Rezilienciával nem volt kimutatható szignifikáns kapcsolat.

Eredményeink alapján a legerősebb összekapcsolódás, amit kimutattunk a közepes és pozitív korreláció az Alkotó-végrehajtó hatékonyság és a nárcizmus között, míg közepes és negatív a pszichopátia és az Önreguláció között. A pszichopátia a Reziliencián és az Alkotó-végrehajtó kívül minden pozitív mentális egészség mutatóval negatív korrelációban áll, míg a nárcizmus az Önreguláción kívül minden mutatóval pozitív-

ban. A machiavellizmus esetében az Alkotó–végrehajtó hatékonysággal pozitív a kapcsolat, a Rezilienciával és az Önregulációval pedig negatív, de gyenge. Így az Alkotó–végrehajtó hatékonyság az egyetlen dimenzió, amellyel mind a három sötét vonásnak pozitív a kapcsolata.

Az eredmények arra utalnak, hogy a sötét vonások eltérő módon kapcsolódnak a pozitív mentális egészség mutatóihoz, ami működésbeli különbségekre utal. A nárcizmussal kapcsolatos eredmények arra engednek következtetni, hogy a nárcisztikus vonások bizonyos körülmények között támogathatják, erősíthetik az egyén pszichológiai erőforrásait és mindennapi működését. Ezzel szemben a machiavellizmus és a pszichopátia inkább negatív hatásokkal társult, ami azt jelzi, hogy ezek a vonások kedvezőtlenül befolyásolják a pozitív mentális egészség több területét, még akkor is, ha bizonyos teljesítményhez kapcsolódó tényezőkkel, például az Alkotó–végrehajtó hatékonysággal, gyenge pozitív kapcsolatot mutatnak.

A három komponens közül a machiavellizmus mutatta a legekletikusabb képet és egyes nem várt összefüggéseket is. A kapott eredmények alapján azt tudjuk feltételezni, hogy az, hogy a machiavellizmus a Jóléttel nem mutatott jelentős kapcsolatot arra vezethető vissza, hogy talán esetében egyes, a machiavellizmushoz kapcsolódó altényezőket is le kellene fedni a kutatásokban. Olyan mérőeszközt kellene használni, amely a machiavellizmus különböző aspektusait is beméri. A Savoring–hez kapcsolódó pozitív korrelációt jelenleg nem tudjuk megmagyarázni, mivel korábbi eredmények ezzel ellentétes tendenciákat mutattak (például Jonason és mtsai., 2015; Joshanloo és mtsai., 2021), ezért egy erre irányuló, részletekbe menő, feltáró kutatás indokolt. Az Alkotó–végrehajtó hatékonysággal kapott pozitív kapcsolat a hatalom, a státusz és a materiális javak iránti vágygal magyarázható, a dominánsan jelenlevő extrinzik motivációkkal (Bereczkei, 2016; Verbeke és mtsai., 2011). A szakmai és innovációs sikerek növelik e személyek hír-

nevét, befolyását, esetenként javíthatják anyagi helyzetüket is. Az Önregulációhoz kapcsolódóan annyit mondhat el, hogy Bereczkei (2016) a machiavellizmussal és az impulzivitással kapcsolatos eddigi eredmények alapján kiemeli, hogy maga a machiavellizmus változatos és sokrétű koncepció, kaméleonszerű működést takar, melyre esetenként az impulzív, gyors és azonnali akció jellemző, más esetben pedig a kimért, megfontolt, mély elemzést követő reagálás, természetesen mindig az önös célokhoz közelebb víve az egyént. A nárcizmust illetően az Önreguláció dimenziója az, amely további kutatásokat igényel. A nárcizmus a Hármas „legvilágosabb tagja” és a grandiózus nárcizmus előnyei között sorolhatjuk fel az önbizalmat, a jó társas készségeket és mások elbűvölésének képességét, melyek pozitív énképpel járnak együtt (Aghababaei & Błachnio, 2015; Van Groningen és mtsai., 2021), viszont a énfelnagyítás (az önnön felfújt értékességérzet, az ön- és mások ámitása, az irrealitás az énpercepcióban) mindenféleképp jelen van e vonásban és kihathat az eredményekre.

A pszichopátiával kapcsolatban azt kaptuk, hogy Rezilienciával nincs kapcsolatban, míg az Alkotó-végrehajtó hatékonysággal pozitív a korreláció. Személyes, érzelmi és társas szinten és különböző pszichoszociális dimenziókban a Hármas ezen komponense hosszú távon előnytelen, személyközi kapcsolatai erodálnak és gyakran a társas elutasítottság/kirekesztettség helyzetébe kerülnek ezek az egyének (Van Groningen és mtsai., 2021).

Összességében azt tudjuk elmondani, hogy a pozitív mentális egészség szférájában a Sötét Triád tagjai közül a legnehezebb helyzetben a pszichopátia van, melyet eklektikus működésmóddal követ a machiavellizmus és a sor a nárcizmussal zárul, amely a lelki egészséget illetően előnyös mozzanatokat is rejteget magában.

IV/3. Világos vonások és pozitív mentális egészség vajdasági magyar résztvevők körében

Az egyik legújabb kutatásunkban a világos vonásokat vizsgáltuk részletesebben a pozitív lelki egészség tükrében.

A kutatás előzményeként annyi mondható el, hogy Kaufman és munkatársai. (2019) sok különböző természetű változó kapcsolatát vizsgálták a világos vonásokkal. Így például az kapták, hogy a Diener-i Élettel való elégedettséggel ($r = 0.37, p < 0.01$) pozitív a korreláció. A kognitív triásszal is foglalkoztak, amely eredetileg a depresszióhoz és David Beck nevéhez kapcsolódik, így ezt a mozzanatot is el tudjuk helyezni a mentális egészség pozitív-negatív kontinuumán. A triász az önmagunkkal, a világgal és a jövővel kapcsolatos negatív vélekedéseket fedi le, komponensei a negatív énkép, a negatív világkép és a negatív jövőkép (Beck és mtsai., 1979). Beckham és munkatársai. (1986) kérdőívében helyet kap a pozitív kognitív triád (pozitív megfogalmazású tételekkel), amely optimista és pozitív énképet, világképet és jövőképet foglal magába és így a pozitív mentális egészség modelljéhez kapcsolható. Kaufmanék (Kaufman és mtsai., 2019) ezzel kapcsolatban azt mutatták ki, hogy a Világos Triád pozitívan korrelál a pozitív énképpel ($r = 0.37, p < 0.01$), a pozitív világképpel ($r = 0.43, p < 0.01$) és a pozitív jövőképpel ($r = 0.34, p < 0.01$), míg a Sötét Triád esetében negatív a kapcsolat a pozitív énképpel ($r = -0.20, p < 0.01$) és a pozitív világképpel ($r = -0.24, p < 0.01$). Továbbá Stavradi és munkatársai (2023) egy kutatásukban Ryff (1989) Pszichológiai Jóllét Skálájának spanyol változatát használták a lelki egészség feltérképezésére. Ez a huszonkilenc állításos kérdőív hat dimenziót mér: az Önellfogadást - az egyén pozitív ön- és életértékelését; a Személyes növekedést - a személyiség növekedésének és fejlődésének élményét; az Élet értelm(esség)ét - az egyén olyan szubjektív értékelését, hogy élete céltudatos és jelentéssel; a Pozitív kapcsolatokat másokkal - az egyénnek minőségi a kapcsos-

lata a környezetében levő személyekkel; a Környezet feletti kontrollt – a személyes élet és a bennünket körülvevő világ hatékony irányításának képességét; az Autonómiát – a képességet az önálló gondolkodásra és önmeghatározásra (Nagy & Gyurkovics, 2016; Ryff & Keyes, 1995).

Kaufman és munkatársai. (2019) kutatásában a három pozitív vonás pozitívan korrelál, Az emberiségbe vetett hit és a Humanizmus a legerősebben ($r = 0.60, p < 0.01$), majd a Humanizmus és a Kantianizmus ($r = 0.41, p < 0.01$) és végül a Kantianizmus és Az emberiségbe vetett hit ($r = 0.34, p < 0.01$). Stavradi és munkatársai (2023) kutatásában a világos vonások közötti interkorrelációk ugyanezt a sorrendet mutatták: Az emberiségbe vetett hit a Humanizmussal korrelál a legerősebben ($r = 0.47, p < 0.01$), ezt követi a Humanizmus és a Kantianizmus ($r = 0.44, p < 0.01$), majd Az emberiségbe vetett hit és a Kantianizmus ($r = 0.28, p < 0.01$).

Stavradi és munkatársai. (2023) eredményei a mentális egészséggel kapcsolatban azt mutatták, hogy Az emberiségbe vetett hit pozitívan korrelál a pszichológiai jólléttel ($r = 0.25, p < 0.01$), ezen belül az Önfogadással ($r = 0.26, p < 0.01$), a Környezet feletti kontrollal ($r = 0.25, p < 0.01$) és az Élet értelmességével ($r = 0.23, p < 0.01$). A Humanizmus pozitívan korrelál a pszichológiai jólléttel ($r = 0.27, p < 0.01$), ezen belül az Önfogadással ($r = 0.20, p < 0.01$), a Pozitív kapcsolatokkal ($r = 0.32, p < 0.01$), a Környezet feletti kontrollal ($r = 0.21, p < 0.01$), a Személyes növekedéssel ($r = 0.24, p < 0.01$) és az Élet értel(messég)ével ($r = 0.22, p < 0.01$). A Kantianizmus az összpontszámmal és minden egyes alskálával pozitív kapcsolatot mutatott. A pszichológiai jólléttel ($r = 0.20, p < 0.01$), Önfogadással ($r = 0.12, p < 0.01$), a Pozitív kapcsolatokkal ($r = 0.20, p < 0.01$), az Autonómiával ($r = 0.15, p < 0.01$), a Környezet feletti kontrollal ($r = 0.13, p < 0.01$), a Személyes növekedéssel ($r = 0.20, p < 0.01$) és az Élet értel(messég)ével ($r = 0.13, p < 0.01$).

Ezek szerint Stavradi és munkatársai (2023) kutatásukban pozitív összekapcsolódásokat fedeztek fel a világos vonások és a pszichológiai jóllét között. Az emberiségbe vetett hit az Önfogadással mutatott

legerősebb, pozitív, de gyenge kapcsolatot. A Humanizmus a másokkal ápolt jó kapcsolatokkal közepes, pozitív korrelációt, míg a Kantianizmus a pozitív kapcsolatokkal és a Személyes növekedéssel gyenge, pozitív kapcsolatot. Az első világos vonásnak, Az emberiségbe vetett hitnek így lehet, hogy az egészséges önszeretet és emberszeretet a magja, míg a második, a Humanizmus esetében ez a másik ember felé irányuló kellemes és pozitív viszonyulás, míg a Kantianizmus esetében lehetséges, hogy a személyes célok elérése mások tiszteletben tartásával.

Vajdasági kutatásunk alapjául egyrészt Stavradi és munkatársai (2023) munkája szolgált, akik többek között a világos vonások kapcsolatát vizsgálták a jólléttel.

Hipotéziseink a következők voltak.

Stavradi és munkatársai (2023) eredményei alapján azt vártuk, hogy pozitív kapcsolatot találunk majd mindhárom világos vonás és a Jólét, a Savoring, az Alkotó-végrehajtó hatékonyság, az Önreguláció és a Reziliencia között is. Habár Stavradi és munkatársai (2023) és mi eltérő skálákat alkalmaztunk kutatásainkban, a dimenziók egyes mozzanatai, komponensei hasonlóak vagy részleges átfedésben vannak, illetve egyes működés- és viselkedésmódok feltételezhetőek a skálatartalmak alapján.

A kutatásban negyyszázkilencven vajdasági magyar személy vett részt. A kor tizennyolc és hatvanöt év között mozgott. A résztvevők negyvennégy egész egy százaléka általános vagy középiskolát végzett, míg negyvennégy egész egy százalékuk egyetemi diplomával rendelkezett.

A kutatásban a mérőeszközök közül a Világos Triád Skálát használtuk (Kaufman és mtsai., 2019, lásd a 51-42. oldalt). A kutatásunkban Az emberiségbe vetett hit Cronbach-alfája 0.72, A Humanizmusé 0.62 és a Kantianizmusé 0.59.

A Mentális Egészség Tesztel (Vargha és mtsai., 2020) kapcsolatban a részletek szintén megtalálhatók a korábbi oldalakon (a Pozitív mentális egészség című részben az 55. oldalon, valamint az 57. oldalon is).

Szerbiában, vajdasági magyarok körében végzett kutatásunk a pozitív mentális egészség öt korábban említett indikátorát mérte fel azzal a céllal, hogy a világos személyiségvonásokkal való kapcsolataikat feltárjuk.

IV/3.1. A világos vonások közötti interkorrelációk

A világos vonások interkorrelációit illetően eredményeink azt mutatják, hogy Az emberiségbe vetett hit közepesen és szignifikánsan korrelál a Humanizmussal ($r = 0.46, p < 0.01$). A Humanizmus közepesen szignifikáns kapcsolatot mutat a Kantianizmussal ($r = 0.35, p < 0.01$). Emellett Az emberiségbe vetett hit gyenge erősségű pozitív kapcsolatban áll a Kantianizmussal ($r = 0.24, p < 0.01$). Eredményeink így összhangban vannak Kaufman és munkatársai (2019) és Stavradi és munkatársai (2023) eredményeivel. A legerősebb a korreláció Az emberiségbe vetett hit és a Humanizmus között.

IV/3.2. A pozitív mentális egészség mutatói közötti korrelációk 2.

Leellenőriztük azt is, hogy a pozitív mentális egészség indikátorai hogyan kapcsolódnak össze egymással.

A Jólét ebben a második csoportban, szintén magyar kisebbségi résztvevők körében erősen és szignifikánsan összefüggött a Savoring képességével ($r = 0.50, p < 0.01$) és közepesen a Rezilienciával ($r = 0.43, p < 0.01$), valamint az Alkotó-végrehajtó hatékonysággal ($r = 0.34, p < 0.01$), emellett gyenge kapcsolatban volt az Önregulációval ($r = 0.14, p < 0.01$). Tehát pozitív volt a kapcsolata minden más mutatóval.

A Savoring a Jólét mellett pozitív kapcsolatot mutatott az Alkotó-végrehajtó hatékonysággal ($r = 0.33, p < 0.01$) és a Rezilienciával ($r = 0.23, p < 0.01$).

Az Alkotó-végrehajtó hatékonyság a fent említettek mellett pozitív kapcsolatot mutatott a Rezilienciával is ($r = 0.32, p < 0.01$).

Az Önreguláció a Jólét mellett a Rezilienciával ($r = 0.15, p < 0.01$) mutatott gyenge kapcsolatot.

A Jólét és a Reziliencia tehát mind a négy mutatóval pozitív kapcsolatban állt. Ebben az esetben is, ugyanúgy mint az előző vajdasági magyar csoportban, a Jólét és a Savoring mutatott legerősebb kapcsolódást, amit a Jólét és a Reziliencia követett. Megintcsak ezt követte az Alkotó-végrehajtó hatékonyság korrelációja a Jóléttel és a Savoring-gel.

IV/3.3. A világos vonások és a pozitív mentális egészség mutatói közötti korrelációk

A pozitív mentális egészség mutatókat nézve Az emberiségbe vetett hit a Jólléttel közepes ($r = 0.35, p < 0.01$) és a Savoring képességével gyenge ($r = 0.25, p < 0.01$) pozitív kapcsolatot mutatott. Szintén gyenge, de szignifikáns pozitív kapcsolat figyelhető meg az Alkotó–végrehajtó hatékonysággal ($r = 0.10, p < 0.05$) és az Önregulációval ($r = 0.14, p < 0.01$). A Rezilienciával a kapcsolat nem szignifikáns. Tehát Az emberiségbe vetett hit legerősebb pozitív korrelátuma a Jóllét.

A Humanizmus gyenge erősségű pozitív korrelációt mutatott továbbá a Jólléttel ($r = 0.23, p < 0.01$), közepeset a Savoring-gel ($r = 0.33, p < 0.01$) és gyengét az Alkotó–végrehajtó hatékonysággal ($r = 0.22, p < 0.01$), míg az Önregulációval és a Rezilienciával nem mutattunk ki szignifikáns kapcsolatot. A Humanizmus esetében a legerősebb pozitív kapcsolatot a Savoring mutatta.

A Kantianizmus gyenge összefüggést mutatott a Jólléttel ($r = 0.12, p < 0.01$) és a Savoring-gel ($r = 0.20, p < 0.01$). Az Alkotó–végrehajtó hatékonysággal, az Önregulációval és a Rezilienciával a kapcsolat nem volt jelentős. Így a Kantianizmus a pozitív lelki egészséget illetően a leggyengébb láncszem a világos vonások közül, a legerősebb, de mégis gyenge az összefüggése a Savoring-gel.

Az eredmények alapján azt tudjuk elmondani, hogy a világos vonások magasabb szintje pozitív együttjárást mutat a Jólléttel és a Savoring-gel. A Jóllét a lelki egészségnek az egyik fő jelzője ezen a kérdőíven belül, míg a Savoring a pozitív élmények generálását és azt a képességet jelöli, amellyel hosszabb ideig fenn tudunk tartani kellemes lelki állapotokat, ami speciális módja a nehézségekkel szembeni védelemnek. A legerősebb korrelációk közepesek, viszont a korreláció erősségei hasonlítanak azokhoz, amelyeket Stavradi és munkatársai (2023) kaptak.

A világos vonások közül Az emberiségbe vetett hit, a Humanizmus és a Kantianizmus többnyire gyenge, de pozitív irányú hatást mutattak a pozitív mentális egészség mutatókkal. Legtöbb esetben a Jóllét, a Savoring és az Alkotó-végrehajtó hatékonyság jelentek meg és a Jóllét és a Savoring mindhárom vonással jelentősen és pozitív módon összekapcsolódott. A pozitív mentális egészség mutatói közül sokszor a Reziliencia és az Önreguláció maradtak ki, ami annyit jelent, hogy kapacitáserősítés gyanánt ezeken lehet dolgozni.

VAJDASÁGI KUTATÁSOK 2.: AFFEKTÍV MŰKÖDÉS A SÖTÉT ÉS A VILÁGOS VONÁSOK TÜKRÉBEN

V/1. A sötét vonások összefonódásai az affektív működés egyes területeivel

Egy másik kutatásunkban⁷ a célunk az volt, hogy leellenőrizzük, milyen kapcsolatok figyelhetőek meg a Sötét Triád komponensei és az érzelmi működés egyes olyan aspektusai között, mint az érzelmi intelligencia és az empátia. Fontos volt számunkra, hogy mindkettővel mint vonással és mint képességgel is foglalkozzunk.

Egyrészt a Sötét Hármás egyes hátrányos oldalai, konkrétan a ridegség (angolul: callousness) és az empátia-deficit jelenléte miatt részletesebb képet szerettünk volna kapni e kérdésköréről. Másrészt olyan feltételezések is megjelentek a tudományos szférákban, hogy az averzív vonásokkal rendelkező egyének felsőbbrendű és fejlettebb társas-érzelmi képességekkel rendelkeznek (Walker és mtsai., 2021). Ez a mozzanat olyan konkrét elképzelésekben is testet öltött, mint a Sötét Empata (angolul: Dark Empath), mely Heym 2021-es munkájához kapcsolódik. A Sötét Empaták olyan egyének, akiknél magasak a sötét vonások, illetve empátiájuk is az átlagostól a magasig terjed (Fino és mtsai., 2023; Heym és mtsai., 2021). A Sötét Empatákra magasabb Extraverzió és Barátságosság, jóllét és alacsonyabb agresszió jellemző, mint a Sötét Triád tipikus tagjaira (Heym és mtsai., 2021). Fino és munkatársai (2023) viszont nem támasztották alá azt, hogy az érzelmi intelligenciának is létezne sötét oldala, vagyis, hogy lennének olyan egyének, akik egyidőben ma-

⁷ Grabovac, B., Dinić, B. M., Tomašević, A., Carroll, G., & Burke, T. (2025a). A network analysis of the associations between the dark triad traits and domains of emotional functioning. *International Journal of Psychology*, 60(2), e70011.

gas sötét vonásokkal és magas érzelmi intelligenciával jellemezhetőek. Hasonló gondolatmenetet követ az ún. sötét érzelmi intelligencia hipotézis is, mellyel Miao és munkatársai (2018) foglalkoztak, mely szerint a sötét személyiségek manipulatív és stratégiai módon is használhatják saját érzelmeiket és mások érzelmeit és érzelmi működését önös célok és szükségletek kielégítésére.

Az empátia a kutatások többsége szerint negatív kapcsolatban áll a sötét vonásokkal, de semleges, illetve pozitív kapcsolat is jelentkezett már (lásd Heym és mtsai., 2021). Az érzelmi intelligenciát illetően az eredmények azt mutatják, hogy a machiavellizmus és a pszichopátia negatív kapcsolatban áll a vonás és a képesség érzelmi intelligenciával, míg a nárcizmus esetében a kapcsolat nem szignifikáns statisztikailag, vonás és képesség szinten sem (Miao és mtsai., 2018). Fontos itt azt megemlíteni, hogy Miao és munkatársai (2018) is úgy vélik, hogy az érzelmi intelligencia alapjában az empátia áll. Mivel az empátiáról a korábbiakban már volt szó, ehelyütt nem tárgyaljuk újra, hanem az érzelmi intelligenciára térünk át (lásd a III/1. fejezetet).

Az érzelmi intelligencia fogalmának népszerűsége Daniel Goleman (1997) nevéhez és az *Érzelmi intelligencia* című könyvéhez kapcsolódik. Ő az érzelmi intelligenciához olyan képességeket sorol, mint „önmagunk ösztönzése, a frusztrációkkal dacoló kitartás; az indulat fékezése, a vágykielégítés késleltetése; hangulataink kiegyensúlyozása, amely gátolja, hogy a bajban gondolkodásunk összezavarodjon; az empátia és a remény” (Goleman, 1997, 60.). Ebből azt láthatjuk, hogy a szerző tág definícióval dolgozik, míg a későbbiek során az érzelmi intelligenciával foglalkozó kutatók törekedtek leszűkíteni a meghatározást és konkretizálni a komponenseket.

Az érzelmi intelligencia tudományos területének mai legnagyobb alakjai Peter Salovey és John Mayer. Érzelmi intelligencia elméletük szerint az érzelmi intelligenciának négy komponense van. Ezek közül

az első az érzelmek pontos észlelése és kifejezése, amely az egyén képessége arra, hogy a saját és a másik érzelmeit pontosan beazonosítsa arckifejezések, hangszín, testbeszéd vagy más érzelmi jelzések segítségével, valamint hogy ugyanezeket megfelelően ki is tudja fejezni (Mayer & Salovey, 1997). A második az érzelmek felhasználása a gondolkodáshoz és kognitív folyamatokhoz, például az érzelmek felhasználása a figyelem irányítására, a problémamegoldásra, a kreatív gondolkodás elősegítésére (Salovey & Mayer, 1990). A harmadik az Érzelmek megértése és elemzése, amely egy olyan képesség, mellyel az egyén felismeri az érzelmek közötti hasonlóságokat és különbségeket, megérti a komplex érzelmi jelentéseket és előre tudja jelezni az érzelmi átmeneteket (Mayer & Salovey, 1997). A negyedik az Érzelmek szabályozása önmagunknál és másoknál oly módon, hogy az érzelmeket tudatosan monitorozzuk és szabályozzuk (Salovey & Mayer, 1990).

Az empátia és az érzelmi intelligencia felfogható képességként, de vonásként is (Petrides, 2017; Szabó & Bereczkei, 2017; Urbonaviciute & Hepper, 2020). A pszichológia tudományágán belül a vonásokat önbeszámoló módszerekkel méri fel, vagyis a személy saját belátása, értékelése szerint válaszol egyes kérdésekre és állításokra önmagával kapcsolatban. A performancia alapú tesztekkel pedig a képességekről kapunk képet, úgy, hogy különböző feladatok megoldásán keresztül maximális, illetve minimális teljesítményt is el lehet érni.

A korábbi kutatások eredményei alapján nem tudunk egy egységes választ adni arra, hogy milyen a kapcsolat a sötét vonások és az érzelmi intelligencia, valamint az empátia komponensei között. Ha a meta-elemzések és a szisztematikus áttekintések eredményeit vesszük figyelembe, akkor azt a következtetést tudjuk levonni, hogy a machiavellizmus és a pszichopátia is gyenge és negatív kapcsolatot mutat az empátiával és az érzelmi intelligenciával is (Miao és mtsai., 2018; Michels & Schulze, 2021), míg a nárcizmus statisztikailag nem szignifikáns

vagy pozitív kapcsolatot az érzelmi intelligenciával (Miao és mtsai., 2018; Walker és mtsai., 2021) – vonások és képességek szintjén is.

Michels és Schulze (2021) elemzése negatív összefüggéseket talált a machiavellizmus és a pszichopátia, valamint a vonás- és képesség érzelmi intelligencia között. A grandiózus nárcizmus azonban, ahogyan a nárcizmust általában a Sötét Triádban operacionalizálják, szignifikáns pozitív kapcsolatot mutatott a vonás érzelmi intelligenciával, de negatív a képesség érzelmi intelligenciával, amit a szerzők a nárcizmusra jellemző torz és felfújó énképpel magyaráztak. Ezenkívül Nguyen és munkatársai (2022) meta-analízise is kimutatta, hogy a nárcizmusnak az összefüggése pozitív a vonás érzelmi intelligenciával és nem szignifikáns a képesség érzelmi intelligenciával. Közelebbről is megvizsgálva e mozzanatokot azt látjuk, hogy a nárcizmus negatívan függ össze a teljesítményalapú képesség érzelmi intelligenciával, de pozitívan az önbeszámoló képesség érzelmi intelligenciával, ami összhangban van a korábbi meta-analízissel (Michels & Schulze, 2021).

Szisztematikus áttekintésükben Walker és munkatársai (2021) azt találták, hogy a grandiózus nárcizmus főként pozitív összefüggést mutat mind a képesség, mind a vonás érzelmi intelligenciával, míg a sérülékeny nárcizmus általában ezzel ellentétes összefüggést; a machiavellizmus és a pszichopátia pedig következetesen negatív összefüggést mutat mind a képesség, mind a vonás érzelmi intelligenciával. Egy újabb, a Sötét Tetráddal foglalkozó tanulmány (Sokić, 2022) megerősítette a nárcizmus többnyire grandiózus aspektusai és az önbeszámoló képesség érzelmi intelligencia közötti pozitív kapcsolatok létezését, de nem szignifikáns kapcsolatot mutatott a machiavellizmussal és negatív kapcsolatot a pszichopátiával.

Az empátia esetében olyan feltételezések is napvilágot láttak, hogy a machiavellisták más embereket eszközként használnak a céljaik eléréséhez és emiatt lehetséges, hogy kiemelkedő szociális és kognitív kész-

ségekkel rendelkeznek, ideértve a kognitív empátiát is (pl. Bereczkei, 2016; Blötner és mtsai., 2021; Paulhus & Williams, 2002). Egy meta-analízis eredményei azonban azt mutatták, hogy a machiavellizmus negatív kapcsolatban áll az önbeszámoló kognitív és affektív empátiával és ez a kapcsolat szorosabb az affektív empátiával, emellett a kapcsolat nem jelentős a képességszintű empátiával (Blötner és mtsai., 2021).

A grandiózus és sérülékeny nárcizmussal kapcsolatban egy meta-elemzés azt találta, hogy negatívan függ össze az önbeszámoló kognitív és affektív empátiával, valamint hogy a grandiózus nárcizmus negatívan kapcsolódik a viselkedésesen mért affektív empátiához (Urbonaviciute & Hepper, 2020). Bár Urbonaviciute és Hepper (2020) tanulmányában a grandiózus nárcizmus nem mutatott szignifikáns összefüggést a kognitív empátia képességével, Kajonius és Björkman (2020) eredményei azt mutatták, hogy a nárcizmus pozitívan korrelál a kognitív empátia képességével (a pozitív és negatív érzelmek azonosítására irányuló feladattal mérve), míg a machiavellizmus és a pszichopátia nem mutatott szignifikáns összefüggést vele. Mások eredményei szerint a különböző negatív állapotok (Marissen és mtsai., 2012) vagy a negatív és pozitív állapotok (Amiri & Behnezhad, 2017) felismerése/kategorizációja nehézséget jelent a nárcisztikus vonásokkal rendelkező egyének számára. Wai és Tiliopoulos (2012) azzal érveltek, hogy a sötét vonások és az érzelmek felismerése közötti kapcsolat attól függ, hogy milyen specifikus érzelmet kell felismerni és megállapították, hogy a nárcizmus jelentősen előrejelzi a dühös arcok azonosításának sikerét, míg az elsődleges pszichopátia a boldogság, a harag és a félelem azonosításának nehézségeivel áll összefüggésben. Dawel és munkatársai (2012) azt találták, hogy a pszichopátia esetében nehézségek jelentkeznek az érzelmek felismerésében (arckifejezéseken és hangokon keresztül), különböző érzelmi valenciapalettán/minőségeken át. Más tanulmányok (Pera-Guardiola és mtsai., 2016; Igoumenou és mtsai., 2017) is

hiányosságokat fedeztek fel a pszichopátia esetében specifikus érzelmi kvalitásokat megfigyelve.

Továbbá, korábbi tanulmányok kimutatták, hogy az affektív empátia főként negatív összefüggéseket mutat a Sötét Triád vonásaival, különösen a pszichopátiával (pl. Jonason & Krause, 2013; Wai & Tiliopoulos, 2012), de az önbeszámolás kognitív empátiával való kapcsolata nem következetes: pozitív a machiavellizmussal és a nárcizmussal, de nem szignifikáns a pszichopátiával (Turner és mtsai., 2019); negatív a pszichopátiával, de nem szignifikáns más sötét vonásokkal (Dinić és mtsai., 2018); pozitív a nárcizmussal, negatív az elsődleges pszichopátiával, de nem szignifikáns a machiavellizmussal (Wai & Tiliopoulos, 2012); illetve negatív mindhárom vonás esetében (Kajonius & Björkman, 2020).

Szabó és Bereczkei (2017) tanulmányában az empátiát és az érzelmi intelligenciát is vizsgálta és eredményeik azt mutatták, hogy a nárcizmus pozitívan jósolja be az érzelmi intelligenciát, de negatívan az empátiát. A szerzők feltételezése, hogy a nárcizmussal jellemezhető személyek túlbecsülhetik képességeiket, az érzelmi intelligenciájukat pedig felhasználhatják figyelemfelkeltési vágyuk kielégítésére, amelyben így az érzelmi intelligencia eszközként szolgál saját egoista céljaik megvalósítása során. Továbbá, a másodlagos pszichopátia negatívan jósolta be az érzelmi intelligenciát, míg az elsődleges pszichopátia az empátiát. A pszichopátia esetében az érzelmi intelligencia és az empátia deficitje az érzelmi érzékenység hiányát tükrözi, ami viszont lehetővé teszi számukra, hogy büntudat nélkül ártsanak másoknak.

A Sötét Tetrád affektív működését vizsgálva Wertag és munkatársai (2024) a Nemzetközi Affektív Képek Rendszeréből (angolul: International Affective Picture System, rövidítve: IAPS) válogattak pozitív, negatív és semleges valenciájú képeket, valamint olyanokat, amelyek magas arousal szinttel (magyarul: éberségi szint, a kép érzelmi intenzitása) rendelkeztek. Az ezekre adott érzelmi reakciókat Likert-skálával mér-

ték, a valenciát a teljesen negatívtól a teljesen pozitívig terjedő válaszlehetőségekkel, míg az arousal-t a teljesen nyugtatótól a teljes mértékben izgató/izgalomba hozó végpontokkal. A válaszadás hosszúsága a kognitív folyamatokat tükrözte. Eredményeik szerint a machiavellizmus jelezte előre a gyors válaszadást a pozitív és a negatív képek valenciáját és arousal-ját illetően is, míg a szadizmus a lassút a negatív töltésű képek esetében. A szerzők szerint ez az utóbbi összhangban áll azzal, hogy a szadizmushoz mások szenvedésének élvezete kapcsolódik (Paulhus, 2014). A nárcizmus pozitív módon jelezte előre a pozitív képek érzelmi minőségének értékelését, a szadizmus pedig negatív módon. A pszichopátia esetében a negatív képek arousal értékelése alacsonyabb volt. A kutatásban a szadizmus emelkedett ki a képek érzelmi minőségének legjelentősebb prediktoraként, ami a negatív képekre adott pozitív reakcióban és a pozitív képekre adott negatív reakciókban tükröződött. A válaszadás hosszát illetően a machiavellizmusnál rövidebb volt a reakcióidő a negatív képek esetében a valencia és az arousal értékelésénél, valamint a pozitív képek arousal-értékelésénél is. A szadizmus esetében hosszabb volt a reakcióidő a negatív képek valencia-értékelésénél. A szerzők eredményei nincsenek összhangban a korábbi kutatásokkal, de ez lehetséges, hogy a képi, statikus ingereknek, az ingerek magas intenzitásának, illetve a résztvevők jellemzőinek (például kor, a minta nagysága) tudható be.

Deák (2021) kiemeli, hogy a Sötét Triád tagjainak érzelmefelismerése nehézségekbe ütközik, főként a negatív érzelmek és a félelem esetében, érzelemtársításuk pontatlan (például a pszichopátiával jellemezhető egyének pozitív ingerekhez negatív érzelmi minőségeket kötnek), illetve domináns jellemzőjük a káröröm érzése.

V/2. Sötét vonások, érzelmi intelligencia és empátia vajdasági magyar résztvevők körében

Kutatásunkban a Sötét Triád kapcsolatát vizsgáltuk az empátiával és az érzelmi intelligenciával is – önbeszámolás módszerekkel és egy, a kognitív empátiát mérő, performancia alapú feladattal. Az itt bemutatott adatoknak és részleteknek Grabovac és munkatársai (2025a)⁸ cikke az alapja.

Kutatásunk hipotézisei a következők voltak:

1. A vonás érzelmi intelligencia negatív kapcsolatot mutat majd a mahiavellizmussal és a pszichopátiával, valamint pozitív vagy nem szignifikáns kapcsolatot a nárcizmussal – korábbi kutatások alapján (Miao és mtsai., 2021; Michels & Schulze, 2021; Wai & Tiliopoulos, 2012).

2. A vonás affektív empátia negatív kapcsolatot mutat majd a machiavellizmussal, a pszichopátiával, és a nárcizmussal (Blötner és mtsai., 2021; Dinić és mtsai., 2018; Wai & Tiliopoulos, 2012).

3. A vonás és a képesség kognitív empátiát illetően negatív kapcsolatot várunk a machiavellizmussal és a pszichopátiával, míg a nárcizmus esetében nincs előre megfogalmazott elvárásunk, mivel a korábbi kutatási eredmények eklektikus képet mutatnak (Blötner és mtsai., 2021; Duradoni és mtsai., 2023; Urbonaviciute & Hepper, 2020; Wai & Tiliopoulos, 2012).

A kutatásunkban háromszázötvenkilenc személy vett részt, a magyar kisebbség tagjai Szerbiából. A résztvevők közül negyvenhat egész két százalék jelezte, hogy nőnemű, míg ötvenhárom és fél százalék, hogy férfi. A kor tizennyolc és hetvenegy év között mozgott. A résztvevők ötvenegy egész nyolc százaléka általános vagy középiskolát fejezett, míg harminckilenc egész hat százalékuk a kutatás idején járt egyetemre vagy főiskolára.

A kutatáshoz négy mérőeszközt használtunk.

⁸ Grabovac, B., Dinić, B. M., Tomašević, A., Carroll, G., & Burke, T. (2025a). A network analysis of the associations between the dark triad traits and domains of emotional functioning. *International Journal of Psychology*, 60(2), e70011.

A Rövid Sötét Triád skálát, amelyet a korábbiak során már bemutatunk és amely a machiavellizmust, a nárcizmust és a pszichopátiát méri és a Cronbach-alfa megbízhatósága a jelen kutatásban a machiavellizmus alskálának 0.75, a nárcizmusnak 0.75 és a pszichopátiának 0.77.

A Szemekből Olvasás Tesztet (angolul: Reading the Mind in the Eyes Test, rövidítve: RMET, Baron-Cohen, Wheelright & Hill, 2001, a magyar változatot lásd itt: Baron-Cohen, 2006, magyar rövidítés: SZOT), amely a mentális állapotok felismerésének sikerességét méri, vagyis a performancia-alapú képesség kognitív empátiát. A tesztben fekete-fehér fényképrészletek mutatják be különböző férfi és női felnőtt arcok szemek körüli részét. Minden egyes szempárral kapcsolatban ki kell választani négy közül azt a szót, amely a válaszadó szerint a legjobban leírja a látott alapján a személy feltételezhető lelki állapotát vagy érzelmeit. Például az első kép esetében ilyen opciók a játékos, vigasztaló, unatkozó, ingerült és ezek közül egy a helyes válasz. Hét kép semleges, tizenhat pozitív, tizenhét pedig negatív állapotot ábrázol. Ezek Cronbach-alfái sorban: 0.42, 0.61 és 0.50.

A Wong és Law Érzelmi Intelligencia Skála magyar változatát is használtuk (Wong & Law, 2002, a magyar adaptáció a WLEIS-HU, melyet Szabó és munkatársai 2011-ben dolgoztak ki). A mérőeszköznek négy alskálája van: a Saját érzelmek értékelése, a Mások érzelmeinek értékelése, az Érzelmek hasznosítása és az Érzelmek irányítása, melyeknek Mayer és Salovey (1997) munkája az alapja. A Saját érzelmek értékelése azt mutatja meg, hogy a személy mennyire képes megérteni és kifejezni saját mélyebb érzelmeit; a Mások érzelmeinek értékelése azt a képességet méri fel, hogy a személy mennyire észleli és érti meg a körülötte levő személyek érzelmeit és gondolatait; az Érzelmek hasznosítása azt tükrözi, hogy a személy mennyire képes érzelmeit konstruktívan és teljesítményorientáltan felhasználni; az Érzelmek irányítása megmutatja, hogy mennyire vagyunk képesek sikeresen szabályozni ér-

zelmeinket (Wong & Law, 2002). Ahogy Deák (2021, 73.) megfogalmazza érzelmszabályozás „alatt olyan folyamatokat, stratégiákat és taktikákat értünk, amelyekkel változtatni lehet egy adott érzelem intenzitását, minőségét és időbeli lefolyását”.

Az alsókálák Cronbach-alfái kutatásunkban a fent megadott sorrendet követve: 0.67, 0.73, 0.78 és 0.69. A kérdőívre a válaszadás ötponos Likert-skálán történik, az 1 = egyáltalán nem értek egyet, 5 = teljes mértékben egyet értek. A magyar változat az angolhoz viszonyítva rövidített, mert két tételt kihagytak belőle statisztikai okokkal alátámasztva ezt – így tizennégy tétellel dolgozik.

Az Empátiahányados (angolul: Empathy Quotient, rövidítve: EQ, Baron-Cohen, Richler, Bisarya és mtsai., 2003, a magyar változatot lásd itt: Baron-Cohen, 2006) hatvan tételes, a válaszadás pedig négyponos Likert-skálán történik (1 = egyáltalán nem értek egyet, 4 = teljesen egyetértek). A kérdőívvel meg lehet állapítani, hogy az adott személynél alacsony-e vagy kiemelkedően magas-e az empátia szintje vagy esetleg valahol a kettő között helyezkedik el. Lawrence és munkatársai (2004) tanulmánya alapján a kérdőívet a a kognitív empátia – amely mások mentális állapotának az értékelése „intellektuális/képzelt” szinten (Lawrence és mtsai., 2004, 911.), elméleti, mások mentális állapotának a sikeres leolvasása; az érzelmi reaktivitás – egy adott érzelmi reakció mások lelkiállapotaira; és a társas készségek – amely a társas helyzetek megértés;re vonatkozik – szintjének meghatározására is fel lehet használni. A kognitív empátia alsókála Cronbach-alfája 0.86, az érzelmi reaktivitása 0.76, a társas készségeké 0.51. A négy mérőeszköz összesített Cronbach-alfái 0.74-0.87 között mozogtak.

Kutatásunkban a fent említett változók a következő összefüggéseket mutatták.

A machiavellizmus közepes pozitív kapcsolatot mutatott a WLEIS Érzelmek hasznosítása változóval ($r = 0.28$, $p < 0.01$), gyenge pozitív kap-

csolatot az érzelmi intelligencia összpontszámával ($r = 0.15, p < 0.01$) és az EQ kognitív empátiával ($r = 0.19, p < 0.01$). A machiavellizmus emellett közepes, de negatív kapcsolatban állt az EQ érzelmi reaktivitással ($r = -0.29, p < 0.01$) és gyenge negatív kapcsolatban az EQ empátia összpontszámával ($r = -0.15, p < 0.01$).

A pszichopátia gyenge negatív kapcsolatban állt a mentális állapotfelismerés tesztből a SZOT pozitív állapotok felismerésével ($r = -0.25, p < 0.01$) és a SZOT mentális állapotfelismerés összpontszámával ($r = -0.25, p < 0.01$), valamint gyenge negatív kapcsolatban a SZOT negatív állapotok ($r = -0.19, p < 0.01$) és a SZOT semleges állapotok ($r = -0.11, p < 0.05$) felismerésével. Továbbá, a pszichopátia gyenge negatív kapcsolatban állt a WLEIS Mások érzelmeinek értékelése változóval ($r = -0.25, p < 0.01$), közepes negatív kapcsolatban az EQ érzelmi reaktivitással ($r = -0.47, p < 0.01$), gyenge negatív kapcsolatban a EQ társas készségekkel ($r = -0.12, p < 0.05$) és közepes negatív kapcsolatban az EQ empátia összpontszámával ($r = -0.34, p < 0.01$). Egyedül a WLEIS Érzelmek hasznosítása változóval mutatott gyenge pozitív kapcsolatot ($r = 0.20, p < 0.01$).

A nárcizmus gyenge pozitív kapcsolatot mutatott a WLEIS Saját érzelmek értékelése változóval ($r = 0.16, p < 0.01$) és az Érzelmek irányítása változóval ($r = 0.15, p < 0.01$), míg közepes pozitív kapcsolatban állt a WLEIS Érzelmek hasznosítása változóval ($r = 0.49, p < 0.01$) és az érzelmi intelligencia összpontszámával ($r = 0.30, p < 0.01$). A nárcizmus gyenge pozitív kapcsolatban állt az EQ kognitív empátiával ($r = 0.26, p < 0.01$) és gyenge pozitív kapcsolatban az EQ szociális készségekkel ($r = 0.20, p < 0.01$). A nárcizmus gyenge, de negatív kapcsolatban állt az EQ érzelmi reaktivitással ($r = -0.17, p < 0.01$), a SZOT mentális állapotfelismerés teszt összpontszámával ($r = -0.16, p < 0.01$) és a SZOT negatív mentális állapotok felismerésével ($r = -0.21, p < 0.01$).

Kutatásunk lényege hálózatelemzés volt, melynek eredményei szerint a változókból négy nagy csoport alkotható. Ezek halmazai megfelelnek a sötét vonásoknak, a Szemekből Olvasás Tesztnak, a Wong és Law Érzelmi Intelligencia skálának és negyedikként, az Empátiahányadosnak, azzal, hogy ide került a Mások érzelmeinek értékelése alskála is.

A pszichopátia csomópontja erős negatív kapcsolatot mutatott az érzelmi reaktivitással – ez a hálózat legnegatívabb éle. A pszichopátia emellett a pozitív mentális állapotok felismerésével is negatív kapcsolatot mutatott.

A nárcizmus erőteljes pozitív kapcsolatot mutatott az Érzelmek hasznosításával, emellett negatív kapcsolatot a negatív mentális állapotok felismerésével.

A machiavellizmus kapcsolatai gyengék a kutatásban vizsgált affektív-kognitív változókkal, a kognitív empátiával és az Érzelmek hasznosításával pozitívak.

Az eredmények szerint a sötét vonások klaszterének középpontjában, a fókuszban a pszichopátia áll, központi szereppel. Az empátia és a Mások érzelmeinek értékelése kategóriában a Mások érzelmeinek értékelése a centrális, az érzelmi intelligencia esetében a Saját érzelmek értékelése. A SZOT változók csoportja távolabb esik a többi vizsgált változótól, ami valószínűleg azért van, mert ez egy performancia-alapú feladat és nem szubjektív önértékelésen alapul.

A machiavellizmussal kapcsolatban megállapítható, hogy az önjellemzés és a saját magukról kialakított kép nincs összhangban a teljesítményükkel, így az érzelmi intelligenciához kapcsolódó performanciát is érdemes lenne vizsgálni esetükben.

A pszichopátia esetében a kép egységes, az érzelemfelismerés teljesítménybeli sikertelensége mellett e személyek úgy is értékelik önmagukat, hogy másokkal kapcsolatban és főleg a környezeti, affektív szférához tartozó ingerek beazonosításával, a másokhoz való kapcsolódással

nem állnak a helyzet magaslatán. Ebben az esetben az Érzelmek hasznosítása változó vizsgálendő tovább.

A nárcizmus kapott profiljából azt tudjuk levonni, hogy e személyek affektív téren is speciális önbizalommal rendelkeznek. Emellett a személyközi helyzetekhez kapcsolódóan is érzik önnön dominanciájukat és sikereiket. A negatív állapotok felismerésével mutatott sikertelenségük utalhat az ezzel kapcsolatos intenzív érzékenységekre, illetve elhárító mechanizmusok jelenlétére is.

V/3. Világos vonások és kognitív empátia vajdasági magyar résztvevők körében

Egy kutatásunkban azzal is foglalkoztunk, hogy a világos vonásokhoz milyen mentális állapotfelismerési sikeresség kapcsolódik. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a pozitív, negatív és semleges mentális állapotok felismerését illetően vajon van-e a vonások között különbség, illetve jelentős-e a hatása a képek különböző valenciájának.

Ami a mentális állapotfelismerést illeti explorációs hipotézist fogalmaztunk meg, vagyis azt vártuk, hogy a világos vonások és a pozitív, negatív és semleges állapotok felismerésének sikeressége között pozitív kapcsolatot találunk majd.

A kutatásban negyyszázkilencven vajdasági magyar személy vett részt. A kor tizennyolc és hatvanöt év között mozgott. A résztvevők negyvennégy egész egy százaléka általános vagy középiskolát végzett, míg negyvennégy egész egy százalékuk egyetemi diplomával rendelkezett.

A kutatásban a mérőeszközök közül a Világos Triád Skálát (Kaufman és mtsai., 2019, a részleteket lásd a 51-52-ik oldalon) használtuk, amely esetében Az emberiségbe vetett hit Cronbach-alfája 0.72, A Humanizmusé 0.62 és a Kantianizmusé 0.59.

A mentális állapotfelismerő képességet, vagyis a performancia alapú kognitív empátiát a Szemekből olvasás teszttel mértük (a részleteket lásd a 81. oldalon).

Eredményeink azt mutatták, hogy Az emberiségbe vetett hit nem mutat szignifikáns kapcsolatot a mentális állapotfelismerés feladaton mutatott sikerességgel. A Humanizmus ezzel szemben gyenge erősségű, szignifikáns kapcsolatban áll a Szemekből Olvasás Teszt összpontszámával ($r = 0.16$, $p < 0.01$), a pozitív mentális állapotok felismerésével ($r = 0.16$, $p < 0.01$), valamint gyenge és szignifikáns kapcsolatban áll a negatív állapotok identifikációjával ($r = 0.12$, $p < 0.01$). A semleges érzelmek

felismerésével a kapcsolat viszont nem szignifikáns. A Kantianizmus szintén gyenge szignifikáns összefüggést mutatott a Szemekből Olvasás Teszt összpontszámával ($r = 0.19, p < 0.01$), a pozitív mentális állapotok felismerésével ($r = 0.16, p < 0.01$), a negatív állapotok felismerésével ($r = 0.14, p < 0.01$), valamint a semleges mentális állapotokéval is ($r = 0.14, p < 0.01$).

Ezen eredmények alapján az mondható el, hogy nem mutattunk ki erőteljes együttjárást a világos vonások és a mentális állapotfelismerés sikeressége között, viszont a kapcsolatok pozitívak. A világos személyiségek így érzékenységet mutatnak a környezeti affektív ingerek pontos beazonosításával kapcsolatban, főként, ha azok más személyektől erednek.

A magas Kantianizmussal jellemezhető egyének a legsikeresebbek mások mentális állapotának a leolvasásában a különböző érzelmi minőségek szintjén. A sötét vonásokkal kapcsolatban a korrelációs együttműhatók valamivel erősebbek voltak a világos vonásokhoz viszonyítva. A pszichopátia esetében jelent még meg mindhárom érzelmi minőség felismerésében sikertelenség és a fent említett két vonás között a fő eltérés „a másokra mint eszközre” való tekintés, illetve az ilyesfajta működés-mód kerülése. Így tehát a másik kihasználásának elvetése együttjár egy magasabb szintű érzelemleolvasási képességgel a környezetből.

VI. VAJDASÁGI KUTATÁSOK 3.: KÖTŐDÉS, ROMANTIKUS KAPCSOLATOK, SZAKÍTÁS ÉS SÖTÉT VONÁSOK

VI/1. A kötődés fogalma és fajtái

A következő részben olyan elméleti megközelítésekre, kutatásokra és kutatási eredményekre térek rá, amelyek a kötődés fogalmával, valamint a romantikus kapcsolatokkal és ezek felbomlásával foglalkoztak, illetve a sötét vonások kontextusába helyezték ezeket.

Az emberi kapcsolatok és kapcsolódások alapja a kötődés. Az emberi kötődés kutatásának nagy alakjai a pszichológián belül John Bowlby és Mary Ainsworth. Kötődési rendszerünk univerzális és végigkövet bennünket életünk során a kezdetektől: Bowlby szerint minden emberben vannak olyan kötődési, explorációs, gondozói, szexuális vagy félelmi viselkedéseket irányító, genetikailag előhuzalozott viselkedéses rendszerek, melyek velünk születettek és különböző agyi struktúrákhoz kapcsolódnak (Nagy, 2017). A biztonságérzet jelenléte és a valahova tartozás/odatartozás élménye két olyan komponens, amely kötődési kapcsolat része kellene, hogy legyen (Crowell & Treboux, 2006).

A kötődési rendszer biztosítja, hogy fizikailag vagy érzelmileg közel legyen az a személy, akihez kötődünk (lásd például Brennan és mtsai., 1998). A felnőttkori kötődés dimenzionális modelljét Bartholomew és Horowitz (1991, magyarul lásd Nagy, 2017) dolgozták ki. A kötődés e szerint egy kétdimenziós térben képzelhető el, ahol az egyik dimenzió a szorongás – az elutasítástól vagy elhagyástól való félelem, a második pedig az elkerülés – a nyugtalanság érzése olyan esetekben, amikor a személy másokkal együtt van és másoktól függ (Brennan és mtsai., 1998; Nagy, 2017). Az első dimenzió az önmagunkról alkotott véleményün-

ket tükrözi: ez az úgynevezett Önmagunkról alkotott modell, amely ha negatív akkor magas a szorongás, ha pedig pozitív, akkor alacsony a szorongás szintje (Nagy, 2017). A második azt mutatja, hogy a környezetünkről mit gondolunk, ez a Másikról alkotott modell, amely, ha pozitív akkor alacsony, ha pedig negatív akkor magas az elkerülés szintje (Nagy, 2017). A szorongás és az elkerülés szintjének kombinációja adja meg a személy egyéni kötődési stílusát, melyek közül négy fő fajtát tudunk megkülönböztetni. Az első, a biztonságos (angolul: secure): az ilyen kötődésű személyeknél mindkét dimenzió alacsony és esetükben az autonómia élményét nem rombolják az intim helyzetek, alacsony a másiktól való függés, de a másik személy elkerülése is (Brennan és mtsai., 1998; Nagy, 2017). A második az elárasztott (angolul: preoccupied), itt magas a szorongásszint és alacsony az elkerülés, az ilyen személyek kapcsolatfókuszúak; rengeteget gondolkodnak és rágódnak kapcsolataikon, önmagukról negatív a véleményük és bizonytalanok (Brennan és mtsai., 1998; Nagy, 2017). A harmadik az elutasító vagy elutasító-elkerülő (angolul: dismissing vagy dismissive-avoidant), amely magas elkerülés- és alacsony szorongásszintet ötvöz, e személyek szerint az intimitás és a kölcsönös függés kerülendő, magasra értékelik önmagukat és az önállóságot, bizalmatlanok másokkal szemben (Brennan és mtsai., 1998; Nagy, 2017). A negyedik a félelemteli vagy szorongó-elkerülő (angolul: fearful vagy fearful-avoidant), mely esetében magas a szorongás és az elkerülés is, ők félnek az intimitástól és úgy érzik nem lehet őket szeretni (Brennan és mtsai., 1998; Nagy, 2017).

VI/2. Kötődés és romantikus kapcsolatok

A felnőttkori szerelmi kapcsolatokban is aktív a kötődési rendszer, illetve a gyermekkori gondozó-gyermek kötődés minősége és kötődési viselkedések és jellemzők prototípusként működnek felnőttkorban is (Crowell & Treboux, 2006).

Ami a romantikus kapcsolatokban megjelenő kötődést illeti, a gyermekkorban kialakított kötődési minták mellett hatnak rá a gyermek- és serdülőkori tapasztalatok más jelentős személyekkel (pl. szülők, testvérek és nagyszülők), valamint az intim kapcsolatokban szerzett tapasztalatok is (Crowell & Treboux, 2006). Bowlby hitt abban, hogy életünk végéig tudunk változtatni a viselkedéses repertoárunkon, pozitív és negatív irányba is, melyre nagy hatással vannak társas kapcsolataink (Bowlby 1988/2009 alapján Nagy, 2017). Gyermekkorban, ha a gondozó személy elérhető, érzékeny és válaszkész, akkor biztonságos kötődés jön létre, ha pedig nincs jelen vagy csak részlegesen, akkor az hiperaktivációs vagy deaktivációs stratégiák kialakulásához vezet (Mikulincer & Shaver, 2007; Nagy, 2017). Az elárasztott személyekre jellemző a hiperaktivációs stratégia, amely azért alakul ki, mert a kötődésszemély inkonzisztens viselkedése miatt a gyermek részleges megerősítést él meg, vagyis kötődési szükségletei esetenként igen, máskor nincsenek kielégítve (Mikulincer & Shaver, 2007; Nagy, 2017). Így úgy érzi, hogy állandóan ki kell harcolnia a figyelmet/közelséget és a kötődési rendszere mindig készenléti állapotban van (Mikulincer & Shaver, 2007; Nagy, 2017). Ahogy Mikulincer és Shaver (2007, 23.) kiemelik, „...e személyek nem adják fel frusztráló közelség-kereső kísérleteiket, hanem felerősítik azokat, így követelve vagy kikényszerítve a kötődésszemély figyelmét, szeretetét és támogatását.” Sajnos ez az állandó aktiváltság ahhoz vezet, hogy a személyben multiplikálódik a figyelem, a törődés és a szeretet iránti szükséglet, mivel

felfújtt és felnagyított a veszély és a kötődésszemély hiányának értékelése. Ezek a személyek érzelmileg depriváltak érzik magukat.

Az elutasító személyek esetében a kötődésszemély elutasítja, figyelmen kívül hagyja vagy akár bünteti is a közeledési kísérleteket (a függőséget, az érzékenységet, a közelséget) és ő maga nem válaszkész, illetve hozzáférhetetlen a gyermek szükségletei számára (Nagy, 2017; Shaver & Mikulincer, 2009). Ennek következménye, hogy a gyermek deaktivációs stratégiát alakít ki, ami annyit jelent, hogy „szökik, kerüli vagy minimálisan csökkenti a fájdalmat és a frusztrációt, amelyet a hozzáférhetetlen, közönyös vagy hűvös és tartózkodó kötődésszemély kivált” (Shaver & Mikulincer, 2009, 23.). Az ilyen személyek a romantikus kapcsolatokban is kerülik az egymástól való függést és az intimitást, mert fejlődésük során a közeledési viselkedések elfojtódnak és „kényszeres önállóság” (angolul: compulsive self-reliance) áll be (Bowlby 1969/1982 nyomán Shaver & Mikulincer, 2009; Nagy, 2017, 14.). Ezzel szemben, ha biztonságos kötődés van jelen a felnőttkori kapcsolatban akkor a diád egyik fele az ún. biztos bázis használatával a diád másik felében az ún. biztos bázisú támogatást váltja ki (Crowell & Treboux, 2006). Ez konkrétan annyit jelent, hogy a pár egyik oldala érthetően kifejezi szükségleteit vagy azt, hogy distresszt él át addig, amíg választ nem kap; a másik fél felveszi és megfelelő módon megérti a jelzéseket és időben, velük összhangban reagál rájuk (Crowell & Treboux, 2006). Mindennek az „érzelmi egyensúly helyreállítása” a lényege, a partner jóllétének és a kapcsolatnak a figyelembe vételével és az előtérbe helyezésével (Crowell & Treboux, 2006, 31.).

Fontos kiemelni, hogy a biztonságosan kötődő személyek előnyei között tarthatjuk számon, hogy nekik az sem gond, hogy a másik személytől függjenek, de az sem zavaró, ha ez fordítva van, illetve empátiájukat használva szükség esetén rugalmasan tudnak a kettő között váltogatni is, míg a bizonytalanul kötődő személyeknél rugalmatlanság van jelen és egy-

oldalúság valamilyen formában (Nagy, 2017), ami azt jelenti, hogy vagy túlságosan erőteljesen kapcsolódnak vagy pedig kerülnek a közelséget.

Ha a kötődési dimenziókat olyan mély, stabil és tartós kapcsolatok oldaláról szeretnénk megfigyelni, mint a házasság, akkor elmondható, hogy az elkerülés dimenziója több negatív élménnyel és érzéssel jár mint a szorongásé, de mindkettő táptalaja a kapcsolati elégedetlenségnek és alacsonyabb minőségű romantikus működésnek (Šakotić és mtsai., 2022).

VI/3. Sötét vonások és romantikus kapcsolatok

Életünk minőségére felnőtt korunkban társas kapcsolataink, de még intenzívebb és jelentősebb módon a romantikus kapcsolataink vannak meghatározó hatással.

A könyv előző részében láthattuk, hogy a sötét vonásokhoz empátiahiány és érzelmi deficit kapcsolódik mások kihasználásával egybefonódva. Ha a személyközi kapcsolataikat figyeljük meg, akkor a Sötét Hármásra az énközpontúság, az önzőség, a kétszínűség és a kizsákmányolás jellemző (Birkás és mtsai., 2021). Mindez azzal is együttjár, hogy az érzelmileg intenzívebb, mélyebb kötődést igénylő kapcsolatokban is specifikus mintázatot mutatnak.

A romantikus kapcsolatokat illetően a sötét személyiségek nem preferálják a hosszú távú kapcsolatokat, a monogámiát és az érzelmi elköteleződést, illetve ha el is köteleződnek akkor a kapcsolat minősége alacsony (Meskó, 2021). Nem vonakodnak az alkalmi szextől, nagyobb számú szexuális partnertől és a promiszkuitás jellemzi gondolataikat, attitűdjeiket és viselkedésüket (Jonason és mtsai., 2009). Jellemző rájuk a féltékenységek is, valamint a hűtlenség és a kapcsolati kontroll magas szintje (Meskó, 2021). A gázlángolás (angolul: gaslighting) olyan pszichológiai és érzelmi bántalmazás, amelyben az áldozat élménye, hogy „megbolondult” pedig valójában erőteljes lelki manipuláció tárgya (March és mtsai., 2023; Sweet, 2019), aminek a folyamánya az, hogy az intim kapcsolatban megélt saját tapasztalataiban kételkedik és megkérdőjelezi a saját valóságérzését. Az eddigi eredmények szerint a Sötét Tetrád tagjai mind elfogadhatónak tartják a gázlángolás alkalmazását, amely a kapcsolati kontroll egy speciális formája, az élen a szadizmus-sal, az elsődleges pszichopátiával és a machiavellista Taktikákkal.

A Hármás tagjai „ragadozó” párválasztási stratégiával jellemezhetőek, mindenkor a különböző lehetőségek után kutatva, de a Triád közül

a machiavellizmus a kutatási eredmények szerint nem jósol be párválasztási preferenciát, míg a pszichopátiára jellemző az alkalmi szexre invitálás (angolul: booty call), a nárcizmusra az egyéjszakás kalandok kedvelése és a barátság extrákkal (angolul: friends with benefits), míg a nárcizmusra és a pszichopátiára is a hosszútávú kapcsolatok kerülése (Jonason és mtsai., 2012). Ezen jellemzők következménye, hogy a sötét személyiségek gyakrabban szakítanak meg intim kapcsolatokat vagy hogy kapcsolataik könnyebben felbomlanak.

Mindebből úgy tűnik, hogy a párkapcsolatok kontextusában is megkülönböztethetjük az intim kapcsolatok pozitív és negatív végleteit egy kontinuumon lévőként tekintve rájuk, amelyeket óvatosan világos és sötét kapcsolatoknak nevezhetünk és a biztos bázis jelenléte vagy hiánya fémjelzi őket.

Az intim kapcsolatok alapja általában a (romantikus) szerelem, melynek megvan a sajátos fejlődési íve, emellett pozitív emberi működésekhez kapcsolódik és jó esetben emeli az egyén életének minőségét és kellemes voltát. Fisher (2006) nézete szerint a romantikus szerelem összetevője: a (szexuális) vágy, a vonzalom és a kötődés/ragaszkodás, amelyek közül az első a párkeresési viselkedésben, a második egy adott, kiválasztott, preferált személy iránti érdeklődésben, obszesszív-poszszesszív viselkedéses elemekben, a harmadik pedig a társ/partner megtartására és a kapcsolat fenntartására irányuló törekvésekben ölt testet. Sternberg háromszög-elmélete a szerelemről azt állítja, hogy a szenvedély, az intimitás és az elkötelezettség az érett, beteljesült szerelem összetevői (Sternberg, 1997). Ali és Chamorro-Premuzic (2010) megállapították, hogy a szerelem, az intimitás, a szenvedély és az elkötelezettség három összetevője pozitívan előrejelzi az étellel való elégedettséget, míg egy kapcsolat felbomlásának megtapasztalása erőteljesen negatív érzelmi színezetű esemény (Rhoades és mtsai., 2011).

A mindennapi életben azonban gyakran előfordul, hogy a kapcsolatban levő felek céljai eltérnek egymástól, például megjelenhet rövid távú összpontosítás egy adott személyre, az elkötelezettség hiánya vagy alacsony szintje, esetenként a másik személy kihasználása önző/önös igények és érdekek mentén.

Láthattuk, hogy az elköteleződés az alappillére a stabil kapcsolatoknak (Drigotas & Rusbult, 1992). Ezt illetően a Sötét Triád vonzáskörében több negatív mozzanatra is felhívták már a kutatások a figyelmet. Megállapítást nyert, hogy a machiavellizmus és a pszichopátia alacsony minőségű, némileg „alsóbbrendű” intim kapcsolatokkal jár (Ali & Chamorro-Premuzic, 2010). Dinić és Jovanović (2021) tanulmánya a romantikus viselkedést Lee szerelemelméletének (Lee, 1973) aspektusából elemezte. Eredményeik szerint a Mánia és a Ludus szerelmi stílusok a nárcizmus legerősebb korrelátumai. A Mánia a nárcizmus minden, a Pragma és a Ludus pedig egyet kivéve a nárcizmus minden komponensével korrelációt mutatott. A Mánia egyfajta megszállott szerelmet, a Ludus pedig játszmákat és labilis szerelmet jelent. A Pragma racionális, hidegfejű, mondhatni előre kikalkulált és számító szerelmi stílus. A szerzők arra a következtetésre jutottak, hogy nincs univerzális minta és domináns nárcisztikus szerelmi stílus vagyis hogy szinte minden szerelmi stílus szerepet játszhat a nárcisztikus szerelemben. A nárcizmushoz kapcsolódó szerelem néhány jellemzője a manipuláció, a megszállottság, a szenvedély és az önfeláldozás céltudatos, önfeljavító módon (Dinić & Jovanović, 2021). Jonason és Kavanagh (2010) hasonló mintázatot tártak fel a Triád összevont pontszámát alkalmazva: a Ludus és a Pragma emelkedett ki náluk domináns stílusként. Jonason és Kavanagh (2010, 610.) e kettő kombinációját „kihasználó, csaló stratégiának” nevezték el. Az eredmények (Jonason & Kavanagh, 2010) részletesebben a következő képet mutatták: a machiavellizmus minden szerelmi stílussal korrelált, kivéve az Éroszt, a nárcizmus a Ludus-szal és a Pragmával, a

pszichopátia pedig csak a Ludus-szal. Ebben a kutatásban az Érosz (a romantikus és szenvedélyes szerelmi típus) nem kapcsolódott egyetlen sötét tulajdonsághoz sem.

Azt is meg kell itt jegyezni, hogy a szerzők kiemelik, hogy a Sötét Triád működés módja „eltér attól, ahogyan a legtöbb ember odaadó és talán ésszerűen proszociális módon szeret” (Jonason & Kavanagh, 2010, 610). A magasabb szintű machiavellizmus az intimitás és az elkötelezettség alacsonyabb szintjével hozható összefüggésbe (Ali & Chamorro-Premuzic, 2010; Moroz és mtsai., 2018). A nárcizmussal jellemezhető személyek kedvelik a rövid távú kapcsolatokat és erősen énközpontú működésűek bennük (Foster, Shrira & Campbell, 2006), általában alacsony szintű elkötelezettséget mutatnak (Moroz és mtsai., 2018). A pszichopátiával kapcsolatos korábbi eredmények némileg eklektikus és ellentmondásos képet mutatnak, de Moroz és munkatársai (2018) azt sugallják, hogy az intimitás, az elkötelezettség és a szenvedély negatív vagy nem szignifikáns összefüggésben áll ezzel a vonással. Általánosságban elmondható, hogy a Sötét Triád tagjai a rövid távú kapcsolatokat, az önző párkapcsolati stílust, az alacsony elkötelezettséget és a szabados szexualitást részesítik előnyben (Ali & Chamorro-Premuzic, 2010; Foster, Shrira & Campbell, 2006; Jonason & Buss, 2012; Jonason és mtsai., 2009; Kardum és mtsai., 2018).

VI/4. Romantikus kapcsolatok megszakadása a sötét vonások és a kötődés tükrében

Az intim kapcsolatok megszakadásának hátterében a romantikus elutasítás áll, amelynek az elhagyott fél számára a következménye gyakran a csökkent szintű önbizalom, a szomorúság, kétségbeesés és az „összetört szív” szubjektív élménye, amely negatív érzelmekkel, akár depresszióval és az elutasító személy iránti haraggal is járhat (Jonason & Buss, 2012; Jonason, és mtsai., 2009). Számos módja van egy intim kapcsolat befejezésének, de a kapcsolatban jelenlevő személyek elkötelezettségének szintje és a kötődés minősége jelentősen meghatározhatja a választott utat (Sprecher és mtsai., 2010; Davis és mtsai., 2003). A szakítás következményekkel jár a szakító fél, de a szakítást elszenvedő személy számára is, amiben a szakítás módja nem kis szerepet játszik a kutatások szerint.

A szakítási stratégiák között eltérések és variációk vannak azt illetően, hogy mennyi és milyen mélységű verbális megnyilvánulással járnak és milyen viselkedések kapcsolódnak hozzájuk, ami meghatározza az érzelmi-pszichológiai költségek időbeli terjedelmét és nehézségi fokát, valamint a szakítás utáni distressz mértékét.

A stratégiák lehetnek verbális vagy nonverbális formájúak (lásd például Zimmerman, 2009), közvetlenek (világosan, szóban kifejezettek) vagy közvetettek (magyarázat nélküliek, lásd például Koessler és mtsai., 2019b). A szakítási stratégiák egyik legkorábbi kategorizációját Baxter (1982) állította fel, amely négy módozatot foglalt magába – a visszahúzódat/elkerülést, a manipulációt, a pozitív hangnemet és a nyílt kommunikációt. A későbbiek folyamán ezeket kiegészítették a modern világban használt csatornák által nyújtott lehetőségekkel (például a közösségi média, online platformok használata), így mindehhez hozzáadódott a távoli kommunikáció útján történő elkerülésnek nevezett

stratégia (Sprecher és mtsai., 2010). Figyelembe véve a korábbi munkákat és különösen a szakítási stratégiák sajátosságait a közvetlenség és a befogadó fél iránti törődés/együttérzés szintje alapján (lásd például Sprecher és mtsai., 2010) Collins és Gillath (2012) legújabb felosztása a listát hét szakítási módra bővíti:

1) Elkerülés/visszahúzódás – közvetett mód, amely minden lehetséges eszközzel távol tartja az egyén a partnerét (például rövidre zárja a beszélgetést, nem veszi fel, ha hívja a partnere, nem tűz napirendre találkozást);

2) Pozitív hangnem/önvád – a felelősséget a szakító fél önmagára hárítja (a kezdeményező, a kapcsolatot felbontó személy elfogadja, hogy ő a szakítás oka), miközben a hangnem szeretetteljes és barátságos (például nem hibáztatja a partnert semmi szín alatt, hangsúlyozza a kapcsolatból kapott előnyöket a partner számára);

3) Nyílt konfrontáció – közvetlen, direkt kommunikációja a szakítási vágnak (például szóbeli magyarázata a szakítási vágnak);

4) Költségnövelés – a partner számára a kapcsolat fenntartásának megnehezítése kellemetlen cselekedetekkel (például egy veszekedés ürügyén szakít);

5) Manipuláció – közvetett verbális, viselkedéses eszközök használata a másik partner oldaláról érkező szakítás kiváltására (például megkér valaki mást, hogy a partnerrel közölje a szakítási szándékot);

6) Távolságtartó/közvetített kommunikáció – közvetett szakítás, mondjuk üzenet küldésével (például e-mailben, üzenetben szakít, leblokkolja partnerét különböző csevegőalkalmazásokon); és a

7) De-eszkaláció – a kezdeményező lassan és látszólag csak ideiglenesen távolodik el a kapcsolatból (például különböző módokon halogatja a kapcsolat végleges befejezését).

A másik személlyel való együttérzés a legmagasabb a Nyílt konfrontáció és a Pozitív hangnem/önvád esetében, míg a legalacsonyabb az

Elkerülés/visszahúzóadás, a Távolságtartó kommunikáció és a Manipuláció esetében (Sprecher és mtsai., 2010). Így nem meglepő, hogy fiatalabb generáció esetében, egyetemisták körében a leggyakrabban a Nyílt kommunikáció a preferált, majd a Pozitív hangnem/önvád és ezt követi az Elkerülés/visszahúzóadás, míg a legkevésbé preferált stratégiák a Manipuláció és a Távolságtartó kommunikáció (Sprecher és mtsai., 2010).

A Szakítási Stratégiák Kérdőívét (angolul: Breakup Strategies Questionnaire, rövidítve: BSQ; Collins & Gillath, 2012) Collins és Gillath dolgozták ki 2012-ben. Negyvenhárom kijelentést tartalmaz és a válaszadás hétpontos Likert-skálán történik (1 = nagyon nem valószínű, 7 = nagyon valószínű). A kérdőívnek hét alskálája van, amelyek az Elkerülés/visszahúzóadás (tizenegy kijelentéssel), a Pozitív hangnem/önvád (tíz kijelentéssel), a Nyílt konfrontáció (négy kijelentéssel), a Költségnövelés (négy kijelentéssel), a Manipuláció (öt kijelentéssel), a Távoli/közvetített kommunikáció (négy kijelentéssel) és a De-eszkaláció (öt kijelentéssel).

Collins és Gillath (2012) a kérdőívet használva egy kutatásukban azt találták, hogy az elkerülés mint kötődési dimenzió a szakítási stratégiák közül pozitív előrejelzője az Elkerülésnek/visszahúzóadásnak, a Manipulációnak, a Távoli/közvetített kommunikációnak, emellett negatív előrejelzője a Pozitív hangnemnek/önvádnak és a Nyílt konfrontációnak. A kötődés szorongás dimenziója pozitívan előrejelezte a Pozitív hangnem/önvádat, a De-eszkalációt és a Távoli/közvetített kommunikációt.

A szakítás következményeit illetően a szorongás átélése és a negatív érzelmek gyakorisága magasabb volt annál a személynél, akivel szakítottak (vagyis a „címzettnél”), mint annál a félnél, aki kezdeményezte a szakítást (Collins & Gillath, 2012). Collins és Gillath (2012) kimutatták, hogy a közvetett szakítási stratégiák negatívabb érzelmi kimenetelhez vezetnek abban a félben, akivel szakítottak, mint a nyílt és közvetlen kommunikáció; a Pozitív hangnem/önvád összefüggésben állt a békülési kísérletekkel.

Visszakanyarodva Jonason és munkatársai (2010) korábban említett modelljéhez, abból tudunk kiindulni, hogy a sötét személyiségknél inkább az ágentikus és kizsákmányoló szociális hozzáállás a domináns. Jonason és munkatársai (2010) szerint felosztásuk kiterjeszhető a párválasztási működésmódokra is, mégpedig oly módon, hogy a rövid távú (önérdekű) és a hosszú távú párválasztási stratégiák (altruista és együttműködő) különböztethetők meg, melyek közül az előbbi kapcsolódik az averzív vonásokhoz.

A sötét vonások és a szakítási módok összefonódása nemzetközi kutatások témája is. Brewer és Abell (2017) a machiavellizmust vette górcső alá ebben a kontextusban, de csak nőket vizsgáltak. A Mach-IV kérdőívet és a Szakítási Stratégiák Kérdőívet használták. Pozitív kapcsolatot találtak a machiavellizmus és az Elkerülés/visszahúzóadás, a Költségnövelés, a Manipuláció és a Távoli/közvetített kommunikáció között. A magas machiavellizmussal jellemezhető nők a regresszióelemzés alapján is gyakrabban használták ezt a négy szakítási módot, míg a machiavellizmus nem jósolta be a Pozitív hangnemet/önvédat, Nyílt konfrontációt és a De-eszkalációt. Ez a szerzők szerint a konfrontáció kerülésére, manipulatív működésmódra és a csalárdság aktivációjára utal kapcsolatlezárási helyzetekben és egészében véve egy indirekt hozzáállásra, amely feltételezhetően az érzelmek és az érzelmi folyamatok kerülésével is összefüggésben van.

Az angol ghosting a kapcsolatból való eltűnést jelenti egyik napról a másikra, minden magyarázat nélkül és a szakítási módszerek talán legnegatívabb kimenetelű fajtája azt illetően, hogy milyen következményekkel jár az otthagytott fél számára. Jonason és munkatársai (2021) ezt a jelenséget többek között a sötét vonások kontextusában is vizsgálták és azt találták, hogy a machiavellizmusra és a pszichopátiára jellemzőbb olyan esetekben, ahol már a korábbiakban is jelentkeztek ilyen viselkedések, illetve rövid távú kapcsolatokban elfogadhatóbb azok-

nak, akik ilyet már csináltak, valamint a Sötét Triád tagjai számára a rövid távú kapcsolatok egyik megszakítási módozata. Koessler és kollégái (2019a; 2019b) kutatásukban azt találták, hogy a machiavellizmus és a pszichopátia a másik mellől való eltűnéssel, a machiavellizmus és a nácizmus pedig a mások általi ghosting-olással kapcsolódik össze (Koessler és mtsai., 2019a; 2019b).

A kötődés kérdéskörére, az intim kapcsolatok megszakításának módjára és a Sötét Négyes működésére irányult a mi egyik kutatásunk is Szerbiában, amelyet a következő részben mutatunk be, a Szakítási Stratégiák Kérdőív magyar és szerb változatának egyes tételei után.

A SZAKÍTÁSI STRATÉGIÁK KÉRDŐÍV MAGYAR VÁLTOZATA (BSQ-HU) – ALSKÁLÁK ÉS EGYES TÉTELEK

Ha szakítani szeretnék, én...

- I. NYÍLT KONFRONTÁCIÓ: nyíltan megmondanám partneremnek a kapcsolat megszüntetésére irányuló vágyam.
- II. ELKERÜLÉS/VISSZAHÚZÓDÁS: hívóazonosító használatával elkerülném a mobiltelefonon a partnerem hívásait.
- III. TÁVOLI/KÖZVETÍTETT KOMMUNIKÁCIÓ: közvetett módon szüntetném meg a kapcsolatot (e-mailben, szöveges üzenetküldés vagy más egyirányú kommunikációs módszer segítségével).
- IV. POZITÍV HANGNEM/ÖNVÁD: mindenáron kerülném a partnerem hibáztatását még akkor is, ha a partnerem lenne a hibás.
- V. KÖLTSÉGNÖVEELÉS: finoman „sugallanám”, hogy a dolgok megváltoztak közöttünk.
- VI. MANIPULÁCIÓ: egy harmadik felet (azaz egy másik személyt) kérnék meg arra, hogy tájékoztassa a partneremet a kapcsolat lezárására irányuló vágyamról.
- VII. DE-ESZKALÁCIÓ/KONFLIKTUSCSÖKKENTÉS: „megkönnyíteném” a kapcsolat lezárását azzal, hogy csak „ideiglenes” dolog.

A SZAKÍTÁSI STRATÉGIÁK KÉRDŐÍV SZERB VÁLTOZATA (BSQ-SR) – ALSKÁLÁK ÉS EGYES TÉTELEK

Ako bih želeo/la da okončam vezu ja bih...

- I. OTVORENA KONFRONTACIJA: otvoreno rekao/la partnerki/partneru da želim da raskinem.
- II. IZBEGAVANJE/POVLAČENJE: koristio/la identifikator poziva kako bih izbegao/la pozive od partnerke/partnera.
- III. DALEKA/POSREDOVANA KOMUNIKACIJA: okončao/la vezu indirektno (putem mejla, poruka ili drugih metoda jednosmerne komunikacije).
- IV. POZITIVAN TON/SAMOOKRIVLJAVANJE: izbegavao/la po svaku cenu da okrivim partnerku/partnera za raskid, čak iako je ona/on kriva/kriv.
- V. POVEĆANJE TROŠKOVA: suptilno nagoveštavao/la da su se stvari izmenile između nas.
- VI. MANIPULACIJA: zamolio/la nekoga da obavesti moju/mog partnerku/partnera da želim da raskinem vezu.
- VII. DE-ESKALACIJA/UBLAŽAVANJE KONFLIKATA: ublažio/la kraj veze rekavši da je to samo „privremena stvar“.

VI/5. A Sötét Tetrád, a kötődési stílusok és a szakítási stratégiák vajdasági szerb résztvevők körében

Kutatásunk célja az volt, hogy ellenőrizzük, hogy a különböző kötődési stílusok (konkrétan: a biztonságos, az elárasztott, az elkerülő és a félelmteli fajták) és a Sötét Tetrád egyes komponensei (a machiavellizmus, a nárcisztikus csodálat és riválítás, az elsődleges és a másodlagos pszichopátia és a szadizmus) hogyan kapcsolódnak össze a szakítási stratégiákkal (az Elkerüléssel/visszahúzódással, a Pozitív hangnemmel/önváddal, a Nyílt konfrontációval, a Költségnöveléssel, a Manipulációval, a Távoli/közvetített kommunikációval és a De-eszkalációval). A következő részt Grabovac és mtsai. (2025b)⁹ cikke alapján mutatjuk be.

Vajdasági szerb résztvevőkkel dolgozva kutatásunkkal arra a kérdésre kerestük a választ, hogy vajon a Sötét Tetrád tagjai milyen kötődési stílust mutatnak és milyenek a szakítási stratégiáik.

A résztvevők szerbiai szerb felnőtt személyek voltak, összesen négyszáznegyvenkilencen, akiknek hetvenöt egész három százaléka nő, a kor pedig tizennyolc és hetvenegy év között mozgott. Legtöbbjük, harminchét egész kilenc százalék egyetemi diplomával rendelkezett, harmincegy egész két százalék pedig egyetemre járt, míg a többi kategóriában jelen volt az általános iskolai végzettségtől kezdve a befejezett posztgraduális stúdium is. A kapcsolati státuszt nézve a résztvevők harmincnégy egész hét százaléka egyedülálló volt, harminchárom egész négy százaléka házas, huszonhárom egész két százaléka pedig intim kapcsolatban volt valakivel.

Hipotéziseink a következők voltak.

⁹ Grabovac, B., Šakotić-Kurbalija, J., Grdinić, J., & Dinić, B. M. (2025b). Effects of attachment styles and Dark Tetrad traits on breakup strategies. *Personality and Individual Differences*, 247, 113420.

A machiavellizmussal kapcsolatban azt vártuk, hogy indirekt szakítási stratégiákhoz kapcsolódik majd (például a Költségnöveléshez és a Manipulációhoz), mert a machiavellista személy stratégia, manipulatív, taktizál és szükség esetén rugalmasan alkalmazkodik, de mindezt inkább burkolt és elfedett módon teszi (lásd például Paulhus, 2014).

A pszichopátiával kapcsolatban a feltételezésünk az volt, hogy a Költségnövelés és a Manipuláció kötődik majd hozzá, vagyis olyan stratégiák, amelyeknél nincs jelen a másik személlyel kapcsolatos törődés, ami feltételezhetően az empátia- és büntudathiány, valamint az impulzivitás hatására vezethető vissza (lásd például Paulhus, 2014).

A nárcizmust illetően azt vártuk, hogy pozitív kapcsolatot mutat majd a Nyílt konfrontációval korábbi munkákra alapozva, illetve a dominancia és a pozitív énkép megőrzésével kapcsolatos személyes törekvések miatt is (Brewer és mtsai., 2023; Seidman & Schlott, 2022).

A szadizmus esetében szintén az indirekt stratégiák alkalmazását vártuk, mivel a fő motivációs erő esetükben mások fájdalmának előidézése (lásd például Paulhus, 2014).

A kutatásban hét kérdőívet használtunk.

Az elsőt, a Szakítási Stratégiák Kérdőívet (angolul: Breakup Strategic Questionnaire, rövidítve: BSQ; Collins & Gillath, 2012) a bevezetőben már bemutattuk. Az alsóskálái az Elkerülés/visszahúzódás, a Pozitív hangnem/önvád, a Nyílt konfrontáció, a Költségnövelés, a Manipuláció, a Távoli/közvetített kommunikáció és a De-eszkaláció. A válaszadás hétpontos Likert-skálán történik (1 = nagyon nem valószínű, 7 = nagyon valószínű). A kérdőív statisztikai jellemzőit ellenőrizve a harmincnégyes állítást kihagytuk a végleges változatból annak érdekében, hogy megfelelőek legyenek a mutatók, így a szerb változat negyvenkét állítással rendelkezik.

A második kérdőív a Tapasztalatok szoros kapcsolatokban kérdőív volt (angolul: Experiences in Close Relationships Inventory, rövidítve:

ECR; Brennan és mtsai., 1998, melynek horvát módosított és adaptált változatát használtuk, Kamenov és Jelić 2003-as verzióját). A kérdőívnek tizennyolc állítása van, a válaszadás pedig hétpontos Likert-skálán történik (1 = egyáltalán nem egyezem, 7 = teljes mértékben egyezem). A páros számú kijelentések a szorongó kötődést mérik (Cronbach-alfa = .85), a páratlanok pedig az elkerülő kötődést (Cronbach-alfa = .87). Kamenov és Jelić (2003) arra is adtak irányelveket, hogy hogyan lehet kiszámítani a négyfajta kötődési stílus értékeit a kérdőívben kapott adatokból: a kötődés biztonságos, ha a szorongás-érték és az elkerülés-érték is alacsonyabb harminchatnál – résztvevőink ötvenhét egész öt százaléka tartozott ide. A fennmaradt három bizonytalan kötődési stílus esetében az elárasztotthoz az kellett, hogy a szorongás-pontszám nagyobb vagy egyenlő legyen harminchattal, míg az elkerülés kevesebb legyen harminchatnál. A résztvevőink huszonnyolc egész öt százaléka tartozott ide. Az elutasító kötődés esetében a szorongásszint kevesebb kell, hogy legyen harminchatnál, az elkerülés szintje pedig nagyobb vagy egyenlő mint harminchat. Résztvevőink nyolc egész két százaléka tartozott ide. A félelelmteli kötődési stílusnál mindkét dimenzió harminchatnál nagyobbak vagy ezzel egyenlőek kell, hogy legyenek az értékek. A résztvevőink öt egész nyolc százaléka tartozott ide.

A Sötét Tetrád méréséhez a Mach-IV skálát, a Levenson-féle Önbeszámoló Pszichopátia Skálát, a Nárcisztikus Csodálat és Rivalizálás Kérdőív rövid változatát és a Szadista Személyiség Értékelésének Revideált változatát használtuk. A Mach-IV (Christie & Geis, 1970; a szerb adaptációról bővebben lásd Mededović és Petrović 2015-ös munkáját) a machiavellizmust méri, húsz állításos és ötponos Likert-skálán lehet a válaszokat megadni (1 = egyáltalán nem értek egyet, 5 = teljes mértékben egyetértek). A Levenson-féle Önjellemző Pszichopátia Skála (angolul: Levenson Self-Report Psychopathy Scale, rövidítve: LSRP; Levenson és mtsai., 1995; a szerb adaptációról bővebben lásd Dinić és munkatársai

2020b munkáját) az elsődleges pszichopátiát méri tizenhat állítással, a másodlagos pszichopátiát pedig tíz állítással fedi le. A válaszadás négyponos Likert-skála segítségével történik (1 = egyáltalán nem érték egyet, 4 = teljesen egyetértek). A Nárcisztikus Csodálat és Rivalizálás Skála rövid változata (angolul: Narcissistic Admiration and Rivalry Questionnaire – Short Scale, rövidítve: NARQ-S; Leckelt és mtsai., 2018; a szerb adaptációról lásd Dinić és Jovanović 2021-es munkáját). Ez a skála a grandiózus nárcizmus két összetevőjét célozta meg (Back és mtsai., 2013): a csodálatot (három kijelentéssel) és a rivalizálást (három kijelentéssel) hatponos Likert-skálán (1 = egyáltalán nem érték egyet, 6 = teljesen egyetértek). Azonban ki kell emelni, hogy az eddigi eredmények szerint a rivalizálás alskála jelentős mértékben összefonódik a sérülékeny nárcizmussal is (Back és mtsai., 2013; Miller és mtsai., 2014).

A Szadista Személyiség Értékelésének Revideált változata (angolul: Revised Assessment of Sadistic Personality, rövidítve: ASP-8, a szerb nyelvű adaptációról bővebben lásd Plouffe és munkatársai 2023-as cikket). A skála a szubklinikai szadizmust méri, nyolc állításos és a válaszokat ötponos Likert skálán lehet megadni (1 = egyáltalán nem érték egyet, 5 = teljesen egyetértek).

A skálák és az alskálák leíró statisztikai és megbízhatósági a következők voltak. Az ECR elkerülés skáláján az átlagérték 23.22 (szórás = 10.99), szorongás skáláján az átlag 29.89 (szórás = 11.88). A Cronbach-alfa értéke 0.85-0.87 között mozgott, így a megbízhatóság magas. A Mach-IV machiavellianizmus skála átlagértéke 2.76 (szórás = 0.54), míg a Cronbach-alfa 0.78 volt. Az LSRP elsődleges pszichopátia skáláján az átlag 1.68 (szórás = 0.49), a másodlagos pszichopátia skáláján az átlag 2.02 (szórás = 0.55) volt. A Cronbach-alfa 0.72 és 0.89. A NARQ nárcisztikus csodálat alskála átlaga 2.91 (szórás = 1.38) volt, a nárcisztikus rivalizálás átlaga 2.31 (szórás = 1.12). A Cronbach-alfa pedig 0.80 és 0.59. Az ASP-8 szadizmus skálán az átlag 1.43 (szórás = 0.62) volt, a Cronbach-alfa pedig 0.83.

A BSQ Elkerülés/visszahúzódás alskáláján az átlagérték 3.95 (szórás = 1.40) volt, a Pozitív hangnem/önvád skáláján az átlag 4.43 (szórás = 1.13), Nyílt konfrontáció skálán az átlag 0.04 (szórás = 0.90), a Költségnövelés skálán az átlag 3.00 (szórás = 1.25), a Manipuláció skáláján az átlagérték 0.06 (szórás = 0.87), a Távoli/közvetített kommunikáció skálán az átlag 0.05 (szórás = 0.88), a De-eszkaláció skálán az átlag 2.90 (szórás = 1.29). A Cronbach-alfa 0.63–0.89 között mozgott.

A korrelációs elemzés eredményei alapján szerteágazó mintázatokat kaptunk.

A sötét vonások közül a machiavellizmus a legerősebb korrelációt a Költségnöveléssel mutatta ($r = 0.28$), amit követett a De-eszkaláció ($r = 0.25$, $p < 0.01$), a Távoli/közvetített kommunikáció ($r = 0.22$, $p < 0.01$) és a Manipuláció és az Elkerülés/visszahúzódás ($r = 0.19$, $p < 0.01$). A kötődési stílusokat figyelve a machiavellizmus a biztonságos kötődéssel korrelált negatívan ($r = -0.30$, $p < 0.01$), emellett pozitívan az elutasító kötődési stílussal ($r = 0.20$, $p < 0.01$) és az elárasztottal ($r = 0.16$, $p < 0.01$).

Az elsődleges pszichopátia a legerősebb kapcsolatot a De-eszkalációval mutatta ($r = 0.32$, $p < 0.01$), majd a Nyílt konfrontációval ($r = 0.31$, $p < 0.01$), amit a Manipuláció ($r = 0.28$, $p < 0.01$), a Távoli/közvetített kommunikáció ($r = 0.23$) és az Elkerülés/visszahúzódás követtek ($r = 0.18$, $p < 0.01$). A kötődést illetően az elsődleges pszichopátia negatív kapcsolatban állt a biztonságos kötődéssel ($r = -0.22$, $p < 0.01$) és pozitívban a félelemteli kötődési stílussal ($r = 0.13$, $p < 0.01$).

A másodlagos pszichopátia esetében a legerősebb összekapcsolódás a Manipulációval és a De-eszkalációval jelentkezett ($r = 0.36$, $p < 0.01$), majd a Költségnöveléssel ($r = 0.32$, $p < 0.01$), a Távoli/közvetített kommunikációval ($r = 0.28$, $p < 0.01$), a Nyílt konfrontációval ($r = 0.24$, $p < 0.01$) és az Elkerüléssel/visszahúzódással ($r = 0.21$, $p < 0.01$). A másodlagos pszichopátia a kötődést illetően a legerősebben és negatívan a biztonságos kötődéssel korrelált ($r = -0.46$, $p < 0.01$), pozitívan pedig

az elárasztott ($r = 0.33, p < 0.01$), az elutasító kötődési stílussal ($r = 0.14, p < 0.01$) és a félelemteli kötődési stílussal ($r = 0.17, p < 0.01$).

A nácisztikus csodálat gyenge kapcsolatokkal járt együtt: a De-eszkalációval ($r = 0.15, p < 0.01$), az Elkerüléssel/visszahúzóddással ($r = 0.14, p < 0.01$) és a Költségnöveléssel ($r = 0.13, p < 0.01$). Nem korrelált statisztikailag jelentősen egy kötődési stílussal sem.

A nácisztikus rivalizálás valamivel erősebb kapcsolatokat mutatott, a Költségnöveléssel ($r = 0.36, p < 0.01$), a De-eszkalációval ($r = 0.34, p < 0.01$), a Manipulációval ($r = 0.33, p < 0.01$), a Távoli/közvetített kommunikációval ($r = 0.25, p < 0.01$), az Elkerüléssel/visszahúzóddással ($r = 0.22, p < 0.01$). A kötődést illetően a biztonságos kötődéssel volt jelentős és negatív a kapcsolata ($r = -0.35, p < 0.01$), pozitív pedig az elárasztott stílussal ($r = 0.27, p < 0.01$).

A szadizmus esetében a korreláció jelentős a De-eszkalációval ($r = 0.33, p < 0.01$), a Manipulációval ($r = 0.28, p < 0.01$), a Költségnöveléssel ($r = 0.21, p < 0.01$), a Távoli/közvetített kommunikációval ($r = 0.19, p < 0.01$). A biztonságos kötődéssel a szadizmusnak jelentős volt a korrelációja és negatív ($r = -0.28, p < 0.01$), valamint pozitív az elárasztott stílussal ($r = 0.23, p < 0.01$).

A kötődéssel kapcsolatban az eredményeink szerint a biztonságos stílussal kapcsolatban az állapítható meg, hogy a jelentős korrelációk mind negatívak. A sötét vonásokat illetően e stílus legerősebben és negatívan a másodlagos pszichopátiához kapcsolódott, ezt követte a nácisztikus rivalizálás, mindkettő közepes szinten. A bizonytalan stílusok esetében ezzel szemben a kapcsolatok csak pozitívak voltak. Az elutasító kötődési stílusnál mutatkozott a legkevesebb jelentős kapcsolat, illetve ezek gyengék voltak. Az elárasztott kötődési stílus jelentős és közepes korrelációt mutatott a másodlagos pszichopátiával. A félelemteli kötődési stílusú személyek esetében korrelációt a pszichopátia fajtáival találtunk, de gyengét.

A szakítási stratégiákat figyelembe véve a biztonságos kötődés kapcsolódásai negatívak minden stratégiával, kivéve a Pozitív hangnemet/önvadat, amellyel kapcsolatban nincs jelentős eredmény, míg az elárasztott kötődési stílus esetében minden stratégiával pozitív a kapcsolat. Az elutasító stílusnál az Elkerülés emelkedett ki, a félelemtelinél a Távoli/Közvetített kommunikáció és a Nyílt konfrontáció.

Ezen eredmények a sötét vonásokkal és a kötődési stílusokkal kapcsolatban azt mutatják, hogy a biztonságos kötődési stílus negatív korrelátuma a sötét vonásoknak és majdnem minden szakítási stratégiának. A szorongó stílus összekapcsolódott minden sötét vonással (a pszichopátiát és a nárcizmust illetően az „érzékenyebb” és társas szinten „sikertelenebb” fajtákkal), valamint minden szakítási stratégiával. Az elutasító kötődési stílus és a félelemteli mutatták a legkevesebb és a leggyengébb kapcsolatot a sötét vonásokkal is és a szakítási stratégiákkal is.

A mért szakítási stratégiák többségéről azt mondhatjuk, hogy természetüknél fogva negatívak (feltételezhetően szerbiai résztvevőknél a Nyílt konfrontáció is és ez az eredmény további vizsgálódást igényel). A Nyílt konfrontációt és a Pozitív hangnemet/önvadat kivéve e stratégiák abban a félben, akivel éppen szakítanak distresszt, negatív érzelmeket, konfúziót, bizonytalanságot váltanak ki homályosságuk, közvetettségük és köntörfalazásos vagy a partnert kiiktató és kizáró, a kommunikációt lehetetlenné tevő természetük miatt.

A sötét vonásokkal kapcsolatban az mondható el, hogy minden sötét vonás esetében megjelent a De-eszkaláció és a gyakoriság szintjén ezt követte a Távoli/közvetített kommunikáció, a Költségnövelés és az Elkerülő/visszahúzó stratégia.

A másik érzelmeivel törődő, a másiról gondoskodó és a másik iránt aggódó hozzáállás nem jelent meg (ez a Pozitív hangnem/önvadás használatában tükröződne) egyetlen esetben sem. Az indirekt stratégiák dominanciája a másik személy irányításának a szükségletére utal, továbbá

esetlegesen arra is, hogy a helyzetet, ebben az esetben a másik személyt maximálisan a saját céljaink és szükségleteink kielégítésére használjuk ki, akkor és oly módon, amikor és ahogyan ez nekünk megfelel.

VII. ÖSSZEGZÉS

A kötet elméleti részének a célja az volt, hogy magyar nyelven is elérhetővé tegye a Sötét Triáddal, a Sötét Tetráddal és a Világos Triáddal kapcsolatos elméletek és nemzetközi eredmények egy részét.

Fontosnak tartottam, hogy szóljak arról is, hogy mely modernebb pszichológiai mérőeszközök elérhetőek magyarul, illetve szerbül is, kutatómunkám folyamányaként. Kutatásaink bemutatásával a célom az volt, hogy vajdasági magyar és szerb kontextusba is belehelyezzem a pozitív lelki egészséget, az érzelmi intelligenciát és a kognitív és affektív empátiát, a romantikus kapcsolatok felbomlását és a kötődési stílusokat rávilágítva a specifikus összefonódásokra a sötét és a világos vonásokkal.

Kutatásaink több témakörben is zajlottak és arra irányultak, hogy a személyes és a személyközi szférát is felöleljék. Emiatt került sor a lelki egészségnek az emberi erősségek oldaláról való vizsgálatára, a különböző affektív kapacitások és deficitek feltárására és az intim kapcsolatok befejezési dinamikájának vizsgálatára. Esetenként a sötét és a világos vonások között párhuzamot is tudtunk vonni ezen aspektusokban az eredmények alapján.

A pozitív lelki egészség volt az első nagy témakör. E vonatkozásban a vajdasági eredmények a sötét oldalat illetően a legerősebb kapcsolatot a narcizmus és az Alkotó-végrehajtó hatékonyság között mutatták pozitív irányban, míg ezt a pszichopátia és az Önreguláció követte, de negatív irányban. A narcizmus volt az, amely pozitív módon szignifikánsan összekapcsolódott négy mutatóval, kivételként ez alól a Reziliencia jelent meg. A pszichopátia negatív kapcsolatot mutatott három mutatóval, míg az Alkotó-végrehajtó hatékonysággal, előre nem várt módon, pozitívat. Ez az utóbbi eredmény további vizsgálódást igényel és nincs összhangban kezdeti hipotéziseinkkel. Viszont az Alkotó-végrehajtó hatékonyság a szakmai, munkahelyi sikerekhez kapcsolódik és így egy

olyan dimenzió, amely a legközelebb állhat a sötét vonások ágenticus, erő és hatalom iránti vágyával. Ezzel a komponenssel a machiavellizmus is pozitív korrelációt mutatott, míg az Önregulációval és a Rezilienciával negatívat, ami azt jelenti, a machiavellizmussal jellemezhető egyének is úgy érzik, hogy sikereket érnek el a saját céljaik megvalósítása terén, míg az érzelemszabályozást és a tudati működések feletti kontrollt illetően nehézségeket vélnek felfedezni önmaguknál. A Rezilienciával csak a machiavellizmus esetén jelent meg kapcsolat, ami arra utal, hogy a sötét vonások esetében ez a komponens erősítésre szorulna. A machiavellizmusnál emellett nem jelent meg jelentős kapcsolat a Jólléttel és a Savoring-gel, ami azt jelzi, hogy az életminőség, pozitív érzelmek ebben az esetben, ha nem is negatív irányba mozdulnak el, mint a pszichopátiánál, de nem jelennek meg jellemzőként. Így a pszichopátiánál és a machiavellizmusnál és az alacsony pozitív korrelációk miatt a nárcizmusnál is olyan különböző intervenciók tervezhetők, amelyek e hiányos oldalakat javítják és erősítik.

A pozitív vonásokat figyelembe véve kezdeti hipotéziseinket alátámasztottuk, a Reziliencia kivételével. A Világos Triád esetében az előzőekkel szemben a Jóllét és a Savoring is pozitív korrelátum mindhárom vonásnál. A Jóllét Az emberiségbe vetett hitnél mutat közepes kapcsolódást, míg a Savoring a Humanizmusnál. Viszont a Reziliencia, de az Önreguláció is olyan mozzanatok a pozitív vonásoknál, amelyek odafigyelést és fejlesztést igényelnek.

A sötét és a világos oldalt kontrasztálva, a nárcizmus és az Alkotó-végrehajtó hatékonyság kivételével az mondható el, hogy egymással ellentétes működésmintázatokat kaptunk. A boldogságot, kellemes érzelmeket, elégedettséget és az ezeket huzamosabb ideig fenntartó stratégiákat a világos vonásokkal jellemezhető egyének mondhatják magukénak. Ezzel szemben a magas sötét vonásokkal rendelkező egyéneknél oda lehet figyelni mind az öt mentális egészség mutató erősítésére.

Az affektív szférát elemezve hipotéziseinket nagyrészt alátámasztottuk a nárcizmussal és az érzelmi intelligenciával, valamint az affektív empátiával kapcsolatban; a pszichopátiát illetően pedig az érzelmi intelligencia esetében. Az Érzelmek hasznosítása mind a három sötét vonás esetében jellemző, pozitív kapcsolatot mutat velük, ami annyit jelent, hogy e személyek úgy érzik, hogy jól ki tudják aknázni céljaik elérésére a saját érzelmeiket és ez összhangban is van a sötét vonások működési dinamikájával. Mások érzelmeivel kapcsolatban a magas pszichopátiával jellemezhető egyének úgy érzik, hogy nem ismerik fel őket sikeresen, míg a nárcizmussal jellemezhető egyének véleménye, hogy saját érzelmeiket ismerik jól fel, valamint megfelelően irányítják is őket. A jó társas készségekkel a magas pszichopátia nem jár együtt, míg a nárcizmus összekapcsolódik vele.

A vonás affektív empátia alacsony szintű mindhárom sötét vonásnál, az élen a pszichopátiával, míg az önértékelt kognitív empátiát csak a nárcizmussal jellemezhető egyének érzik karakterisztikumuknak.

A performancia alapú kognitív empátia negatívan kapcsolódik mindhárom sötét vonáshoz, míg a világos vonások esetében a Kantianizmushoz és a Humanizmushoz pozitívan. Ez megintcsak a világos és a sötét oldal közötti különbségekre mutat rá, egyrészt már olyan szempontból is, hogy a felfújtt énkép diszkrpanciát okozhat abban, hogy milyen adatokat kapunk önjellemzéssel és milyeneket a tényleges teljesítmény mérésével. Konkrétan eredményeink azt mutatják, hogy a magas Kantianizmussal jellemezhető egyének sikerebben ismerték fel a pozitív, a negatív és a semleges állapotokat is, ezzel ellentétben a magas pszichopátiával jellemezhető egyéneknél negatív volt a kapcsolódás. A magas Humanizmus korrelált a pozitív és a negatív állapotok felismerésével is, míg a nárcizmussal jellemezhető egyének a negatív mentális állapotokra voltak érzékenyek, de úgy, hogy nem tudták ezeket sikeresen beazonosítani. Ez az utóbbi eredmény a kritikára való speciális ér-

zékenységükkel magyarázható, legyen az jelen nyílt vagy akár burkolt formában. Érdekes módon, a machiavellizmussal jellemezhető résztvevőknél sem előnyöket, sem hátrányokat nem találtunk ezen a téren. Az affektív szférát figyelembe véve, általánosságban az eredményeink alapján az mondható el, hogy Vajdaságban is a nárcizmus az, amely valamelyest pozitív jellemzőkkel is rendelkezik érzelfelismerés, emocionális reguláció és a társas készségek terén; ezt a machiavellizmus követi egy pozitív és egy negatív kapcsolattal, ami kiüresedett érzelmi világra utalhat és ez érzelmek figyelmen kívül hagyására, esetleg tompítására, leghátoltságára; a pszichopátia zárja a sort, amely az Érzelmek hasznosításán kívül nem rendelkezik pozitív korrelátummal. Elméleti keretbe helyezve a pszichopátia vonása esetében ez az eredmény várható is volt, mivel alacsony affektív és kognitív empátia és érzelmi intelligencia jellemzi azokat a személyeket, akiknél magas ez a vonás. Az, hogy mindhárom előjelű (pozitív, negatív és semleges) mentális állapot felismerésével küzdelmet és nehézségeket mutatnak hangsúlyozza a speciális deficitjüket mások érzelmi- és mentálisállapot-felismerésével kapcsolatban. A Sötét empata hipotézise és a magas érzelmi intelligencia feltételezése így a sötét vonások esetében nem állja meg a helyét a mi, vajdasági eredményeink alapján sem. A világos vonásokkal kapcsolatban viszont érdemes lenne több fajta affektív állapotot, érzelmi helyzetet alkalmazó feladatot használni a kutatásokban annak érdekében, hogy feltérképezzük, vajon az empátia és az érzelmi intelligencia különböző komponensei hogyan működnek ezeknél a személyeknél.

A kötődés és a romantikus kapcsolatok megszakadásának témakörre volt a harmadik nagy terület, amellyel foglalkoztunk. A biztonságos kötődéssel kapcsolatban azt tudjuk mondani, hogy a legerősebb kapcsolatot a másodlagos pszichopátiával és a nárcisztikus rivalizálással (és ezzel együtt a sérülékeny nárcizmussal) mutatta, de negatív irányba – és ez a két alvonás valójában társas és személyes, valamint érzelmi szinten

is alulmarad az elsődleges pszichopátiával és a nárcisztikus csodálattal szemben (amely a grandiózus nárcizmushoz kapcsolódik). Nem jellemzője továbbá a biztonságos kötődés a machiavellizmusnak, a szadizmusnak és az elsődleges pszichopátiának sem. A biztonságos kötődés a szakítási stratégiák közül a De-eszkalációval, a Költségnöveléssel, a Távoli/közvetített kommunikációval, a Manipulációval, az Elkerüléssel/visszahúzóddással és a Nyílt konfrontációval mutatott negatív kapcsolatot. A sorból az egyetlen pozitív és a partner/másik irányába is érzékeny stratégia maradt ki, a Pozitív hangnem/önvád.

Az elutasító kötődés esetében pozitív kapcsolatot kaptunk a machiavellizmussal és a másodlagos pszichopátiával, valamint az Elkerüléssel/visszahúzóddással. Ez arra utal, hogy az ilyen személyek könnyen távoznak a kapcsolatokból a kommunikáció, találkozások, a minőségi idő és a megosztott tartalom mélységének a minimálisra redukálásával, a személytől való elfordulással.

Az elárasztott kötődési stílussal jellemezhető személyeknél az „érzékeny/törékeny” pszichopátia és nárcizmus (másodlagos pszichopátia és nárcisztikus rivalizálás), valamint a szadizmus és a machiavellizmus a pozitív korrelátum, valamint mind a hét szakítási stratégia, azzal, hogy a Pozitív hangnemnek/önvádnak a leggyengébb a kapcsolódása. Ez ezen személyek labilitására helyezi a hangsúlyt, a „se veled, se nélküled” kapcsolódási sémára, valamint arra is, hogy stratégiai módon mindenféle hozzáállást és működésmódot bevetnek olyan esetekben, ha a kapcsolat lezárásának veszélye áll fenn. Az egyenes út, direkt kommunikáció és az őszinteség nem a jellemzőjük.

A félelemteli kötődés esetében pozitív a kapcsolat a másodlagos és az elsődleges pszichopátiával, a Távoli/közvetített kommunikációval és a Nyílt konfrontációval. Ez arra utal, hogy a magas pszichopátiával jellemezhető egyéneknél egymással teljesen ellentétben levő viselkedésmódok jelenhetnek meg, szakítás esetén a szembesítés sem kizárt, de

a mások által mediált mellőzés, illetve magyarázat nélküli eltűnés sem. Kötődés terén a negatív énkép, de a negatív másokról alkotott kép is alá-
ássa a kapcsolatokat.

Összességében nézve, a kötődést illetően a legproblematisabb működéseket a pszichopátia fajtái és a machiavellizmus mutatják. A sötét vonások mind indirekt szakítási stratégiákkal kapcsolódtak össze a legerősebben: a machiavellizmus a Költségnöveléssel, az elsődleges pszichopátia a De-eszkalációval, a másodlagos pszichopátia ugyanolyan erősséggel a De-eszkalációval és a Manipulációval, a nárcisztikus csodálat a De-eszkalációval, a nárcisztikus rivalizálás a Költségnöveléssel, a szadizmus pedig a De-eszkalációval. Ezeket a stratégiákat a félrevezetés, az önös célok érdekében való kijátszás és a másokat ámító, átverő, kétszínű hozzáállás és viselkedés jellemzi.

Kutatásaink eredményei alapján általánosságban azt tudjuk elmondani, hogy a sötét vonások hármában a működésmintázat eltérő és variálódik a komponensek között a pozitív mentális egészséget, az affektív működést, a szakítás módjait és a kötődést illetően. A mérleg inkább a negatív oldal felé billen el a lelki egészséget, az empátiát és az érzelmi intelligenciát illetően is. Az affektív szférában más és más előnyöket és hátrányokat mutatnak a vonás és a képesség érzelmi intelligencia terén. Az intim kapcsolatok befejezésére alkalmazott szakítási stratégiáik mellett, hogy érzéketlenek, indirektek, távolítóak, manipulatívak, köntörfalazóak, gyakran a másik idejét vesztegetik és nem adnak tiszta információt a személyes kívánalmakról. Érzelmileg és a pszichés nyomás, lelki teher szintjén e szakítási módok romboló hatásúak és a másik félben distresszt, fájdalmat, nyugtalanságot okozóak.

A világos vonások pozitív kapcsolódásokat és hatásokat mutattak a pozitív mentális egészség pilléreivel és a mentális állapotfelismeréssel kapcsolatban is, ami arra utal, hogy az általános életminőség, az elégedettség, boldogság és jól működés bázisának tekinthetjük őket. Eseten-

ként náluk is lehet erősíteni egyes jellemzőkön és képességeken, de a kiindulópontot illetően vannak kapacitásaik, amelyek virágoztathatóak. Következésképpen a „mi” mint prioritás és a közösségi orientáció lélektani szempontból, a személyes/interperszonális, pszichológiai, érzelmi és társas, társadalmi jóllét szempontjából is felülkerekedik az „én”-nel és az ágenticus orientációval szemben.

Felhasznált irodalom

- Aghababaei, N., & Błachnio, A. (2015). Well-being and the Dark Triad. *Personality and Individual Differences*, 86, 365–368.
- Aghababaei, N., Mohammadtabar, S., & Saffarinia, M. (2014). Dirty Dozen versus the H factor: Comparison of the Dark Triad and Honesty–Humility in prosociality, religiosity and happiness. *Personality and Individual Differences*, 67, 6–10.
- Ali, F., & Chamorro–Premuzic, T. (2010). The dark side of love and life satisfaction: Associations with intimate relationships, psychopathy and Machiavellianism. *Personality and Individual Differences*, 48(2), 228–233.
- Allemand, M. & Flückiger, C. (2022). Personality change through digital-coaching interventions. *Current Directions in Psychological Science*, 31(1), 41–48.
- Almas, I., & Lordos, A. (2025). A narrative review of psychopathy research: current advances and the argument for a qualitative approach. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 36(3), 356–406.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). American Psychiatric Publishing.
- Amiri, S., & Behnezhad, S. (2017). Emotion recognition and moral utilitarianism in the dark triad of personality. *Neuropsychiatria i Neuropsychologia/Neuropsychiatry and Neuropsychology*, 12(4), 135–142.
- Ashton, M. C., Lee, K., & De Vries, R. E. (2014). The HEXACO Honesty–Humility, Agreeableness, and Emotionality factors: A review of research and theory. *Personality and Social Psychology Review*, 18(2), 139–152.
- Back, M. D., Küfner, A. C., Dufner, M., Gerlach, T. M., Rauthmann, J. F., & Denissen, J. J. (2013). Narcissistic admiration and rivalry: Disentang-

ling the bright and dark sides of narcissism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 105, 1013–1037.

Baron-Cohen, S. (2006). *Elemi különbség. Férfiak, nők és a szélsőséges férfiagy*. E.R. Ivády (ford.). Osiris Kiadó. (Az eredeti mű megjelenési éve 2003).

Baron-Cohen, S., Richler, J., Bisarya, D., Gurunathan, N., & Wheelwright, S. (2003). The systemizing quotient: an investigation of adults with Asperger syndrome or high-functioning autism, and normal sex differences. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B: Biological Sciences*, 358(1430), 361–374.

Baron-Cohen, S., Wheelwright, S., Hill, J., Raste, Y., & Plumb, I. (2001). The “Reading the Mind in the Eyes” test revised version: A study with normal adults, and adults with Asperger syndrome or high-functioning autism. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 42(2), 241–251.

Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: a test of a four-category model. *Journal of personality and social psychology*, 61(2), 226–244.

Batson, C. D., Ahmad, N., Lishner, D. A., & Tsang, J.-A. (2002). Empathy and altruism. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology* (pp. 485–498). Oxford University Press.

Batson, C. D. (1991). *The altruism question: Toward a social-psychological answer*. Lawrence Erlbaum Associates.

Baxter, L. A. (1982). Strategies for ending relationships: Two studies. *The Western Journal of Speech Communication*, 46, 223–241.

Beck, A. T., Rush, J., & Shaw, B. F. (1979). *Cognitive therapy of depression*. Guilford Press.

Beckham, E. E., Leber, W. R., Watkins, J. T., Boyer, J. L., & Cook, J. B. (1986). Development of an instrument to measure Beck’s cognitive triad: the Cognitive Triad Inventory. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 54, 566–567.

- Bereczkei, T. (2016). *Machiavellizmus. A megtévesztés pszichológiája*. Typo-tex Kiadó.
- Bereczkei, T., Birkás, B., & Kerekes, Z. (2010). The presence of Machiavellianism in everyday life: The Hungarian adaptation of the Mach-IV. *Personality and Individual Differences*, 49(7), 693–698.
- Birkás, B., Czibor, A. & Bereczkei, T. (2021). Személyiség. In T. Bereczkei, A., Czibor & B. Birkás (Szerk.). *A lélek sötét oldala. Nácizmus, machiavellizmus, pszichopátia* (pp. 18–39). Typotex.
- Bonfá-Araujo, B., Lima-Costa, A. R., Hauck-Filho, N., & Jonason, P. K. (2022). Considering sadism in the shadow of the Dark Triad traits: A meta-analytic review of the Dark Tetrad. *Personality and Individual Differences*, 197, 111767.
- Bonfá-Araujo, B., Simpson, B., & Schermer, J. A. (2023). The dark side of giving: Examining the relationship between the Dark Tetrad and charitable behavior. *Personality and Individual Differences*, 208, 112188.
- Bonfá-Araujo, B., Machado, G. M., Lima-Costa, A. R., Otoni, F., Nadeem, M., & Jonason, P. K. (2025). Testing the distinction between sadism and psychopathy: A metaanalysis. *Personality and Individual Differences*, 235, 112973.
- Bowlby, J. (1969/1982). *Attachment and loss: Volume 1.: Attachment* (2nd ed.). Basic Books.
- Bowlby, J. (1988/2009). *A biztos bázis. A kötődés-elmélet klinikai alkalmazásai*. Animula.
- Brennan, K. A., Clark, C. L., & Shaver, P. (1998). Self-report measures of adult romantic attachment: An overview. In J. A. Simpson & W. S. Rholes (Eds.), *Attachment theory and close relationships* (pp. 46–76). Guilford Press.
- Brewer, G., & Abell, L. (2017). Machiavellianism and romantic relationship dissolution. *Personality and Individual Differences*, 106, 226–230.

- Brewer, G., Bennett, C., Davidson, L., Ireen, A., Phipps, A. J., Stewart-Wilkes, D., & Wilson, B. (2018). Dark triad traits and romantic relationship attachment, accommodation, and control. *Personality and Individual Differences, 120*, 202–208.
- Brewer, G., Parkinson, M., Pickles, A., Anson, J., & Mulinder, G. (2023). Dark Triad traits and relationship dissolution. *Personality and Individual Differences, 204*, 112045.
- Buckels, E. E. (2018). *The psychology of everyday sadism* (Doctoral dissertation, University of British Columbia).
- Buckels, E. E., Jones, D. N., & Paulhus, D. L. (2013). Behavioral confirmation of everyday sadism. *Psychological Science, 24*, 2201–2209. <https://doi.org/10.1177/0956797613490749>
- Buckels, E. E., & Paulhus, D. L. (2013). Comprehensive Assessment of Sadistic Tendencies (CAST). Unpublished instrument, University of British Columbia, Vancouver, British Columbia, Canada.
- Buda, B. (1978). *Az empátia – a beleélés lélektana*. Gondolat.
- Carver, Ch. S., & Scheier, M. F. (2003). *Személyiségpszichológia*. Osiris.
- Christie, R., & Geis, F. (1970). *Studies in Machiavellianism*. New York: Academic Press.
- Collins, T. J., & Gillath, O. (2012). Attachment, breakup strategies, and associated outcomes: The effects of security enhancement on the selection of breakup strategies. *Journal of Research in Personality, 46*(2), 210–222.
- Crowell, J., & Treboux, D. (2006). Attachment security in adult partnerships. In Clulow, C. (Ed.), *Adult Attachment and Couple Psychotherapy*. Taylor & Francis, e-Library, 28–42.
- Czibor, A., & Bereczkei, T. (2021). Stratégia. In T. Bereczkei, A. Czibor & B. Birkás (Szerk.). *A lélek sötét oldala. Nárcizmus, machiavellizmus, pszichopátia* (pp. 116–160). Typotex.

- Dahling, J. J., Whitaker, B. G., & Levy, P. E. (2009). The development and validation of a new Machiavellianism scale. *Journal of Management*, 35(2), 219–257.
- Davis, M. H. (1994). *Empathy: A social psychological approach*. Social Psychology Series, Westview Press.
- Davis, D., Shaver, P.R., & Vernon, M.L. (2003). Physical, emotional, and behavioral reactions to breaking up: The roles of gender, age, emotional involvement, and attachment style. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(7), 871–884.
- Dawel, A., O’Kearney, R., McKone, E., & Palermo, R. (2012). Not just fear and sadness: Meta-analytic evidence of pervasive emotion recognition deficits for facial and vocal expressions in psychopathy. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 36(10), 2288–2304.
- Deák, A. (2021). Érzelemszabályozás. In T. Bereczkei, A. Czibor & B. Bir-kás (Szerk.). *A lélek sötét oldala. Nárcizmus, machiavellizmus, pszichopátia* (pp. 72–89). Typotex.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95(3), 542–575.
- Dinić, B.M., Bulut Allred, T., Petrović, B., & Wertag, A. (2020a). A test of three sadism measures: Short Sadistic Impulse Scale, Varieties of Sadistic Tendencies, and Assessment of Sadistic Personality. *Journal of Individual Differences*, 41, 219–227.
- Dinić, B. M., Costantini, G., Papageorgiou, K. A., Bonfá-Araujo, B., Grabovac, B., Žemojtel-Piotrowska, M., Ankit, A., Wertag, A., Kornienko, D., Tripathi, P., Kyriazos, T., Zhang, J., Poga, M., & Tomašević, A. (2025). The Short Dark Triad across 14 cultures: A novel network-based invariance approach. *Personality and Individual Differences*, 246, 113321.
- Dinić, B., & Grabovac, B. (2025). Machiavellianism. In K. A. Papageorgiou (Ed.). *Research handbook on the dark triad: Machiavellianism, narcissism and psychopathy* (pp. 23–39.). Edward Elgar Publishing.

- Dinić, B. M., & Jevremov, T. (2021). Trends in research related to the Dark Triad: A bibliometric analysis. *Current Psychology*, 40, 3206–3215.
- Dinić, B. M., & Jovanović, A. (2021). Shades of narcissistic love: Relations between narcissism dimensions and love styles. *Personality and Individual Differences*, 175, 110707.
- Dinić, B. M., Petrović, B., & Jonason, P. K. (2018). Serbian adaptations of the Dark Triad Dirty Dozen (DTDD) and Short Dark Triad (SD3). *Personality and Individual Differences*, 134, 321–328.
- Dinić, B. M., Wertag, A., Sokolovska, V., & Tomašević, A. (2021). The good, the bad, and the ugly: Revisiting the Dark Core. *Current Psychology*, 42(6), 4956–4968.
- Dinić, B. M., Wertag, A., Tomašević, A., & Sokolovska, V. (2020b). Centrality and redundancy of the Dark Tetrad traits. *Personality and Individual Differences*, 155, 109621.
- Drigotas, S. M., & Rusbult, C. E. (1992). Should I stay or should I go? A dependence model of breakups. *Journal of personality and social psychology*, 62(1), 62–87.
- Duradoni, M., Gursesli, M. C., Fiorenza, M., Donati, A., & Guazzini, A. (2023). Cognitive empathy and the dark triad: a literature review. *European journal of investigation in health, psychology and education*, 13(11), 2642–2680.
- Fanti, K. A., Mavrommatis, I., Georgiou, G., Kyranides, M. N., Andershed, H., & Colins, O. F. (2022). Extending the construct of psychopathy to childhood: testing associations with heart rate, skin conductance, and startle reactivity. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 44(1), 26–38.
- Feher, A., & Vernon, P. A. (2021). Looking beyond the Big Five: A selective review of alternatives to the Big Five model of personality. *Personality and Individual Differences*, 169, 110002.

- Fehr, B., Samson, D., & Paulhus, D. L. (1992). The construct of Machiavellianism: Twenty years later. In C. D. Spielberger & J. N. Butcher (Eds.), *Advances in personality assessment* (Vol. 9, pp. 77–116). Lawrence Erlbaum Associates.
- Fisher, H. (2006). The drive to love: The neural mechanism for mate selection. In R. Sternberg & K. Weis (Eds.), *The new psychology of love*, 87–115.
- Fino, E., Popușoi, S. A., Holman, A. C., Blanchard, A., Iliceto, P., & Heym, N. (2023). The dark tetrad and trait emotional intelligence: Latent profile analysis and relationships with PID-5 maladaptive personality trait domains. *Personality and Individual Differences*, 205, 112092.
- Foster, J. D., Shrira, I., & Campbell, W. K. (2006). Theoretical models of narcissism, sexuality, and relationship commitment. *Journal of social and Personal Relationships*, 23(3), 367–386.
- Foulkes, L. (2019). Sadism: Review of an elusive construct. *Personality and Individual Differences*, 151, 109500.
- Furnham, A., & Cuppello, S. (2024). Correlates of the Dark Tetrad. *Acta psychologica*, 245, 104222.
- Furnham, A., Treglown, L., Hyde, G., & Trickey, G. (2016). The bright and dark side of altruism: Demographic, personality traits, and disorders associated with altruism. *Journal of Business Ethics*, 134(3), 359–368.
- Furnham, A., Richards, S. C., & Paulhus, D. L. (2013). The Dark Triad of personality: A 10 year review. *Social and personality psychology compass*, 7(3), 199–216.
- Goleman, D. (1997). *Érzelmi intelligencia* (2. kiadás). N. Kiss Zsuzsanna (ford.). Háttér Kiadó. (Az eredeti mű megjelenési éve 1995).
- Gabbard, G. O., & Crisp-Han, M. D. (2020). *A nárcizmus és sérelmei – Diagnosztikus dilemmák és kezelési stratégiák s nárcisztikus betegeknel. Oriold és társai.*
- Grabovac, B., & Dinić, B. M. (2022). “The devil in disguise”: a test of Machiavellianism instruments (the Mach-IV, the Machiavellian Perso-

- nality Scale, and the Five Factor Machiavellianism Inventory). *Primenjena psihologija*, 15(3), 327–353.
- Grabovac, B., Dinić, B. M., Tomašević, A., Carroll, G., & Burke, T. (2025a). A network analysis of the associations between the Dark Triad traits and domains of emotional functioning. *International Journal of Psychology*, 60(2), e70011.
- Grabovac, B., & Kurbalija, J. Š. (2021). The effects of the Dark Triad traits on the five pillars of positive psychology: The Moderation Effect of Gender. *Primenjena psihologija*, 14(4), 483–508.
- Grabovac, B., Šakotić-Kurbalija, J., Grdinić, J., & Dinić, B. M. (2025b). Effects of attachment styles and Dark Tetrad traits on breakup strategies. *Personality and Individual Differences*, 247, 113420.
- Graziano, W. G., & Eisenberg, N. (1997). Agreeableness: A dimension of personality. In Hogan R., Johnson, J. & Briggs, S. (Eds.), *Handbook of Personality Psychology* (pp. 795–824). Academic Press.
- Graziano, W. G., Habashi, M. M., Sheese, B. E., & Tobin, R. M. (2007). Agreeableness, empathy, and helping: a person × situation perspective. *Journal of Personality and Social psychology*, 93(4), 583–599.
- Hare, R. D. (1991): *The Hare Psychopathy Checklist-Revised*. Multi-Health Systems.
- Hare, R. D. (2003). *Manual for the Revised Psychopathy Checklist* (2nd ed.). Multi-Health Systems.
- Her, R. D. (2010). *Bez savesti. Zastrašujući unutrašnji svet psihopata oko nas*. S. Mihailović. (ford.). Tekon Invest. (Az eredeti mű megjelenési éve 1993).
- Heym, N., Kibowski, F., Bloxsom, C. A., Blanchard, A., Harper, A., Wallace, L., Firth, J. & Sumich, A. (2021). The Dark Empath: Characterising dark traits in the presence of empathy. *Personality and Individual Differences*, 169, 110172.

- Hicks, B. M., & Drislane, L. E. (2018). Variants (“subtypes”) of psychopathy. In Ch. J. Patrick (Ed.), *Handbook of Psychopathy* (2nd ed., pp. 297–333). The Guilford Press.
- Hodson, G., Book, A., Visser, B. A., Volk, A. A., Ashton, M. C., & Lee, K. (2018). Is the Dark Triad common factor distinct from low Honesty-Humility?. *Journal of Research in Personality*, 73, 123–129.
- Igoumenou, A., Harmer, C. J., Yang, M., Coid, J. W., & Rogers, R. D. (2017). Faces and facets: The variability of emotion recognition in psychopathy reflects its affective and antisocial features. *Journal of Abnormal Psychology*, 126(8), 1066.
- Johnson, L. K. (2018). *The Light Triad Scale: Developing and validating a preliminary measure of prosocial orientation* (Master's thesis, The University of Western Ontario (Canada)).
- Jonason, P. K., & Buss, D. M. (2012). Avoiding entangling commitments: Tactics for implementing a short-term mating strategy. *Personality and Individual Differences*, 52(5), 606–610.
- Jonason, P. K., Baughman, H. M., Carter, G. L., & Parker, P. (2015). Dorian Gray without his portrait: Psychological, social, and physical health costs associated with the Dark Triad. *Personality and Individual Differences*, 78, 5–13.
- Jonason, P. K., & Kavanagh, P. (2010). The dark side of love: Love styles and the Dark Triad. *Personality and Individual Differences*, 49(6), 606–610.
- Jonason, P.K., & Krause, L. (2013). The emotional deficits associated with the Dark Triad traits: Cognitive empathy, affective empathy, and alexithymia. *Personality and Individual Differences*, 55(5), 532–537.
- Jonason, P. K., Li, N. P., & Teicher, E. A. (2010). Who is James Bond? The Dark Triad as an agentic social style. *Individual Differences Research*, 8(2), 111–120.

- Jonason, P. K., Li, N. P., Webster, G. D., & Schmitt, D. P. (2009). The dark triad: Facilitating a short-term mating strategy in men. *European Journal of Personality*, 23(1), 5-18.
- Jonason, P. K., Luevano, V. X., & Adams, H. M. (2012). How the Dark Triad traits predict relationship choices. *Personality and Individual Differences*, 53(3), 180-184.
- Jonason, P. K., & Tost, J. (2010). I just cannot control myself: The Dark Triad and self-control. *Personality and Individual Differences*, 49(6), 611-615.
- Jonason, P. K., & Webster, G. D. (2010). The Dirty Dozen: A concise measure of the Dark Triad. *Psychological Assessment*, 22(2), 420-432.
- Jones, D. N., & Figueredo, A. J. (2013). The core of darkness: Uncovering the heart of the Dark Triad. *European Journal of Personality*, 27(6), 521-531.
- Jones, D. N., & Paulhus, D. L. (2011). Differentiating the Dark Triad within the interpersonal circumplex. In L. M. Horowitz & S. Strack (Eds.), *Handbook of Interpersonal Psychology: Theory, Research, Assessment, and Therapeutic Interventions* (pp. 249-268). New York: Wiley.
- Jones, D. N., & Paulhus, D. L. (2014). Introducing the Short Dark Triad (SD3): A brief measure of dark personality traits. *Assessment*, 21(1), 28-41.
- Jordan, D. G., Jonason, P. K., Zeigler-Hill, V., Winer, E. S., Fletcher, S., & Underhill, D. (2022). A Dark Web of personality: Network analyses of dark personality features and pathological personality traits. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 44(1), 186-201.
- Joshanloo, M. (2021). Conceptions of happiness mediate the relationship between the dark triad and well-being. *Frontiers in psychology*, 12, 643351.
- Kajonius, P. J., & Björkman, T. (2020). Individuals with dark traits have the ability but not the disposition to empathize. *Personality and Individual Differences*, 155, 109716.

- Kamenov, Ž., & Jelić, M. (2003). Validacija instrumenta za mjerenje privrženosti u različitim vrstama bliskih odnosa: Modifikacija Brennan-ova Inventara iskustava u bliskim vezama. *Suvremena Psihologija*, 6(1), 73–91.
- Kardum, I., Hudek-Knezevic, J., Mehic, N., & Pilek, M. (2018). The effects of similarity in the Dark Triad traits on the relationship quality in dating couples. *Personality and Individual Differences*, 131, 38–44.
- Karpman, B. (1941). On the need of separating psychopathy into two distinct clinical types: The symptomatic and the idiopathic. *Journal of Criminal Psychopathology*, 3, 112–137.
- Karpman, B. (1948). The myth of the psychopathic personality. *American Journal of Psychiatry*, 104, 523–534.
- Kaufman, S. B., Yaden, D. B., Hyde, E., & Tsukayama, E. (2019). The Light vs. Dark Triad of personality: Contrasting two very different profiles of human nature. *Frontiers in Psychology*, 10, 467.
- Kerekes, Zs. (2007). Biztos bázis (I): A kiegyensúlyozott párkapcsolat és a családdá válás. In H. Sz. Makó (Szerk.). *A párkapcsolattól a gyermekágyig. A várandósság, a szülés és a gyermekágy időszakának pszichológiája és pszichoszomatikája* (pp. 30–60). Octoport.
- Kernberg, O. (1967). Borderline personality organization. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 15(3), 641–685.
- Keyes, C. L. M. (1998). Social well-being. *Social psychology quarterly*, 121–140.
- Keyes, C., M., & Lopez, S. J. (2002). Toward a science of mental health. Positive directions in diagnosis and intervention. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology* (pp. 45–59). Oxford University Press.
- Kimonis, E. R. (2023). The emotionally sensitive child-adverse parenting experiences-allostatic (over) load (ESCAPE-AL) model for the development of secondary psychopathic traits. *Clinical Child & Family Psychology Review*, 26(4), 1097–1114.

- Koessler, R. B., Kohut, T., & Campbell, L. (2019a, January 16). Data and Analyses. Retrieved from <https://osf.io/gfdzs/>
- Koessler, R.B., Kohut, T., Campbell, L., Vazire, S., & Chopik, W. (2019b). When your boo becomes a ghost: The association between breakup strategy and breakup role in experiences of relationship dissolution. *Collabra: Psychology*, 5(1), 29.
- Kowalski, C. M., Rogoza, R., Saklofske, D. H., & Schermer, J. A. (2021). Dark triads, tetrads, tents, and cores: Why navigate (research) the jungle of dark personality models without a compass (criterion)? *Acta Psychologica*, 221, 103455.
- Krizan, Z., & Herlache, A. D. (2018). The narcissism spectrum model: A synthetic view of narcissistic personality. *Personality and social psychology review*, 22(1), 3–31.
- Krueger, R. F., Derringer, J., Markon, K. E., Watson, D., & Skodol, A. E. (2012). Initial construction of a maladaptive personality trait model and inventory for DSM-5. *Psychological medicine*, 42(9), 1879–1890.
- Kun, Á., Szabó, Zs. P., & Balogh, E. B. (2021). The bright side of the Dark Triad leaders: The relationship between dark personality traits, mental toughness, resilience, and character strengths. Retrieved October 19, 2021 from: https://www.academia.edu/41511317/The_bright_side_of_the_Dark_Triad_leaders_The_relationship_between_dark_personality_traits_mental_toughness_resilience_and_character_strengths
- Lábadi, B. (2013). A proszociális viselkedés motivációja. In É., Bányai & K. Varga (Szerk.), *Affektív pszichológia – az emberi késztetések és érzelmek világa* (pp. 321–341). Medicina Könyvkiadó Zrt.
- Lawrence, E. J., Shaw, P., Baker, D., Baron-Cohen, S., & David, A. S. (2004). Measuring empathy: reliability and validity of the Empathy Quotient. *Psychological medicine*, 34(5), 911–920.
- Leckelt, M., Wetzell, E., Gerlach, T. M., Ackerman, R. A., Miller, J. D., Chopik, W. J., Penke, L., Geukes, K., Küfner, A. C. P., Hutteman, R.,

- Richter, D., Renner, K.-H., Allroggen, M., Brecheen, C., Campbell, W. K., Grossmann, I., & Back, M. D. (2018). Validation of the Narcissistic Admiration and Rivalry Questionnaire Short Scale (NARQ-S) in convenience and representative samples. *Psychological assessment*, 30(1), 86.
- Lee, J. A. (1973). *The Colors of Love: An Exploration of the Ways of Loving*. New Press.
- Levenson, M. R., Kiehl, K. A., & Fitzpatrick, C. M. (1995). Assessing psychopathic attributes in a noninstitutionalized population. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(1), 151–158.
- Levy, K. N., Ellison, W. D., & Reynoso, J. S. (2011). A historical review of narcissism and narcissistic personality. In W. K. Campbell & J. D. Miller (Eds.), *The handbook of narcissism and narcissistic personality disorder: Theoretical approaches, empirical findings, and treatments* (pp. 3–13). John Wiley & Sons, Inc.
- Locke, K. D. (2018). Agentic and communal social motives. In *Agency and communion in social psychology* (pp. 65–78). Routledge.
- Love, A. B., & Holder, M. D. (2014). Psychopathy and subjective well-being. *Personality and Individual Differences*, 66, 112–117.
- Lovibond, S. H., & Lovibond, P. F. (1995/1996). *Manual for the Depression Anxiety Stress Scales* (2nd ed.). Psychology Foundation.
- Lykken, D. T. (1957). A study of anxiety in the sociopathic personality. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 55(1), 6–10.
- Lykken, D. T. (1995). *The antisocial personalities*. Psychology Press.
- Lyons, M. (2019). *The dark triad of personality: Narcissism, machiavellianism, and psychopathy in everyday life*. Academic Press.
- Mahadevan, N. (2024). Conceptualizing grandiose and vulnerable narcissism as alternative status-seeking strategies: Insights from hierometer theory. *Social and Personality Psychology Compass*, 18(6), e12977.

- March, E., Kay, C. S., Dinić, B. M., Wagstaff, D., Grabovac, B., & Jonason, P. K. (2025). “It’s all in your head”: personality traits and Gaslighting tactics in intimate relationships. *Journal of Family Violence*, 40(2), 259–268.
- Marcus, D. K., Preszler, J., & Zeigler-Hill, V. (2018). A network of dark personality traits: What lies at the heart of darkness? *Journal of Research in Personality*, 73, 56–62.
- Marissen, M. A., Brouwer, M. E., Hiemstra, A. M., Deen, M. L., & Franken, I. H. (2016). A masked negative self-esteem? Implicit and explicit self-esteem in patients with Narcissistic Personality Disorder. *Psychiatry Research*, 242, 28–33.
- Mayer, J. D., & Salovey, P. (1997). What is emotional intelligence? In P. Salovey & D. J. Sluyter (Eds.), *Emotional development and emotional intelligence: Educational implications* (pp. 3–31). New York: Basic Books.
- Mededović, J., & Petrović, B. (2015). The Dark Tetrad. *Journal of Individual Differences*, 36(4), 228–236.
- Meskó, N. (2021). Párkapcsolatok. In T. Bereczkei, A., Czibor & B. Birkás (Szerk.). *A lélek sötét oldala. Nárcizmus, machiavellizmus, pszichopátia* (pp. 54–71). Typotex.
- Miao, C., Humphrey, R. H., Qian, S., & Pollack, J. M. (2019). The relationship between emotional intelligence and the Dark Triad personality traits: A meta-analytic review. *Journal of Research in Personality*, 78, 189–197.
- Michels, M., & Schulze, R. (2021). Emotional intelligence and the Dark Triad: A meta-analysis. *Personality and Individual Differences*, 180, 110961.
- Mikulincer, M., & Shaver, P., R. (2008). *Attachment in adulthood: structure, dynamics, and change*. The Guilford Press.
- Miller, J. D., McCain, J., Lynam, D. R., Few, L. R., Gentile, B., MacKillop, J., & Campbell, W. K. (2014). A comparison of the criterion validity of

- popular measures of narcissism and narcissistic personality disorder via the use of expert ratings. *Psychological Assessment*, 26, 958–969.
- Monaghan, C., Bizumic, B., & Sellbom, M. (2016). The role of Machiavellian views and tactics in psychopathology. *Personality and Individual Differences*, 94, 72–81.
- Monaghan, C., Bizumic, B., & Sellbom, M. (2018). Nomological network of two-dimensional Machiavellianism. *Personality and Individual Differences*, 130, 161–173.
- Moroz, S., Chen, S., Daljeet, K. N., & Campbell, L. (2018). The Dark Triad and break-up distress. *Personality and Individual Differences*, 132, 52–59.
- Muris, P., Merckelbach, H., Otgaar, H., & Meijer, E. (2017). The malevolent side of human nature: A meta-analysis and critical review of the literature on the Dark Triad (narcissism, Machiavellianism, and psychopathy). *Perspectives on psychological science*, 12(2), 183–204.
- Nagy, L., & Bandi, Sz. (2021). Patológiás nárcizmus. In T. Bereczkei, A., Czibor & B. Birkás (Szerk.), *A lélek sötét oldala. Nárcizmus, machiavellizmus, pszichopátia* (pp. 243–270). Typotex.
- Nagy, H., & Gyurkovics, M. (2016). A pszichológiai jóllét szociodemográfiai korrelátumai, kapcsolata a big five vonásokkal és az optimizmus. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 17(3), 195–214.
- Nagy, H., & Oláh, A. (2013). A pozitív pszichológia. In É., Bányai, & K., Varga (Szerk.), *Affektív pszichológia – az emberi késztetések és érzelmek világa* (pp. 557–580). Medicina Könyvkiadó Zrt.
- Nagy, L. (2017). Kötődés és párkapcsolat. In H. Sz. Makó (Szerk.). *A párkapcsolattól a gyermekágyig. A várandósság, a szülés és a gyermekágy időszakának pszichológiája és pszichoszomatikája* (pp. 11–29). Octoport.
- Nguyen, N. N., Takahashi, Y., & Nham, T. P. (2022). Relationship between emotional intelligence and narcissism: A meta-analysis. *Management Research Review*, 45(10), 1338–1353.
- Machiavelli, N. (1532/2015). *A fejedelem*. Helikon.

- O'Meara, A., Davies, J., & Hammond, S. (2011). The psychometric properties and utility of the Short Sadistic Impulse Scale (SSIS). *Psychological Assessment, 23*(2), 523–531.
- Patrick, C. J., Fowles, D. C., & Krueger, R. F. (2009). Triarchic conceptualization of psychopathy: Developmental origins of disinhibition, boldness, and meanness. *Development and psychopathology, 21*(3), 913–938.
- Patrick, C. J. (2018a). Psychopathy as Masked Pathology. In Ch. J. Patrick (Ed.), *Handbook of Psychopathy* (2nd ed., pp. 3–21). The Guilford Press.
- Patrick, C. J. (2018b). Cognitive and Emotional Processing in Psychopathy. In Ch. J. Patrick (Ed.), *Handbook of Psychopathy* (2nd ed., pp. 422–455). The Guilford Press.
- Paulhus, D. L. (2014). Toward a taxonomy of dark personalities. *Current Directions in Psychological Science, 23*, 421–426.
- Paulhus, D. L., & Dutton, D. G. (2016). Everyday sadism. In V. Zeigler-Hill & D. K. Marcus (Eds.), *The dark side of personality: Science and practice in social, personality, and clinical psychology* (pp. 109–120). American Psychological Association.
- Paulhus, D. L., & Jones, D. N. (2015). Measures of dark personalities. In G. J. Boyle, D. H. Saklofske, & G. Matthews (Eds.), *Measures of personality and social psychological constructs* (pp. 562–594). Academic Press.
- Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002). The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality, 36*, 556–563.
- Penner, L. A., Dovidio, J. F., Piliavin, J. A., & Schroeder, D. A. (2005). Prosocial behavior: Multilevel perspectives. *Annual Review of Psychology, 56*(1), 365–392.
- Pera-Guardiola, V., Contreras-Rodríguez, O., Batalla, I., Kosson, D., Menchón, J. M., Pifarré, J., Bosque, J., Cardoner, N., & Soriano-Mas, C. (2016). Brain structural correlates of emotion recognition in psychopaths. *PloS One, 11*(5), e0149807.

- Petrides, K. V. (2017). Intelligence, emotional. *Reference Module in Neuroscience and Biobehavioral Psychology*, 1(6), 1–6.
- Petrides, K. V. (2011). Ability and trait emotional intelligence. In T. Chamorro-Premuzic, S. von Stumm, & A. Furnham (Eds.). *The Wiley-Blackwell Handbook of Individual Differences* (pp. 656–678). Blackwell Publishing Ltd.
- Plouffe, R. A., Kowalski, C. M., Papageorgiou, K. A., Dinić, B. M., Arta-monova, E., & Stalikas, A. (2023). The revised assessment of sadistic personality (ASP-8): Evidence for validity across four countries. *Journal of Personality Assessment*, 105(2), 149–162.
- Popov, S., Janičić, B., & Dinić, B. (2016). Validacija srpske adaptacije Upitnika emocionalne regulacije (ERQ) [Validation of the Serbian adaptation of the Emotion Regulation Questionnaire (ERQ)]. *Primenjena Psihologija*, 9(1), 63–81.
- Raskin, R., & Hall, C. S. (1979). A narcissistic personality inventory. *Psychological Reports*, 45(2), 590.
- Rauthmann, J. F. (2013). Investigating the MACH IV with Item Response Theory and proposing the trimmed MACH*. *Journal of Personality Assessment*, 95, 388–397.
- Rhoades, G. K., Kamp Dush, C. M., Atkins, D. C., Stanley, S. M., & Markman, H. J. (2011). Breaking up is hard to do: the impact of unmarried relationship dissolution on mental health and life satisfaction. *Journal of Family Psychology*, 25(3), 366, 1–16.
- Ryff, C. D., & Keyes, C. L. M. (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social psychology*, 69(4), 719–727.
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 1069–1081.

- Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, cognition and personality*, 9(3), 185–211.
- Scholz, D. D., Hilbig, B. E., Thielmann, I., Moshagen, M., & Zettler, I. (2022). Beyond (low) Agreeableness: Toward a more comprehensive understanding of antagonistic psychopathology. *Journal of Personality*, 90(6), 956–970.
- Seidman, G., & Schlott, B. (2022). Narcissistic admiration and rivalry and reactions to romantic breakup. *Personality and Individual Differences*, 186, 111342.
- Shaver, P. R., & Mikulincer, M. (2009). An overview of adult attachment theory. *Attachment theory and research in clinical work with adults*, 17–45.
- Skeem, J. L., Poythress, N., Edens, J. F., Lilienfeld, S. O., & Cale, E. M. (2003). Psychopathic personality or personalities? Exploring potential variants of psychopathy and their implications for risk assessment. *Aggression and Violent Behavior*, 8(5), 513–546.
- Smederevac, S., & Mitrović, D. (2006). *Ličnost – metodi i modeli*. Centar za primenjenu psihologiju.
- Sokić, K. (2022). Effect of the dark tetrad on emotional intelligence. *Primenjena psihologija*, 15(1), 29–50.
- Sokolovska, V., Dinić, B. M., & Tomašević, A. (2018). Aggressiveness in the HEXACO personality model. *Psihologija*, 51(4), 449–468.
- Sprecher, S., Zimmerman, C., & Abrahams, E. M. (2010). Choosing compassionate strategies to end a relationship. *Social psychology*, 41(2), 66–75.
- Stavraki, M., Artacho-Mata, E., Bajo, M., & Díaz, D. (2023). The dark and light of human nature: Spanish adaptation of the Light Triad Scale and its relationship with psychological well-being. *Current Psychology*, 42(31), 26979–26988.
- Sternberg, R. J. (1997). Construct validation of a triangular love scale. *European Journal of Social Psychology*, 27(3), 313–335.

- Sweet, P. L. (2019). The sociology of gaslighting. *American Sociological Review*, 84(5), 851–875.
- Šakotić-Kurbalija, J., Kurbalija, D., Trifunović, B., & Grabovac, B. (2022). Women's attachment style and dyadic adjustment: the mediator role of perceived efficacy in solving marital conflicts. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 31 (2), 301–320.
- Szabó, E., & T. Bereczkei (2017). Different paths to different strategies? Unique associations among facets of the Dark Triad, empathy, and trait emotional intelligence. *Advances in Cognitive Psychology*, 13 (4), 306–313.
- Szabó, E., Galambos, A., Szabó, J., & Kökönyei, G. (2016). A pszichopátiás személyiségzavar altípusai: elsődleges és másodlagos változat. *Alkalmazott pszichológia*, 16(4), 49–70.
- Szabó, Z. P., Simon, E., Czibor, A., Restás, P., & Bereczkei, T. (2021). The importance of dark personality traits in predicting workplace outcomes. *Personality and Individual Differences*, 183, 111112.
- Szabó, A., Kun, B., Urbán, R., & Demetrovics, Zs. (2011). Kezdeti eredmények a Wong és Law Érzelmi intelligencia skála (Wleis-HU) hazai alkalmazásával. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 12 (1), 1–15.
- Szondy, M., Martos, T., Szabó-Bartha, A., & Mária, P. (2014). A Rövidített Pozitív Élmények Feldolgozási Módjai Skála magyar változatának reliabilitás- és validitásvizsgálata. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 15 (3), 305–316.
- Talmácsi, G., Orosz, G., Birkás, B., & Bereczkei, T. (2012). A Dahling-féle Machiavellizmus skála validálása. *Alkalmazott pszichológia*, 3, 63–82.
- Turner, I. N., Foster, J. D., & Webster, G. D. (2019). The Dark Triad's inverse relations with cognitive and emotional empathy: high-powered tests with multiple measures. *Personality and Individual Differences*, 139, 1–6.

- Urbonaviciute, G., & E. G. Hepper. (2020). When is narcissism associated with low empathy? A meta-analytic review. *Journal of Research in Personality*, 89, 104036.
- Van Groningen, A. J., Grawitch, M. J., Lavigne, K. N., & Palmer, S. N. (2021). Every cloud has a silver lining: Narcissism's buffering impact on the relationship between the Dark Triad and well-being. *Personality and Individual Differences*, 171, 110549.
- Vargha, A., Zábó, V., Török, R., & Oláh, A. (2020). A jóllét és a mentális egészség mérése: a Mentális Egészség Teszt. *Mentálhigiéne és Pszichoszomatika*, 21(3), 281–322.
- Verbeke, W. J., Rietdijk, W. J., van den Berg, W. E., Dietvorst, R. C., Worm, L., & Bagozzi, R. P. (2011). The making of the Machiavellian brain: A structural MRI analysis. *Journal of Neuroscience, Psychology, and Economics*, 4(4), 205–216.
- Vize, C. E., Lynam, D. R., Collison, K. L., & Miller, J. D. (2016). Differences among Dark Triad components: A meta-analytic investigation. *Personality Disorders, Theory, Research, and Treatment*, 9, 101–111.
- Wai, M., & Tiliopoulos, N. (2012). The affective and cognitive empathic nature of the Dark Triad of personality. *Personality and Individual Differences*, 52(7), 794–799.
- Walker, S. A., Double, K. S., & Birney, D. P. (2021). The complicated relationship between the Dark Triad and emotional intelligence: A systematic review. *Emotion Review*, 13(3), 257–274.
- Wellman, H. (1990). *Children's Theories of Mind*. Oxford University Press.
- Wertag, A., Ribar, M., & Sučić, I. (2024). A look through dark-colored glasses: The Dark Tetrad and affective processing. *Scandinavian Journal of Psychology*, 65(1), 26–31.
- Wiggins, J. S. (1991). Agency and communion as conceptual coordinates for the understanding and measurement of interpersonal behavior. In D. Cicchetti & W. M. Grove (Eds.), *Thinking clearly about psychology*:

Essays in honour of Paul Meehl, Vol. 2: Personality and psychopathology (pp. 89–113). Minneapolis, MN: University Minnesota Press.

Wong, C. S., & Law, K. S. (2002): The effects of leader and follower emotional intelligence on performance and attitude: An exploratory study. *The Leadership Quarterly*, 13, 243–274.

Zimmerman, C. (2009). Dissolution of relationships, breakup strategies. In H.T. Reis & S. Sprecher (Eds.), *Encyclopedia of Human Relationships* (pp. 434–435). Sage.

Internetes forrás:

Psychology Foundation of Australia. (2025, január 9). Depression Anxiety Stress Scales (DASS). <http://www2.psy.unsw.edu.au/Groups/Dass/Serbian/Serbian.htm>

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

159.923(497.113)

GRABOVAC, Beáta, 1983-

Sötét és világos vonások nemzetközi és vajdasági kontextusban
[Elektronski izvor] / Grabovac Beáta. - Szabadka : Magyar Tannyelvű
Tanítóképző Kar, 2025

Način pristupa (URL): Način pristupa (URL): <https://magister.uns.ac.rs/publ/2025/978-86-81960-42-4>. - Nasl. sa naslovnog ekrana. -
Opis zasnovan na stanju na dan: 19. 12. 2025. - Bibliografija.

ISBN 978-86-81960-42-4

a) Психологија личности -- Истраживања -- Војводина

COBISS.SR-ID 182942729

